ЛІТАРАТУРА
І МАСТАЦТВА

ЛіМ

ГАЗЕТА
ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ
БЕЛАРУСІ

23 студзеня 1998 г. № 4/3932 Кошт 4 000 руб.

Калі рэжысёр атоесніўся з тэатральным богам, — у стварэнні сцэнічных пРастораў і сусветаў, — дык хто ёсць мастак, які арэчаўляе ўяўленае?

...Народны мастак Беларусі Барыс ГЕРЛАВАН чыніць гаспадарку сцэнічных сусветаў Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы; сусветаў тых вынікнула ды ўвасобілася ўжо больш як сто... На спектаклі "Князь Вітаўт", паводле рэжысёра Валерыя Раеўскага, яны з Герлаванам дасягнулі апагею ў спалучэнні хараства і строгасці...

Шасцідзесяцігоддзе Герлавана, якое прыпала на 25 снежня, адзначалі ў тэатры 15 студзеня — спектаклем "Князь Вітаўт". Сам кароль Ягайла падкрэсліў урачыстасць падзеі, усклаўшы на мастакоўскія плечы чырвань сваёй мантыі. Сам князь Вітаўт, нечакана падхапіўшы пададзены мікрафон, абвясціў пра рэдкае тэатральнае свята, даражэйшае за прэм'еру... Свята, якое спалучыла хараство кветак і віншаванняў, строгасць абвесткі пра ганараванне медалём Францішка Скарыны і размаітасць глядацкага захаплення, — найбольш важнага для самога мастака.

Ж. Л.

Фота Аляксея МАЦЮША

НАДЗЁННАЕ

Мокры дажджу не баіцца

Пра што сёння гавораць людзі на рабоце, дома, на вуліцы, у транспарце? Не, ужо — не пра надвор'е: студзень паспеў прывучыць людзей, што ён — сакавік. Людзі ж сёння гавораць пра... падатковыя дэкларацыі.

З першага дня новага года пачаўся адлік часу, які адпушчаны грамадзянам Беларусі на прадстаўленне ў падатковыя органы па месцы жыхарства дэкларацый аб сукупным гадавым даходзе за мінулы год. Часу ж адпушчана няшмат — да 15 лютага. Не паспееш ці ўхілішся ад падачы дэкларацыі — заплаціш адміністрацыйны штраф ад дзвюх да пяці мінімалак. А не заплоціш да 15 сакавіка даплату да сумы падатку, можаш быць пакараны выплатай пені — 10 працэнтаў ад сумы даплаты падатку за кожны дзень пратэрміноўкі ці проста саму даплату могуць налічыць у памеры 150 працэнтаў.

Дэкларацыя аб сукупным гадавым даходзе падаецца грамадзянамі, якія маюць даходы з дзвюх ці больш крыніц. Гэта могуць быць даходы на асноўным месцы працы плюс даходы па дагаворах падраду, даходы з-за мяжы, па аперацыях з каштоўнымі паперамі і г.д. Калі грамадзянін адчувае, што абавязаны падаць дэкларацыю, дык павінен ведаць, што ў ёй належыць адлюстраваць даходы свае асабістыя, без уліку членаў сям'і. Калі твой сукупны гадавы даход меншы за 19 мільёнаў 400 тысяч рублёў, ад цябе дэкларацыя не патрабуецца. Памер падатку залежыць ад сумы даходаў. Пры даходзе да згаданых 19 мільёнаў 400 тысяч рублёў бярэцца падатак у суме 9 працэнтаў. Гэта — мінімальны падатак. Максімальная стаўка падатку — 50 працэнтаў — бярэцца з даходаў, якія перавышаюць 135 мільёнаў 800 тысяч рублёў. Даходы да 58 мільёнаў 200 тысяч рублёў абкладаюцца падаткам у 25 працэнтаў. Дарэчы, у Расіі працэнтныя стаўкі падатку ніжэйшыя, чым у нас, там максімальны падатак складае 35 працэнтаў ад сумы даходаў.

Як бачым, колішні абыходкавы прынцып "хочаш жыць — умей круціцца" сёння можа вылезці бокам. Пакруціцца можна, але — ці выгадна гэта будзе?

Не трэба падаваць дэкларацыі асобам, якія на працягу года атрымлівалі даход з аднаго месца працы, а таксама пенсіянерам, студэнтам і многім іншым грамадзянам, чые даходы прыкладна таго ж характару і ўзроўню. Пра гэта ў друку пісалася нямала. Тым не менш, пытанні застаюцца. У тым ліку, у чытачоў і аўтараў "ЛіМа". Скажам, такое пытанне: як будуць падаваць дэкларацыі творчыя работнікі — журналісты, пісьменнікі, мастакі, артысты? Характар працы іх і адпаведна заробкі — адметныя. У пошуку адказу я завітала да начальніка аддзела дэкларавання даходаў і маёмасці фізічных асоб Мінскай гарадской падатковай інспекцыі Наталлі ДАВІДОВІЧ.

— Згодна з артыкулам 20 Закона "Аб бюджэце Рэспублікі Беларусь на 1997 год", — патлумачыла Наталля Віктараўна, — грамадзяне, якія атрымалі даходы з некалькіх крыніц выплаты на працягу 1997 года, абавязаны прадставіць дэкларацыю аб сукупным гадавым даходзе. У гэты сукупны даход уваходзяць усе даходы па асноўным месцы працы, у тым ліку зарплата, матэрыяльная дапамога і іншыя выплаты, нават падарункі, калі кошт іх перавышае 4 мільёны рублёў. Пра гэта бухгалтэрыя па месцы работы грамадзяніна павінна выдаць яму даведку па форме 10. У другім раздзеле дэкларацыі паказваюцца даходы, атрыманыя не па асноўным месцы працы. Вось тут мастакі, кампазітары, журналісты, спевакі, пісьменнікі і г.д. павінны паказаць свае даходы, атрыманыя з розных іншых крыніц. Маюцца на ўвазе, вядома ж, іх ганарары. Творца павінен звярнуцца па даведкі ў адпаведныя бухгалтэрыі тых установаў і арганізацый, праз якія ён рэалізоўваў на працягу года свае творы ці здольнасці. Хоць, само сабою, у падатковую інспекцыю па месцы жыхарства сцякаецца ўся інфармацыя аб налічаных даходах і ўтрыманых падатках грамадзян не па асноўных месцах іх працы.

— Выбачайце, навошта ж тады прымушаць людзей збіраць гэтыя даведкі?

— На жаль, ёсць такая неабходнасць. Суб'екты гаспадарання, скажам, павінны прадставіць нам усе звесткі да 1 лютага. На жаль, не ўсе яны паводзяць сябе добрапрыстойна. Колькасць аддзелаў, якія збіраюць дэкларацыі, невялікая, у моры інфармацыі знайсці дадзеныя па кожным не так і проста. Таму й пажадана, каб кожны грамадзянін, у дадзеным выпадку — творца, валодаў гэтай інфармацыяй і падаваў яе ў падатковую інспекцыю. Калі, скажам, хто-небудзь атрымаў падарунак, і калі кошт яго, як я ўжо казала, перавышае 20 мінімальных зарплат, а ў снежні мінулага года гэта складала 4 мільёны рублёў, дык і кошт падарунка ўключаецца ў дэкларацыю. Не бярэцца падатак з Дзяржаўных прэмій Рэспублікі Беларусь, а таксама з міжнародных прэмій. А вось даходы, атрыманыя з-за мяжы, абавязкова трэба ўключаць у дэкларацыю і плаціць з іх падаткі.

— Ці павінен запаўняць дэкларацыю журналіст, які атрымліваў аўтарскі ганарар па асноўным месцы працы?

— Пасля заканчэння года журналіст абавязаны падаць дэкларацыю для перападліку падатку, бо падатак з зарплаты яму налічваюць па артыкуле 8, а падатак з ганарара — па артыкуле 14, і атрымліваецца, што крыніцы падаткаабкладання розныя. Цяпер трэба ўзяць з яго падатак па гадавой табліцы, і ў сувязі з тым, што стаўка падатку прагрэсіруе, пэўную суму журналіст абавязаны даплаціць.

І яшчэ пра аўтарскія ўзнагароджанні. Для аўтараў рознага профілю прадугледжана зняццё з падаткаабкладальнага даходу сумы выдаткаў, якая пацверджана дакументальна. Калі, скажам, мастак напісаў карціну і прадаў яе, але ў яго ёсць копія чэка, што ён выдаткаваў пэўныя сумы на фарбы, пэндзлі, палатно, раму і г.д., то гэтыя выдаткі вылічваюцца з сумы даходу.

— На прамілы Бог, хто збіраў і захоўваў гэтыя чэкі?!.

— Вядома, пакуль што мала было тлумачэнняў пра ўсё гэта, але ж людзі, тым больш — адукаваныя, павінны былі быць гатовыя да новага жыцця. Ва ўсім свеце людзі падаюць дэкларацыі аб сукупным даходзе. Гэта прыйшло і да нас. У падатковай інспекцыі грамадзянін атрымлівае свой уліковы нумар падаткаплацельшчыка, які надалей будзе своеасаблівай яго візітнай карткай.

— Такое пытанне, Наталля Віктараўна. Уявім сітуацыю. Малады журналіст працуе ў газеце, атрымлівае зарплату і ганарар. У сям'і, якая складаецца з 4-х чалавек, ён працуе адзін — жонка ў дэкрэтным адпачынку, старэйшы сын — школьнік. Сям'я за рысай беднасці. Ці павінен ён даплачваць падатак, калі ён будзе налічаны ў адпаведнасці з дэкларацыяй?

— Ва ўсялякім разе дэкларацыю ён павінен падаць. Пражытачны мінімум тут не ўлічваецца, гэта не прадугледжана законам.

Гаворка наша на гэтым скончылася, а пытанні — засталіся. Каму спатрэбілася гэтая ўсяленская неразбярыха? Навошта браць яшчэ адзін падатак з нейкага сукупнага даходу, калі ён ужо быў узяты штомесячна? Гэта што, двайное падаткаабкладанне? Далей. У цывілізаваным свеце не абкладаецца падаткам даход, які не перавышае кошту спажывецкай карзіны. А ў нас жа і без таго 80 працэнтаў насельніцтва жыве за рысай беднасці, а падатак павінны плаціць і ўсе гэтыя жабракі? Сапраўды, дзіўныя справы твае, Госпадзе...

Марыя МІХАЙЛАВА

З'ЕЗДЫ

У XXI стагоддзе — з Лучанком

Учора быў заключны дзень XII з'езда беларускіх кампазітараў: дзве канцэртныя праграмы, дыскусія за "круглым сталом"... Тыдзень доўжыліся ў Мінску з'ездаўскія імпрэзы, што далі магчымасць прафесіянікам збольшага агледзець-абмеркаваць творчыя набыткі калег, пазначыць перспектыву далейшага супольнага жыцця ў кампазітарскім саюзе. А для публікі была магчымасць апынуцца ў атмасферы фестывалю сучаснай беларускай музыкі, пабачыць твары ейных стваральнікаў, адкрыць для сябе новыя імёны ў выканаўчым мастацтве, азірнуцца на традыцыі.

Дарэчы, пра традыцыі. З'езд адкрыўся праграмай, у якой суседнічала добра вядомая музыка двух шаноўных майстроў — патрыярха беларускай кампазітарскай школы Анатоля Багатырова і яго маскоўскага калегі, госця з'езда Ціхана Хрэннікава. Гэтае адмысловае "вяртанне да вытокаў" дазволіла асэнсаваць асновы колішняга савецкага мастацтва і ярчэй адчуць разнастайнасць досведаў новых творчых пакаленняў.

Не парушылі дэлегаты з'езда традыцыю, выбіраючы лідэра свайго саюза. 17 гадоў таму на пасаду старшыні ўпершыню быў абраны Ігар Лучанок. Міналі з'езды, мянялася сітуацыя ў краіне, у творчых суполках, — нязменным кіраўніком БСК заставаўся І. Лучанок. І сёлета, насуперак "калямузычным прагнозам", зноў выбралі яго. Альтэрнатыўную кандыдатуру нават не прапаноўвалі. У выбарчай скрыні аказалася толькі тры бюлетэні з выкрасленым прозвішчам: 79 дэлегатаў прагаласавалі "за".

Такім чынам, у новае стагоддзе Беларускі саюз кампазітараў прыйдзе на чале з народным артыстам СССР Ігарам Лучанком. Ну, а пра справы арганізацыйныя ды творчыя, абгавораныя падчас XII з'езда, "ЛіМ" яшчэ раскажа...

С. Б.

На здымку: народны артыст Беларусі Анатоль БАГАТЫРОЎ дзякуе публіцы і выканаўцам сваёй музыкі.

Фота К. ДРОБАВА

З НАГОДЫ

"Мыльная" сенсацыя

Не сакрэт, што Беларускае тэлебачанне не карыстаецца вялікай папулярнасцю ў гледачоў. Выключэнне — 2-3 праграмы. Колькі ні рэфармавалі ТБ, вынікаў не відаць. Што робіцца звычайна для павышэння рэйтынгу тэлеканала? Закупляюцца новыя фільмы (пераважна шматсерыйныя), паляпшаецца якасць інфармацыйных праграм, актывізуецца пошук сенсацый і г.д. Ужо тры тыдні запар мы маем магчымасць назіраць, як мужна змагаецца за сімпатыі гледачоў, без перабольшвання, "першы твар" айчыннага экрана Аляксандр Зімоўскі. Яго аўтарская праграма "Рэзананс" ужо стала нейкім дэтэктыўным серыялам. Журналісцкае расследаванне пад назвай "Стратэгічны план" — сапраўдная сенсацыя.

Для тых, хто не глядзеў у нядзелю тэлевізар, кароткі змест папярэдніх серый. У рэдакцыю АТН прыходзіць пакрыўджаны на сваіх калег беларускі апазіцыянер. Імя яго гледачам невядома. Палітык прыйшоў не з пустымі рукамі: хто інакш пусціў бы яго ў будынак дзяржаўнага тэлебачання? Прынёс апазіцыянер каштоўныя паперы. Не, гэта не акцыі якога-небудзь прадпрыемства і не спіс грантаатрымальнікаў фонду Сораса. Гэта стратэгічны план беларускай апазіцыі па звяржэнні прэзідэнта краіны. План просты: сёння невядомыя людзі з Захаду выдаткоўваюць прэзідэнцкім апанентам суму ў 32 мільёны долараў, а праз год у Беларусі ўсталёўваецца новая ўлада. Пры гэтым, як і належыць, канкрэтныя прозвішчы спонсараў (заказчыкаў злачынстваў) адсутнічаюць, вядомы толькі выканаўцы. Гэта ўсім знаёмыя функцыянеры "злачыннага сіндыката" БНФ — З. Пазняк, В. Сіўчык, В. Вячорка і кіраўніцтва "маліны" — Вярхоўнага Савета — С. Шарэцкі, Г. Карпенка і іншыя "банкруты ад палітыкі". Выконваць ролю масоўкі (мітынгі, шэсці, пікеты, канферэнцыі і г.д.) будзе студэнцтва, творчая інтэлігенцыя, прафсаюзы. Вядома ж, за грошы. Дарэчы, як падкрэсліў Зімоўскі, "тут няма нічога дзіўнага — удзел у апазіцыйных акцыях і раней шчодра аплачваўся". Адсюль пытанне: чаму ж тады звычайна так мала жадаючых падзарабіць гэткім чынам і ці варта кідаць грошы ў такую "бесперспектыўную" справу?

Пасля першага эфіру той-сёй зацікавіўся наступным: за што атрымліваюць зарплату супрацоўнікі шматлікіх спецслужбаў краіны, калі інфармацыю пра плануемы пераварот да грамадства даводзяць журналісты? У адказ на гэта сакратар Савета бяспекі В. Шэйман у інтэрв'ю БТ дае зразумець, што ведае значна больш, чым агучанае ў "Рэзанансе", і будзе паступова даводзіць астатнюю інфармацыю да грамадства. Пры гэтым ён цытуе тыя ж паперы, што і Зімоўскі. Складваецца ўражанне ўзгодненасці дзеянняў вядучага праграмы і кіраўніка Савета бяспекі. На карысць гэтай версіі працуе і абяцанне А. Зімоўскага не пакідаць тэмы "змовы апазіцыі", дадзенае ім яшчэ да размовы з В. Шэйманам. Улічваючы вышэйсказанае, неяк не ўпісваецца ў агульную сэнсавую лінію здраднік-апазіцыянер. Што яшчэ здзіўляе, дык гэта шчырасць памочніка прэзідэнта па нацыянальнай бяспецы: ён нават не хавае, што змест усіх фактаў, якія прыходзяць у штаб-кватэру фронта, тэлефонныя размовы яго членаў добравядомыя "органам".

Любыя, нават бязглуздыя, абвінавачванні патрабуюць доказаў. "Іх ролю выконваюць нейкія "дакументы", набраныя на камп'ютэры, без подпісаў і пячатак. Атрымаць такую "сенсацыю" няцяжка: дастаткова валодаць асновамі інфарматыкі. Пры гэтым адны "дакументы" на беларускай мове, іншыя на рускай (даклад "Состояние негосударственных СМИ в РБ"). Калі адрасат адзін і той жа, а па словах Зімоўскага, гэта Кангрэс ЗША, чаму спатрэбілася галоўны "дакумент" (стратэгічны план) пісаць пабеларуску? Чаму ўсе неабходныя паперы не скласці на ангельскай мове, больш звыклай для ўспрымання за межамі СНД? Між іншым, зрабіць гэта можна было б хутка: у БНФ дастаткова прафесійных перакладчыкаў. Мяркую, беларуская мова выкарыстоўваецца тут з мэтай уздзеяння на электарат, які мысліць стэрэатыпамі. Маўляў, бэнээфаўцы не здольны пісаць парускy ці па-ангельску, толькі на "тарашкевіцы". Да таго ж, як прадэманстраваць масавай аўдыторыі паперы на замежнай мове?

А вось яшчэ цікавы момант. В. Шэйман перад відэакамерай цытуе нейкі зварот Зянона Пазняка да сваіх паплечнікаў з БНФ і кажа літаральна наступнае: "Послание было на белорусском языке, я процитирую на русском". Чаму? Можа, кіраўніку СБ цяжка "чытаць на роднай мове"? Дык не, у тым жа інтэрв'ю ён цытуе іншых беларускамоўных людзей і нічога. Калі Зянон Станіслававіч пасля гэтай "агаворкі" Шэймана пажадае аспрэчыць аўтарства таго выказвання, яго словы будуць гучаць больш праўдападобна. Падстава для звароту ў суд ёсць і ў члена сойма І. Саверчанкі, якому ўсемагутнае ведамства прыпісвае ролю адказнага за размеркаванне ў Мінску "буржуйскіх" грошай. Шкада толькі, што не станем мы сведкамі гэтага судовага разбіральніцтва. Заяву апазіцыянера хутчэй за ўсё пакінуць без увагі...

Невыпадкова, што "змоўшчыкі" (хто б яны ні былі) кідаюць свой позірк у бок недзяржаўных сродкаў масавай інфармацыі. Менавіта СМІ прысвечаны адзін з дакладаў, прадэманстраваных па ТБ. Калі ўявіць сабе, што змова сапраўды існуе, то, натуральна, патрэбны і "агітатары-прапагандысты". Але той, хто ведае сапраўднае становішча на рынку незалежнай прэсы, разумее розніцу паміж "Свабодай" і "Именем", "Свободными новостями" і "Нашай Нівай". Гэта толькі А. Зімоўскі можа расказваць пра міфічныя "подконтрольные оппозиции СМИ". Няма ніякай агульнай лініі ў апазіцыйных выданнях. Ужо з прычыны неаднароднасці самой апазіцыі. Той жа, хто лічыць, што метады барацьбы з уладамі аграрыя С. Шарэцкага аднолькавыя з метадамі таго ж В.Сіўчыка, няхай успомняць выступленне Старшыні Вярхоўнага Савета пасля "Чарнобыльскага шляху-96".

У выпадку, калі "стратэгічны план" нарадзіўся ў нетрах беларускіх спецслужбаў, — гэта чарговы званочак для ўсіх нязгодных, і ў першую чаргу журналістаў. Новы закон аб друку — толькі першы крок, і ў далейшым можа здарыцца так, што "Свабода" не стане "Навінамі", а збітыя міліцыяй журналісты з ахвяраў ператворацца ў злачынцаў, і г.д.

А падыходы да аб'ектыўнасці ў дзяржаўных і недзяржаўных СМІ розныя. Вось, напрыклад, якія яны ў вядучага аналітычнай праграмы "Рэзананс". Першы эфір: "Мы готовы получить соответствующий комментарий от поименованных в бизнес-плане лиц и организаций". Другі эфір: "Никто не изъявил желания". Гэта значыць: "не жадаеце апраўдвацца — хадзіце ў бру дзе". Быццам самому звяртацца па каментарый — не яго журналісцкі абавязак. Дарэчы, калі з газетных каментарыяў палітыкаў Зімоўскі выкарыстоўвае ў эфіры два-тры словы, становіцца зразумелым, чаму людзі імкнуцца мець зносіны з іншымі прадстаўнікамі "чацвёртай улады".

Серыялы, або, як іх яшчэ называюць, "мыльныя оперы", на жаль, карыстаюцца вялікім попытам у постсавецкіх краінах. Прымітыўны сюжэт, кепская пастаноўка, бяздарная гульня акцёраў — вось тое, што адрознівае іх ад сапраўднага кіно. Майстэрства ў серыялах столькі ж, колькі праўды ў "Рэзанансе". Горка ўсведамляць, што наперадзе яшчэ шмат серый. Але канец абавязкова будзе. Трэба толькі дачакацца...

Вадзім ДОЎНАР

ФЕСТЫВАЛІ

Свята для душы

Паступова на Беларусі адраджаюцца духоўныя традыцыі мінулага. Пасля 70 гадоў забыцця і забароны адраджаецца духоўнае жыццё, адраджаюцца храмы. Цікавасць людзей да духоўнага засведчыў студзеньскі фестываль праваслаўных песнеспеваў, які праходзіў у мінскім Палацы культуры юнацтва. Дарэчы, першы падобны фестываль адбыўся ў 1995 г. Мэту гэтага мерапрыемства яго дырэктар Ларыса Густава вызначыла як развіццё пеўчай культуры праваслаўнай царквы.

Фестывальная праграма ўключала ўрачыстае адкрыццё, конкурс і гала-канцэрт. На свята былі запрошаны не толькі царкоўна-прыходскія, але і свецкія хоры. І ў першую чаргу для таго, каб адно ў аднаго вучыліся майстэрству выканання і малітоўнасці.

Журы ў складзе народнага артыста СССР прафесара В. Роўды, народнага артыста БССР М. Дрынеўскага, мастацтвазнаўцаў В. Пракопцавай, М. Шыманскага, дырэктара фестывалю духоўнай музыкі ў Польшчы пана Бушка, кампазітара А. Бандарэнкі (старшыня) назвала лепшых удзельнікаў. Першае месца сярод царкоўна-прыходскіх хораў заняў Маскоўскі хор храма Жыванапачальнай Тройцы (рэгент Н. Дзідэнка), які ўразіў усіх высокім узроўнем выканання складанай праграмы. Ён заваяваў таксама прыз глядацкіх сімпатый. Малітоўнасцю і сардэчнасцю сваіх спеваў вызначыўся мінскі хор "Крэвія" храма Святога Георгія-Пераможцы (кіраўнік В. Лой), які падзяліў другое месца з хорам юнакоў і хлопчыкаў Беларускага экзархата. Трэцяе месца заняў дзіцячы хор нядзельнай школы віцебскага Святаўспенскага сабора. Сярод свецкіх калектываў вынікі такія. Народны дзявочы хор "Раніца" сталічнага Палаца культуры юнацтва (дырыжор А. Масленікаў) — першае месца; Узорная капэла хлопчыкаў Палаца прафсаюзаў з Брэста (кіраўнік А. Ігумнава) і хор Мінскай СШ N 170 (кір. А. Гуляева) падзялілі другое месца; на трэцім — баранавіцкі ўзорны хор дзяўчынак "Вясёлка" — (пад кіраўніцтвам Ганьковых). Была адзначана кампазітар Людміла Шлег — за лепшы праваслаўны спеў сучаснага аўтара.

Атмасфера пранікнёнасці і дабрыні спрыяла яднанню людзей, дапамагала ім адчуць сілу шчырай малітвы, спалучанай з радасцю свята Нараджэння Хрыстова.

Фестываль быў падрыхтаваны за кароткі тэрмін, але дзякуючы вялікім намаганням арганізатараў прайшоў на высокім узроўні Нельга не сказаць цёплае слова пра тых людзей і арганізацыі, якія аказалі матэрыяльную і духоўную дапамогу ў правядзенні Фестывалю. А такіх шмат: Цэнтр падтрымкі хрысціянскай культуры, Міністэрства культуры, Акцыянернае таварыства ІХФІС, хрысціянская арганізацыя "Прамень надзеі", мінскія праваслаўныя храмы.

Безумоўна, фестываль стаўся важным крокам да адраджэння праваслаўнай культуры на Беларусі. Такія святы падтрымліваюць надзею, веру ў Бога і ў будучыню. Таму яны мусяць працягвацца.

Дар'я ЛІЗУНКОВА

ПАМЯЦЬ

Паклікала песня... на мітынг

Хмурны будзённы дзень, шумная рака машын на шэрым праспекце. І раптам — сонечная медзь духавога аркестра, гаваркая грамада ля вядомага дома ў цэнтры Мінска, дабрыня вачэй, цеплыня слоў, кветкі, пранікнёныя гукі песні па-над манатонным галасам горада... Тое, што адбывалася ў мінулую пятніцу "на беражку" цэнтральнай сталічнай вуліцы, можна было б назваць урачыста-мемарыяльным мітынгам. Дзесяткі людзей сабраліся тут, ля будынка з дзіўным адрасам — "вул. Янкі Купалы, 17/30", — дзе доўгі час жыў Уладзімір Алоўнікаў. Ганаровы грамадзянін Мінска, прафесар, народны артыст Беларусі, сапраўды "народны кампазітар", адна з лепшых меладый якога зрабілася сімвалам роднага краю, музычнай візітоўкай беларусаў.

"Радзіма, мая дарагая..." — нотны радок знакамітай песні застыў у метале, нібы аўтограф, накрэслены рукою кампазітара пад яго скульптурным партрэтам. Гэта — мемарыяльны знак, з нагоды адкрыцця якога і сабраліся дзеячы культуры, дэлегаты і госці XII з'езда беларускіх кампазітараў, проста прыхільнікі творчасці Уладзіміра Алоўнікава, ягоныя сябры, блізкія, а таксама асобы афіцыйныя.

Ушанаваць памяць Уладзіміра Уладзіміравіча прыйшлі многія вядомыя музыканты: Анатоль Багатыроў, Міхал Казінец, Барыс Пянчук, Генрых Вагнер, Андрэй Мдзівані, Сяргей Картэс, Юры Гільдзюк, Радаслава Аладава, Эдуард Ханок ды інш. У адкрыцці мемарыяльнага знаку бралі ўдзел таксама госць з Масквы, народны артыст СССР Ціхан Хрэннікаў ды народны артыст СССР старшыня Беларускага саюза кампазітараў Ігар Лучанок (іх вы бачыце на здымку).

С.Б.

Фота К. ДРОБАВА

ВЫСТАВЫ

Два абеліскі, якіх шмат

Напрыканцы мінулага года ў Галерэі сучаснага мастацтва тэатра "Вольная сцэна" адкрылася выстава твораў маладога скульптара Валянціна Борздага "Два абеліскі". Валянцін скончыў Беларускую акадэмію мастацтваў у 1996 годзе. У тым жа годзе ён удзельнічаў у пленэры "Размова з камянямі". Той пленэр стаў для беларускай скульптуры падзеяй надзвычайнай. Група маладых скульптараў стварыла унікальнае па эстэтычных якасцях ландшафтнае асяроддзе на тэрыторыі звычайнага, тыповага дзіцячага садка, на ўскраіне Мінска. Творы, вартыя быць у экспазіцыі Музея сучаснага мастацтва Беларусі, стаяць пад дажджом і сонцам, у роўнай ступені даступныя людзям эстэтычна выхаваным і мясцовым хуліганам. Цікава з'ездзіць і паглядзець, што засталося сёння ад таго "сада камянёў"...

"Два абеліскі" — гэта жаночыя ногі. Адзін варыянт гэтага "парнага манумента", вышынёю недзе метраў шэсць, стаіць ля ўваходу ў тэатр; другі, двухметровы — у галерэі. Твораў у экспазіцыі няшмат. Ёсць асобна "Галава", "Ногі", "Партрэт нагі". Мастак лічыць, што жаночая нага рэч самакаштоўная, самадастатковая, мае рысы індывідуальнасці і таму вартая партрэта. Нага для мастака нічым не горш за твар.

Астатнія творы — варыяцыі на тэму жаночага торса ("Торс з ручкамі", "Торс з бронзавымі ручкамі", "Жалезны торс"). Галава асобна, нага асобна, торс асобна. Прычым торс "апрануты" ў канструкцыю, якая ўяўляе сабою нешта сярэдняе паміж эратычнай бялізнай і бронекамізэлькай, альбо дапоўнены мэблевай фурнітурай. Але гэта толькі надае скульптурам эратычнасці.

Беларуская скульптура, нават у лепшых сваіх праявах, хварэла на манументалізм. "Манументальнасць", залішняя сур'ёзнасць адчуваліся і ў станковай пластыцы, і ў так званых "малых формах" кшталту настольных статуэтак. І вось нарэшце з'явіўся скульптар, які ўвасабляе ў сваіх творах іранічны погляд на выключна важныя праявы жыцця.

З усяго можна зрабіць драму. З усяго можна зрабіць і камедыю. А можна і проста ўсміхнуцца. Валянцін Борзды ўмее ўсміхацца, іранічна і па-добраму. Па сённяшнім часе — гэта вялікі талент.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

ВІНШУЕМ!

Мабыць, галоўная рыса

Адзін малады творца зазначыў на лімаўскіх старонках, што даволі добра ведае музыку Генрыха Вагнера і можа вылучыць, бадай, самую галоўную яе рысу. Якую? Рэдкаснае для сучаснага кампазітара ўменне працаваць з фальклорам. Уменне захаваць пазнавальнасць і самабытнасць першакрыніцы, спакровіўшы яе з мовай аўтарскага музычнага матэрыялу.

Гэтае шчырае захапленне майстэрствам старэйшага калегі адрасавалася новаму твору Генрыха Вагнера — 4-й сімфоніі, у акадэмічную аркестравую "тканіну" якой нечаканым узорам уведзены голас народнага хору. Лейтматывам гучыць, знітоўваючы драматургію чатырох частак сімфанічнага цыкла, вядомы напеў: "Люблю мой край, старонку гэту". Свежа, нязвыкла, цікава... Тады, пры канцы 96-га, гэта была прэм'ера. Цяпер, падчас XII з'езда беларускіх кампазітараў, адбылося другое, і можна сказаць, таксама прэм'ернае выкананне сімфоніі (аркестр Дзяржтэлерадыё, Акадэмічны народны хор Беларусі, дырыжор А. Лапуноў).

Народнага артыста Беларусі прафесара Генрыха Вагнера віншавалі ў той вечар не толькі з новым сур'ёзным творам, з удалым выкананнем. Віншавалі таксама з высокай нацыянальнай узнагародай — медалём Францішка Скарыны. Гэтай заслужанай адзнакай вядомы наш кампазітар ганараваны за плённую дзейнасць на ніве беларускага музычнага мастацтва.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Нямецкая проза пасля 45-га

Гэтым разам інстытут імя Гётэ, што ў Мінску, наладзіў даволі цікавую выстаўку, якая экспануецца ў памяшканні Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Змест выстаўкі раскрывае сама назва "Што застаецца? Нямецкая проза (Усход і Захад) з 1945 года". Мне яна падалася вартай зацікаўленай увагі нашых пісьменнікаў, перакладчыкаў, увогуле шырокага кола чытачоў.

Сапраўды, лёс нямецкага народа складваўся нейкі час так, што нацыянальная літаратура, па сутнасці, падзялялася на дзве: заходнюю і ўсходнюю. Дык што засталася ў часе з літаратурнай пасляваеннай прадукцыі нямецкіх празаікаў? Што мы чытаем і сёння? Што з задавальненнем перачытваем?

Адказ на гэтае пытанне і дае выстаўка, тым больш, што яна скампанавана, як і ўсё выдатна прадуманае, вельмі проста: падаецца партрэт пісьменніка і пад ім вялікімі цітрамі, бачнымі для наведвальніка, змястоўная даведка пра найважнейшыя кнігі творцы ці галоўны твор, які і па сёння не згубіў чытацкай цікавасці. Прадстаўлена больш за дваццаць аўтараў, сярод якіх такія імёны, як Генрых Бёль, Крыса Вольф, Ёганэс Баброўскі, Стэфан Гайм, Гюнтэр Грас, Зіхфрыд Ленц, Стэфан Гэрмлін, Ганс Магнус Энцэнсбергэр, і іншыя пісьменнікі, вядомыя нашаму чытачу па беларускім або рускім перакладах. Уражанне пра тых, каго мы мала ведаем ці зусім не чыталі, дапамагаюць стварыць якраз адмысловыя тэкстоўкі Герхарда Чэйкі, "напісаныя сцісла, дакладна і разам з тым ёміста, рукой сапраўднага літаратурна-крытычнага маэстра. Лапідарныя, напісаныя па-асобку да кожнага пісьменніка, у цэлым яны даюць пэўнае ўяўленне аб мастацкіх і ідэйна-тэарэтычных працэсах, якія працягваюцца цяпер у нямецкай прозе. У дапамогу тут і адпаведная рэклама, раскладзеная на сталах. Расказваю пра гэта так падрабязна з радасцю за немцаў і з вялікім шкадаваннем, што пакуль падобныя мерапрыемствы нам не па сіле.

Мяне цікавіла яшчэ адно: як упісваецца ў літаратурны працэс сённяшняй Германіі творчасць пісьменнікаў, што жылі ў былой ГДР. Нават само размяшчэнне наглядных матэрыялаў пра іх уперамежку з інфармацыяй пра заходніх, паводле лепшых дасягненняў, усё ж сведчыць пра адпаведнае адзінства літаратурнага кантэксту сённяшняй Германіі. Хоць пісьменнікі, умоўна кажучы, аддалі немалую даніну злабадзённасці палітычнага жыцця ў ГДР, але ж гісторыя літаратуры сведчыць, што амаль кожная творчая асоба сыходзіць з перажытага, так бы мовіць, з агульначалавечай карэкцыі сучаснасці. І сучасная нямецкая проза разнастайная, цікавая сваімі плынямі, якія і ствараюць адчуванне паўнаты літаратурнага працэсу.

Хочацца дадаць, што ў адкрыцці выстаўкі прынялі чынны ўдзел як беларускі, так і нямецкі бакі: выступілі дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Г. Алейнік, Часовы Павераны ў справах ФРГ у Беларусі доктар Кольб, намеснік міністра культуры РБ В. Гедройц, дырэктар Інстытута імя Гётэ В. Багальянц і загадчыца бібліятэкі гэтага Інстытута К. Вэзендорф.

А. ГАРДЗІЦКІ

Вясна на Палессі сёлета прыйшла ў студзені. Сапраўдная вясна — з паводкаю. Прыпяць і яе прытокі выйшлі з берагоў. І зноў адзіным сродкам руху для людзей стала лодка... Гэты здымак Анатоль Кляшчук зрабіў у вёсцы Верасніца Жыткавіцкага раёна. Вясковая вуліца стала вуліцай венецыянскай... Каму ад гэтага радасць і задавальненне — дык гэта дзецям. А дарослым клопатаў дадалося...

ІМПРЭЗЫ

"NU" — вечная тэма

Чарговая выстава адкрылася ў мастацкім цэнтры "Жыльбел". Яна прынцыпова адрозніваецца ад папярэдніх экспазіцый "Жыльбела" тым, што гэтым разам мастакі працавалі па загадзя абумоўленай тэме. Выстава мае назву "NU". Гэтым тэрмінам у мастацтвазнаўчай літаратуры называюцца выявы агаленага жаночага цела. Жанр "Modele Nu" набыў самастойнасць і самадастатковасць у XVII—XVIII стагоддзях, але меў велізарную гісторыю і дагэтуль. Глядзець на агаленую мадэль можна па-рознаму. Абстрагавана і зацікаўлена, успрымаць яе як біятэхнічную канструкцыю і як непаўторную асобу. Акрамя таго, кожны малюе ўсіх людзей крыху падобнымі на сябе самога. Так што кожны партрэт — гэта і аўтапартрэт мастака.

Адзінаццаць мастакоў прадставілі свае творы на гэтую выставу. Віктар Альшэўскі, Руслан Вашкевіч, Віталь Герасімаў, Уладзімір Ганчарук, Раман Заслонаў, Аляксандр Ксяндзоў, Сяргей Малішэўскі, Аляксей Раўскі, Сяргей Рымашэўскі, Уладзімір Тоўсцік, Леанід Хобатаў. Кожны прынёс на суд гледача сваё разуменне прыгажосці, сваё разуменне таямніцы, якая ўвасоблена ў слова "NU". Кожная работа своеасаблівы "аўтапартрэт". У кожным палатне — сённяшні дзень і Адвечнае.

П.В.

Позірк углыб стагоддзяў

Сярод дзяржаўных выдавецтваў Рэспублікі Беларусь адным з тых, што надае асаблівую ўвагу выпуску гістарычнай, гісторыка-краязнаўчай літаратуры з'яўляецца "Беларуская навука". Напярэдадні Новага года ў гэтым выдавецтве выйшлі два тамы "Археалогія Беларусі" і "Гісторыя сялянства Беларусі". Гэта шматтомныя даследчыцкія працы. Першая будзе складацца з чатырох тамоў, другая — з трох.

Прэзентацыя гэтых тамоў адбылася ў Інстытуце гісторыі НАН Беларусі. Былі запрошаны навукоўцы, выдавецкія работнікі, прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі.

Аб тым, што будуць уяўляць сабой гэтыя калектыўныя даследаванні і пра змест першых тамоў падрабязна расказаў дырэктар Інстытута гісторыі М. Касцюк. У прыватнасці, было адзначана, у першым томе "Археалогіі Беларусі", які ахопліваё каменны і бронзавыя вякі, на вялікім археалагічным матэрыяле ўпершыню дадзена поўная характарыстыка развіцця першабытнага грамадства Беларусі. У поле зроку даследчыкаў трапілі амаль 13 тысячагоддзяў, пачынаючы з глыбокай даўніны і да VIII стагоддзя н. э. уключна. Чытач атрымаў мажлівасць даведацца пра асаблівасці і характар першапачатковага засялення Беларусі ў ледавіковую і пасляледавіковую эпоху. З прыцягненнем багатага фактычнага матэрыялу прасочана эвалюцыя найстаражытнай гаспадаркі — ад так званай прысвойвальнай, звязанай з паляваннем, рыбалоўствам, збіральніцтвам, да вытворчай — земляробства, жывёлагадоўля, крэмнездабыча, апрацоўка металаў, што наступіла ў познім неаліце і бронзавым веку. Змястоўны і першы том "Гісторыі сялянства Беларусі", у якім асвятляюцца працэсы станаўлення і развіцця эканамічнага, сацыяльнага і духоўнага жыцця беларускага сялянства ў VI—XVIII стагоддзях, а калі канкрэтней — да сярэдзіны XIX стагоддзя. З выкарыстаннем вялікай колькасці крыніц, шырокай гістарыяграфічнай базы аналізуецца эвалюцыя сялянскай гаспадаркі, землеваладання і землекарыстання... Асобна разглядаюцца праблемы сацыяльных супярэчнасцяў і канфліктаў у вёсцы, а таксама культуры і духоўнага свету беларускага селяніна. На думку М. Касцюка, "Археалогія Беларусі" і "Гісторыя сялянства Беларусі" — найбольш значны поспех Інстытута гісторыі пасля з'яўлення ў 1994—1995 гадах "Нарысаў гісторыі Беларусі" ў двух тамах. М. Касцюк адзначыў, што над першымі двума тамамі новых выданняў працавалі аўтарскія калектывы, якія складаліся больш чым з дзесяці чалавек. А гэта таксама сведчыць на карысць таго, што подступ да асэнсавання згаданых праблем глыбокі і ўсебаковы.

Гаворка, што распачалася пасля выступлення М. Касцюка, у першую чаргу тычылася з'яўлення саміх выданняў, але і выходзіла за межы гэтай падзеі. Размова ішла ўвогуле аб развіцці гістарычнай навукі ў сучасных умовах, аб выданні навукова-даследчыцкай літаратуры, аб асэнсаванні складаных працэсаў мінуўшчыны ў святле сённяшняга дня. Перад прысутнымі выступілі добра вядомыя ў навуковым свеце вучоныя А. Падлужны, М. Чарняўскі, П. Лойка, А. Каханоўскі, дырэктар выдавецтва "Беларуская навука" Л. Пятрова і іншыя.

Звярталася ўвага і на тое, што згаданыя працы — не першыя подступы да асвятлення гісторыі археалогіі і гісторыі беларускага сялянства. У 1970—1972 гадах, напрыклад, былі выдадзены "Нарысы па археалогіі Беларусі" ў дзвюх частках. Але, зразумела, на сённяшні дзень яны ў многім састарэлі, бо навука, у тым ліку і гістарычная, не стаіць на месцы. Прыходзяць новыя даследчыкі, ва ўжытак уводзяцца факты, што раней былі невядомыя. Але толькі агульнымі намаганнямі, пра што таксама нагадвалася ў час прэзентацыі, можна дасягнуць поспеху. І прыемна, што і над гэтымі тамамі працавалі прадстаўнікі розных пакаленняў.

Прэзентацыя — заўсёды свята. Асабліва, калі з'яўляюцца выданні, якія, несумненна, пра што і падкрэслівалася, набываюць значны навуковы і грамадскі рэзананс. Але відочна і тое, што пасля ўважлівага знаёмства з гэтымі тамамі (як і з наступнымі) могуць узнікнуць і заўвагі. На прэзентацыі ж прагучала толькі адна — з вуснаў вядомага гісторыка Г. Штыхава. І з ім мусілі пагадзіцца. Вядома, вельмі добра, што ў тамах ёсць грунтоўныя паказальнікі, якія дазваляюць хутка арыентавацца ў матэрыяле, але ім не стае рэзюме на замежных мовах, а гэта, безумоўна, не на карысць таму, каб кнігі выклікалі хуткую зацікаўленасць у навуковых колах іншых краін.

А. М.

АДГАЛОСКІ

Хто панясе святло?

Даўно заўважана, што прыродныя катаклізмы прыпадаюць найчасцей на перыяды змены стагоддзяў і тысячагоддзяў, хоць зразумець прычынную сувязь гэтай з'явы цяжка. Адно відавочна, што гэтыя катаклізмы непасрэдна закранаюць чалавека, і ён вымушаны шукаць выйсце з узнікаючых складаных сітуацый. Гэтыя пошукі не заўсёды адбываюцца спакойна, і тады ўжо ў грамадстве могуць узнікнуць і ўзнікаюць сітуацыі, наступствы якіх не заўсёды прадказальныя.

Артыкул прафесара М. Крукоўскага "Запаліць святло ў душах..." ("ЛіМ", N 45 за 7 лістапада 1997 г.) — цікавы аналітычны роздум аб сённяшняй рэчаіснасці на абсягах дзюрэ незалежнай краіны — Рэспублікі Беларусь. Гэта пошук шляхоў выйсця з небяспечнай зоны перакрыжавання глыбінных разломаў у нашым грамадстве, што ўзніклі пасля краху таталітарнага бальшавіцкага рэжыму.

Прачытаў я артыкул і пашкадаваў, што напісаны ён на ўзроўні, да якога, на жаль, не дацягвае большасць нашых сярэднеадукаваных людзей у вёсках і раённых цэнтрах. Разумею, што артыкул надрукаваны ў газеце творчай інтэлігенцыі, а значыць і прызначаны ёй — у першую чаргу. А як быць з гэтай большасцю ў раённых цэнтрах і вёсках, якая, акрамя афіцыйнай інфармацыі па БТ Зімоўская і Хрушчовай, нічога іншага не чуе і пакуль што не імкнецца пачуць, якая газет, акрамя сваёй раёнкі, не чытае? Хто данясе да іх іншы погляд, каб яны калі не зразумелі, дык хоць бы ўбачылі, што ёсць і іншыя думкі?

І раптам у самым канцы артыкула я знайшоў адказ на ўзнікшае ў мяне пытанне: "Таму менавіта беларуская інтэлігенцыя і павінна запаліць у сваіх душах святло новых, сапраўды жыццядзейсных ідэалаў на аснове абсалютных каштоўнасцяў арыенціраў, каб несці яго ў народ..." Яно, безумоўна, так. Аднак жа — дзе ты, беларуская інтэлігенцыя, адгукніся!

Міжволі прыгадваецца: дзе была беларуская інтэлігенцыя,калі сядзеў за кратамі сапраўдны інтэлігент і патрыёт Беларусі прафесар Юрась Хадыка? Чаму не ўзняла свой голас пратэсту? А калі ўзнімала, дык чаму яго не было чуваць? Маю на ўвазе шматлікую армію творчай і тэхнічнай інтэлігенцыі, голас якой павінен быў прагучаць, бо само паняцце слова інтэлігент азначае чалавек разумны, чалавек, які ўмее думаць. Дык чаму ж не было чуваць голасу беларускай інтэлігенцыі?

. Адказ для мяне відавочны. Сапраўдная беларуская інтэлігенцыя была знішчана бальшавікамі фізічна, а яе месца заняла створаная **пралетарыятам** — "рабочая інтэлігенцыя", якая "...всего решительнее и всего точнее отражает и выражает развитие классовых интересов и политических группировок во всем обществе" (У. Ленін, творы, 4 выд., т. 7, стар. 30).

Але пры ўсіх рэжымах, нягледзячы на рэпрэсіі, на намаганні падпарадкаваць інтэлігенцыю, у яе асяроддзі заўсёды ўзнікала апазіцыя ўладам, і з гэтай апазіцыяй нікому яшчэ не ўдалося цалкам расправіцца. Так было і ў былым СССР пасля палітычнай адлігі шасцідзесятых гадоў, калі з'явіліся дысідэнты. Ні ГУЛАГ, ні псіхушкі не справіліся з гэтай з'явай. А ў канцы васьмідзесятых — пачатку дзевяностых гадоў з асяроддзя інтэлігенцыі пайшлі новыя парасткі нацыянальнай інтэлігенцыі, якія на падмурку нацыянальнай ідэі пачалі самааддана працаваць на ніве адраджэння.

Але ўжо тады было бачна, што адраджэнскі рух быў сканцэнтраваны ў асноўным у сталіцы. Што тычыцца глыбінкі, дык там справы ў гэтым накірунку ішлі значна марудней.

Я ў той час працаваў старшынёй Слаўгарадскага гарсавета, і паколькі ўсе ведалі маё стаўленне да нацыянальнай ідэі, да адраджэнскага руху, пераважная большасць раённых чыноўнікаў у размовах са мной карысталася беларускай мовай. У дзіцячых садках выхавацелькі з дзецьмі размаўлялі на беларускай мове, і дзеці, як губка, упітвалі ў сябе кожнае роднае слова.

А восць у школах рэальнасць была больш стракатая. Я, напрыклад, не магу назваць, бадай, ніводнага настаўніка беларускай мовы і літаратуры, для якога галоўным накірункам сваёй прафесійнай дзейнасці была б нацыянальная ідэя.

Вось чаму так лёгка яны без бою здалі свае пазіцыі, як толькі было прынята двухмоўе, якое непазбежна павінна было вызначыць і вызначыла курс на русіфікацыю.

І ўсё ж я задаю пытанне, якое трэба задаць: што перашкаджае сёння гэтаму настаўніку на падставе дзейнічаючай Канстытуцыі справай даказаць сваю прыналежнасць да інтэлігенцыі? Перашкаджае адно: сённяшні настаўнік ніколі, на жаль, не належаў да інтэлігенцыі! У лепшым выпадку ён быў больш-менш інтэлектуалам, а ў большасці сваёй — рамеснікам.

Так гістарычна склалася, што кожная ўлада імкнулася выкарыстоўваць інтэлігенцыю ў сваіх палітычных мэтах. Так было да кастрычніка семнаццатага года, так было і ў савецкія дзесяцігоддзі. Найбольш таленавітую творчую інтэлігенцыю ганаровымі званнямі, прэстыжнымі прэміямі, матэрыяльным дабрабытам улады сабралі ў элітарную рэзервацыю. Пропускам быў не гэтак талент, як гатоўнасць кожным сваім словам ухваляць палітыку партыі і ўрада, цвёрда стаяць на пазіцыях сацыялістычнага рэалізму.

Што тычыцца шматлікай вясковай інтэлігенцыі, дык аб ёй бацька народаў у свой час сказаў, што яна ў неаплатным даўгу перад народам. І народ узяў гэта на заметку і да кожнага, хто насіў гальштук, апранаўся чыста, не мацюкаўся, "простыя людзі" адносіліся як да людзей, што не прыносяць ніякай карысці, а само слова "інтэлігент" сярод гэтага народа гучала абразліва. Калі скажуць "інтэлігент" ды яшчэ абавязкова дададуць "смярдзючы" — гэта азначала, што гэтаму небараку павагі да сябе не трэба чакаць.

(Памятаю, як аднойчы ў школу прыйшоў вясковы хлопец (вучань восьмага класа) у белай кашулі з гальштукам. Да нас у клас збегліся вучні з іншых класаў. Узняўся рогат. Мы крычалі яму: "Прыбраўся, інтэлігент смярдзючы!" А ў нашага таварыша быў дзень нараджэння, яму споўнілася шаснаццаць гадоў, ён атрымаў права на пашпарт Грамадзяніна краіны, у якой нарадзіўся, жыў і вучыўся. З гэтай нагоды ён па-святочнаму апрануўся...)

Гэтай знявагі не магла не адчуваць шматлікая армія сельскіх настаўнікаў, бібліятэчных і клубных працаўнікоў. І яны пакорліва пайшлі туды, куды іх накіроўвалі палітычныя сілы, што былі пры ўладзе. І толькі адзінкі не прынялі гэтую мімікрыю дзеля асабістага ўратавання. Бо яны, гэтыя адзінкі, былі нашчадкамі той правінцыяльнай інтэлігенцыі, якая з пакалення ў пакаленне, нягледзячы ні на якія цяжкасці, прытрымлівалася паняццяў маралі і гонару, міласэрнасці, добрасумленнай працы, прыстойнасці.

Таму, як гэта ні прыкра, трэба прызнаць, што пакуль на Беларусі не ўзыдуць новыя маладыя парасткі інтэлігенцыі, якія будуць трывала абапірацца на нацыянальную ідэю, якія адкрыта панясуць яе ў народ, усё застанецца гэтак, як ёсць, бо сённяшняя інтэлігенцыя наздольная "запаліць у сваіх душах святло новых, сапраўды жыццядзейсных ідэалаў", а значыць, у народ ёй пакуль што няма чаго несці.

Фелікс ШКІРМАНКОЎ

г. Слаўгарад

"Кульгавая вутачка" абавязкова ўзляціць

Напрыканцы мінулага года амаль адначасна адбыліся дзве сустрэчы-падзеі. Пра першую з іх (першую па часе, а не па значнасці) — прыезд рускіх пісьменнікаў, які больш нагадваў уншальны палітычны дэсант — шырока паведамлялася ва ўсіх СМІ, пра другую — прыезд украінскіх літаратараў — практычна нідзе не згадвалася.

На першай сустрэчы мне выпала прысутнічаць у Інстытуце літаратуры НАН РБ. У дэлегацыі, што прыехала да нас з Расіі, самым слынным быў, вядома ж, Валянцін Распуцін. Сярод іншых назавём паэта Юрыя Кузняцова — высакамернага і метафарычнага, знакамітых празаікаў-франтавікоў М. Аляксеева і П. Праскурына, а таксама У. Карпава і У. Крупіна, праваслаўна зарыентаванага філосафа Э. Валодзіна.

Выступленне У. Крупіна мела абарончаахоўную, скажам так, афарбоўку: ён даводзіў, што беларуская мова-менш сапсавана амерыканізмамі, чым сучасная руская. Прагучаў таксама з яговых вуснаў заклік да братання перад небяспекай страты нацыянальнай самабытнасці.

Слова "дэсант", згаданае мной вышэй, невыпадковае: вельмі ж ваяўнічыя, нязвыклыя для літаратурнай размовы пасылы і інтанацыі прарываліся ў выступленнях большасці членаў дэлегацыі, асабліва П. Праскурына, В. Ганічава, Э. Валодзіна. Праз гэта міжволі ўзнікала адчуванне, што прысутнічаеш на акцыі больш палітычнай, чым гуманітарнай.

Выступленні з нашага боку ўяўлялі сабой не столькі адказы гасцям, колькі сціслую справаздачу пра дасягненні інстытута за апошнія гады, і як пра галоўнае з іх — выданне чатырохтомніка "Беларуска-рускія сувязі". Акадэмік НАН В. Каваленка напомніў імя Алеся Адамовіча, які стаяў ля вытокаў працы па ўзаемных сувязях, і тактоўна, але цвёрда даў зразумець, што ўхіляецца ад занадта цесных абдымкаў.

Пратакольны характар сустрэчы, скупа адмераны для яе час не дазволілі разгарнуцца дыскусіі па заяўленай тэме, дыялога, на жаль, не атрымалася, рэплікі як бы павісалі ў паветры, таму для заключнай высновы цалкам падыходзіць папулярнае выслоўе расійскага прэм'ера: "...а атрымалася як заўсёды".

Мне асабіста было шкада, што не ўдалося разгаварыць В. Распуціна, што называецца, па тэме, падзякаваць яму за аповесці "Развітанне з Мацёрай", "Жыві і памятай", "Грошы для Марыі" і многія іншыя. Гэтыя творы былі апорай курса па сучаснай рускай літаратуры, які чытаўся мной у 80-х гадах у адной з нашых ВНУ. Усё, што было напісана празаікам задоўга да перабудовы і грамадскіх перамен, сведчыла пра страту традыцыйных нацыянальных каштоўнасцей, прычым у самай "глыбінцы", а не толькі ў Маскве. Усё тое, пра што гаварылася на сустрэчы, — гэтыя "Памінкі па Фінегану", гэтае развітанне з пра-радзімай, з прахам продкаў, з памяццю роду, — з'ява не адно апошніх дзесяцігоддзяў, а ўсяго XX стагоддзя. Невыпадкова Павел Корын пачаў пісаць сваю "Русь уходящую" яшчэ ў 20-х гадах... Гэтаму ёсць тлумачэнне: пісьменнікі раней за іншых адчулі тэндэнцыю да страты, "убывания" сапраўдных каштоўнасцей і хацелі нас папярэдзіць, г. зн. апярэджвалі час. Ці можна сказаць тое ж у адносінах да сённяшняй літаратуры — спрэчнае пытанне, але яно на сустрэчы літаратараў і навукоўцаў не абмяркоўвалася.

Кантрапунктам да гэтага мерапрыемства падаўся мне прыезд у Мінск украінскіх літаратараў: "Еўрафорум" наладзіў міжнародную канферэнцыю іншага ўзроўню, іншай мэты падзею. І ўжо ніякага тэлебачання, ніякага розгаласу; наадварот, такое ўражанне, што зроблена ўсё, каб на канферэнцыі "Вынікі стагоддзя" было як мага менш зацікаўленых асоб.

Праходзіла канферэнцыя ў Беларускім ліцэі, украінская група была таксама досыць прадстаўнічай. Прывітальныя словы сказаў першы сакратар пасольства Украіны ў РБ І. Бунечка. Паэтка Наталка Белацарковец у сваім выступленні ўдала знайшла з памятнай казкі вобраз самаідэнтыфікацыі — "кульгавая вутачка". Як часта бывае і ў казках, і ў жыцці, унутранае святло хаваецца за непрываблівай знешнасцю, зачараванасць ёсць вынік парушэння забароны альбо клятвы, і перамагчы тут можа толькі Любоў. "Не загінуўшы за зіму, прыкідаўшы дзетак, увосень яна бачыць, як ляцяць у выраі качкі, клічуць яе за сабой. Тры разы адмаўляецца яна ляцець, тры чарады прапускае (а яны кідаюць і кідаюць ёй па пёрку) і ўрэшце ўсё-такі ўзлятае, ляціць адна туды, куды клікалі, куды сама імкнулася...

"Можна адчуваць сябе кім заўгодна, — заключыла паэтка, — славянінам, еўрапейцам, грамадзянінам свету, галоўнае — пазбавіцца комплексу сваёй непаўнавартасці".

Зжыванню гэтага комплексу былі прысвечаны чатыры самыя значныя даклады украінскіх гасцей. Напрыклад, мастацтвазнаўца Львоўскай АН Раман Кісь абазначыў комплекс непаўнавартасці паняццем "маргінальнасць". Увогуле выказванні гасцей — метафарычныя, не "ў лоб" — падаліся мне больш прымальнымі. Украінскія пісьменнікі не заклікалі аб'ядноўвацца "супраць", не ствара́лі "вобраз ворага", а паварочвалі праблему ўглыб, унутр.

Той самы комплекс — у святле заяўленых украінцамі ідэй — бачыцца мне і ў выступленнях прадстаўнікоў "самага рускага" з некалькіх пісьменніцкіх саюзаў Расіі: ва ўмовах наступу заходняй, асабліва амерыканскай масавай культуры яны адчуваюць (упершыню ў жыцці!) сваю "другараднасць" — тое, што па адносінах да іх саміх адчувалі ў сябе дома і украінцы, і беларусы. Думаецца ўсё ж, што трывога іх перабольшаная...

Ёсць, аднак, яшчэ адна акалічнасць, агульная для ўсіх нас, якая ўсімі перажываецца хваравіта: змена грамадскага статуса літаратуры і літаратараў. Чытачу ўжо ніхто не загадае: "Чытай тое і не чытай гэтага", ніхто не прасочыць, каб выдавалася толькі "глыбока ідэйнае".

З таго, што адна сустрэча спадабалася мне менш, а другая больш, зусім не вынікае, што ўва мне памянела любові да рускай літаратуры, да рускіх пісьменнікаў. Зусім не. Але ў канкрэтнай сітуацыі украінскія пісьменнікі праявілі ў сваіх выказваннях куды большую ступень унутранай свабоды, а яна ў многім і ёсць мера таленту, мера годнасці, мера сваёй адлаведнасці месцу, часу і роду занятку.

Любоў ТУРБІНА

Ніл ГІЛЕВІЧ

Запісы розных часоў

ЯК ПРАКЛЯЦЦЕ НЕЙКАЕ...

За доўгае жыццё ў літаратуры мне давялося ў складзе пісьменніцкіх дэлегацый пабываць у некаторых рэспубліках Саюза. У Літве быў, у Эстоніі, у Азербайджане, у Арменіі, у Грузіі, у Таджыкістане... І дзе ні быў — галоўнае ўражанне, з якім вяртаўся дадому, было адно і тое ж: усё-такі ў іх сітуацыя з роднай мовай непараўнана лепшая, чым у нас, у Беларусі. І не толькі з мовай. З нацыянальнай культурай, а гістарычнай памяццю народа, з захаваннем сваіх традыцый і звычаяў... Кожны раз глядзеў, параўноўваў, зайздросціў, вядома, — і ад крыўды заходзілася душа. Чаму гэта нам так не шанцуе на кіраўнікоў? Проста як пракляцце нейкае! Усюды першы сакратар ЦК гаворыць са сваім народам на мове народа, і клапоціцца пра нацыянальную школу, пра выданне кніг на роднай мове, пра нацыянальны тэатр... А ў нас... Каб хоць адзін за ўвесь пасляваенны час "апусціўся" да гэтага! Каб хоць адзін палічыў сваім святым абавязкам — бараніць і адстойваць беларускую мову, беларускую школу, беларускую нацыянальную культуру, праўдзівую гісторыю народа... Каб хоць адзін зразумеў, што без гэтага ты будзеш для творчай інтэлігенцыі рэспублікі чужаком і ў рэшце рэшт застанешся чужаком у нацыянальнай гісторыі, нашчадкі добрым словам цябе не ўспомняць, дзякуй не скажуць. А за што ж дзякаваць? За тое, што пад тваім "мудрым" кіраўніцтвам былі зліквідаваны апошнія беларускія школы ў гарадах і мястэчках рэспублікі? За тое, што нават "Калгасную праўду", разлічаную на людзей вёскі, перавёў на рускую мову? За тое, што не дазволіў Міхасю Забэйду вярнуцца ў Беларусь, каб ён вучыў тут маладых спевакоў майстэрству? Удумаемся толькі: найлепшы, найталенавіцейшы за ўсю гісторыю Беларусі спявак хацеў вярнуцца на Радзіму і ахвяраваць свае сілы на развіццё нацыянальнага пеўчага мастацтва. І што ж? Радзіма адрынула яго. Не прыняла. Абышлася з ім не як маці, а як злая мачыха.

Прабач, Радзіма, я ведаю, ты ні прычым, у цябе не пыталі тыя самыя, што бяздумна і бяздарна распараджаліся табою. Тыя самыя... Ці апошнія на нашых палітычных падмостках?

1990

ХВАЛА І СЛАВА ЯЗЫЧНІЦТВУ!

У XVIII—XIX стст. нацыянальнае жыццё беларускага народа амаль цалкам замыкалася ў сферах гаспадарчай і бытавой. І роднае слова абслугоўвала беларусаў пераважна ў гэтых сферах. Ды і то з пэўнымі агаворкамі. Што ж датычыць усіх іншых сфер грамадскага жыцця — на жаль, на жаль... У дзяржаўна-палітычных і ваенных структурах нацыянальна-беларускага нічога не было — на пачатку, да канца 18 ст., яны былі польскімі, а затым — расейскімі. Культурна-асветніцкае жыццё (школа, навука, тэатр, кнігадрукаванне) таксама працякала не ў беларускіх формах — спачатку ў польскіх, потым у польскіх і рускіх, а затым, пасля 1863 года, пераважна ў рускіх. Царкоўнае жыццё таксама нацыянальна-беларускім не стала: каталіцкі касцёл быў польскім, праваслаўная царква была рускай; адно уніяцкія храмы падтрымлівалі беларушчыну, але гэта цягнулася толькі да 1839 года, калі уніяцтва на Беларусі было ліквідавана.

Не дзіўна, што ў такіх варунках духоўнае забеспячэнне гаспадарчай дзейнасці народа і яго бытавога ўкладу ў вельмі значнай меры заставалася язычніцкім (паганскім). Людзі канешне ж адчувалі, што менавіта ў язычніцтве, у ягоных старажытных вераваннях, у каляндарных і сямейных абрадах, у звычаях і святах, у фальклоры — ёсць, жыве "сваё", роднае, беларускае, блізкае і дарагое душы і сэрцу. Як сама навакольная прырода, як родны падворак. І гэта прымушала іх, аддаючы належнае Богу і Хрысту, трымацца язычніцкай даўніны, не парываць з агромністым духоўным светам язычніцтва, з канонамі гэтай першай і самай праўдзівай рэлігіі на зямлі. Міфалагічная спадчына язычніцтва аказалася ў нас, у беларусаў, вельмі жывучай і менавіта яна моцна жывіла наш нацыянальны дух, спрыяла захаванню нашай мовы і абуджэнню нацыянальнай самасвядомасці. І гэта зразумела: уся ж язычніцкая абрадавая і звычаёвая атрыбутыка жыла ў беларускім слове, адарваць яго ад гэтай атрыбутыкі ці замяніць іншым, небеларускім, было проста немагчыма. А ў той жа час абрады і святы, якія прышчапляліся і ўсталёўваліся ў нашым побыце хрысціянствам, амаль нічога агульнага з прыроднымі нацыянальна-беларускімі формамі не мелі. І галоўнае — не абслугоўваліся беларускім словам, з-за чаго ўспрымаліся як казённа-афіцыйныя, а значыць — навязаныя і чужыя. Нароўні з афіцыйнай чужою ўладай, з казённымі службамі, з казённай школай і г.д.

Так што паклонімся паклонам удзячнасці язычніцтву. Яно ратавала нас ад нацыянальнай нівеліроўкі, ад асіміляцыі, ад растварэння ў іншай моўнай і культурнай стыхіі. Хвала і слава яму за гэта!

1990

А ПРЫЧЫНА ЎСЁ ТАЯ Ж — НЕГАСПАДАРЫ

Яшчэ на пачатку стагоддзя літаральна ўся Беларусь была паабстаўляна тысячамі дзівосных помнікаў дойлідства — культавага, бытавога і абарончага назначэння; тысячамі паркаў і сквераў, дэкаратыўных садоў і прысадаў, — гарадскіх і памесных, фальварковых; тысячамі штучных вадаёмаў, сажалак і стаўкоў, каналаў з каменнымі мастамі і мосцікамі. А тысячы непаўторных надмагільных помнікаў! А брукаваныя каляровай брусчаткай пляцы! А мармуровыя фантаны!.. Асабліва ж уражвалі сваёй манументальнасцю старажытныя замкі і палацы, мураваныя храмы — цэрквы, касцёлы, сінагогі, мячэці, манастырскія ансамблі... Як гэта кажуць — амаль на кожнай вярсце было чым палюбавацца, было што паглядзець самім і паказаць людзям, было ад чаго пасвятлець душою і ўзвысіцца духам, і не проста пагнарыцца, а яшчэ мацней паверыць у сябе, у сваю годнасную прысутнасць у свеце, у творчы геній свайго народа.

Прайшло каля ста гадоў — і ад гэтага незлічонага багацця амаль нічога не засталося! Лічаныя адзінкі! Лічаныя храмы, лічаныя палацы (і то паўразбураныя), лічаныя недавынішчаныя паркі... А сажалак і стаўкоў не стала зусім — усе ператварыліся ў балотцы або начыста павысыхалі. Было б несправядліва спісаць усё гэта апусташэнне толькі на сусветныя войны (1914—1918 і 1941—1945), што пракаціліся па Беларусі, хаця, бясспрэчна, вельмі шмат было зруйнавана і знішчана за гады ваеннага ліхалецця. На жаль і на сорам, яшчэ больш гэтых неацэнных архітэктурных і мастацкіх скарбаў загінула ад рук сваіх дамарослых вандалаў і варвараў — у выніку іх апантанай барацьбы з класава-варожым мінулым, як у даваенны перыяд, так і ў пасляваенны. Да самага апошняга часу ішло гэта нечуванае дзікунскае вынішчэнне таго, чым трэба ганарыцца. Працягваецца яно і сёння. Хто ж яго спыніць? Надзеленыя ўладай манкурты? Няўцямныя апушчэнцы-алкашы, у чыіх руках магутная сучасная тэхніка?..

Страшна ўявіць маштабы разбурэнняў, здзейсненых пераважна ўласнымі рукамі. А аднаўляць — няма ні сіл, ні сродкаў, а галоўнае — няма ўсенароднага разумення, што гэта трэба. "Ах, можна жыць і без гэтага!" Можна, вядома. Але — як? Ці па-людску? У якасці каго жыць — культурных людзей ці варвараў?

1991

О, НАША СХІЛЬНАСЦЬ ДА "ПАРТЫЗАНШЧЫНЫ"!

Перабіраю ў памяці знаёмых мне (а іх сотні) партыйна-савецкіх кіраўнікоў — ад горкага пасляваеннага часу і да нашых дзён. Гэта — "кадры". Кадры, якія, як вядома, "рашаюць усё". Так змянілася за дзесяткі гадоў жыццё, а мараль "паноў-начальнікаў" — усё тая ж самая. Усё тое ж, што засталося ім у спадчыну ад ваеннай і пасляваеннай "партызаншчыны". Тое ж права сілы, дыктат і грубасць, самапраўства і самадурства, дзікае п'янства, пахабшчына. І канешне ж, сам падыход да вырашэння гаспадарчых, сацыяльных і культурных праблем, знакаміты камандны стыль, тысячу раз чутае "давай, давай!", "рабі, што я гавару, і не рассусольвай, а то..." Што "а то" — ахвяры начальніцкага гневу было зразумела.

Гаворачы пра трагічныя наступствы Вялікай Айчыннай у жыцці пасляваеннай Беларусі, мы зусім мала ўвагі звярталі на гэта — на маральна-псіхалагічны аспект праблемы. Усё пісалі пра пажарышчы і руіны, пра аднаўленне разбураных гарадоў і вёсак, знішчанай за час вайны народнай гаспадаркі, пра беднасць і галечу... Вядома ж, і аб працоўным энтузіязме людзей, які сапраўды быў небывала высокі, бо хацелася хутчэй залячыць раны і зажыць нармальным чалавечым жыццём. А тое нядобрае ў норавах і паводзінах "паноў-начальнікаў" (пераважна — нядаўніх партызанскіх камандзіраў), што таксама было спадчынай вайны, на фоне поспехаў і перамог здавалася, відаць, дробяззю. А дробяззю яно не было. Яно было страшным злом. Яго трэба было выпякаць паленым жалезам — бязлітасна і безаглядна! Ды рабіць гэта ніхто не збіраўся. І яно заставалася жыць — у крыві, у генах, і перадавалася новым пакаленням. О, наша схільнасць да "партызаншчыны"! Ці выкаранім мы яе хоць калі-небудзь?

1991

ЯК НАБОЖНЫ МАЛІТВУ...

Быў, па запрашэнні, на адкрыцці Першага Беларускага фестывалю мастацтва інвалідаў. Фестываль праходзіў пад дэвізам "Глядзі на мяне, як на роўнага". Мастацкая праграма канцэрта моцна ўразіла мяне таленавітасцю і густам выканаўцаў. Седзячы ў зале, я неаднойчы зведаў хвіліны радаснага хвалявання. Божа мілы, якія прыгожыя людзі выступаюць на сцэне! Як здорава, як хораша, як натхнёна яны танцуюць і пяюць! Як прафесійна! — дадам пры гэтым. А як шчыра, як пранікнёна! Нібы чалавек не пяе, а гаворыць з Богам, з небам, з зямлёю, у такім самазабыцці, у якім святы ці набожны творыць малітву...

І, канешне ж, густ. Пра густ трэба сказаць асобна. Ён — перш за ўсё ў выбары рэпертуару. На фоне ўсеагульнага сучаснага "балдзення" — так прыемна было слухаць у харавым і сольным выкананні народныя песні і класічную музыку, глядзець танцы фальклорна-харэаграфічных ансамбляў, народную пантаміму (а гаворка ідзе, не забывайма, пра інвалідаў!), слухаць высокую музыку ў выкананні духавых і струнных аркестраў, прыгожае паэтычнае слова ў вуснах чытальнікаў.

І ўсё гэта, як высвятлілася ў размовах з "артыстамі", амаль на голым энтузіязме, грошай на самадзейнае мастацтва інвалідаў ні дзяржава, ні прафсаюз амаль не даюць, кажуць — няма. Сумна! Калі такіх людзей мы ўжо не здольныя падтрымаць у іх імкненні да Бога — значыць, нашы справы сапраўды дрэнь.

1991

ШТО Ж НЯМІЛАЕ БОГУ СКАЗАЎ Я?

У траўні каля Свята-Духаўскага Сабора ў Мінску праходзіла ўрачыстасць, прысвечаная Святу Славянскага Пісьменства і Культуры. Выступалі святыя айцы, вернікі, людзі навукі і мастацтва. Было прадугледжана і маё слова — з увагі на пэўныя заслугі ў справе яднання славянскіх літаратур. Людзей на ўрачыстасць сышлося вельмі шмат — і, думаю, не выпадковых, а тых, што пацягнуліся душой і сэрцам да Бога і да культуры, да духоўных каштоўнасцяў. Калі, па заканчэнні "мерапрыемства", я ўжо рушыў у святочным натоўпе з саборнага двара ў бок Пляца Волі, мяне запыніла, па ўсім відаць, сямейная пара, прыкладна майго ўзросту. Божа, колькі пагарды і нянавісці было на іх тварах і ў іх словах! "Что вы навязываете нам этот свой язык! Хотите, чтобы с Богом мы говорили по-хамски?" Я паглядзеў ім у вочы і спакойна адказаў: "Апомніцеся, людзі, і не абражайце мову народа, а то Бог пачуе і пакарае вас".

У скверыку на Пляцы Волі я сеў на лаўку і дастаў з кішэні нататнічак з накідам прамовы, якую толькі што слухалі гэныя ўзненавідзелыя мяне людзі. І моўчкі прачытаў напісанае.

"Свята Славянскага Пісьменства і Культуры — свята яднання братніх славянскіх народаў. Гэтае свята будзе мець сапраўды глыбокачалавечны сэнс і тым самым сваё апраўданне толькі тады, калі яно будзе выяўленнем шчырага пачуцця ўзаемапавагі, шчырых памкненняў да дружбы, да ўзаемаразумення і ўзаемадапамогі, калі наш грамадскі настрой будзе светлы, як гэты сонечны вясновы дзень, калі неба душы народнай не будзе зацягвацца хмарамі крыўды, горычы, засмучэння... Ці можам мы, беларусы, сказаць сёння, што неба нашай душы зусім бясхмарнае? Што мы маем усе падставы радавацца росквіту нашай нацыянальнай славянскай, падкрэсліваю — славянскай, культуры? На вялікі жаль, няма ў нас такіх падстаў. І галоўная прычына гэтага — стан нашай роднай беларускай мовы. І не будзе ў нас падстаў для поўнай радасці да таго часу, пакуль усе беларусы, усе людзі гэтай зямлі не загавораць між сабой і з Богам сваёю роднай мовай, пакуль наша мова не запануе тут, на нашай адвечнай Бацькаўшчыне гэтак жа, як руская мова пануе ў Расіі, балгарская ў Балгарыі, сербская ў Сербіі, польская ў Польшчы і г.д. Хто-небудзь скажа, што сёння, з увагі на ўрачыстасць моманту, не варта пра гэта гаварыць. Варта, дарагія людзі, варта! Трэба гаварыць! І не толькі гаварыць, а — працаваць, дзейнічаць! Дык няхай жа ўсе, каму дарагая Бацькаўшчына, глыбока прасякнуцца адчуваннем і разуменнем гэтага абавязку. Са Святам!"

Што ж такое нямілае Богу сказаў я? Дзе ў маім слове няпраўда? Дзе і да каго я несправядлівы? Дзе ў ім адступленне ад Боскіх запаветаў, ад Святога Пісання? Няма такога, няма, шаноўныя людзі! Чым жа я разгнявіў вас? Сваёй любоўю да роднай мовы?..

Так думаў я там, на лаўцы, з сумам гледзячы на асветленыя сонцам белыя стромы Сабора. Значыць, не ўсе прыходзяць да храма з Богам у душы. Не ўсе... Бог — любоў, а гэныя прыйшлі сюды з нянавісцю.

1992

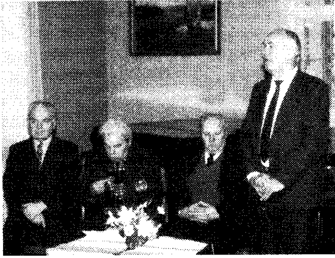
СВАЁ, СВАЁ ПРАРЫВАЛАСЯ!..

У 1819 годзе малады паэт Ян Чачот на імянінах свайго сябра Адама Міцкевіча выканаў напісаную ім сцэнку-дыялог па-беларуску. Па-беларуску... хаця ўвогуле між сабой яны, дзеці заможнай шляхты Наваградчыны, карысталіся польскай мовай. І свае першыя паэтычныя творы пісалі па-польску. Што ж прымусіла Чачота выказаць сваё віншаванне не панскай (афіцыйнай, літаратурнай) мовай, а мовай беларускай вёскі (мужыцкай, некультурнай)? Можа, наўмысна дзеля таго, каб "сыграць на кантрасце" і, насуперак настроенасці ўсіх прысутных на высокі ўрачысты лад, выдаць дыялог на тутэйшай бытавой гаворцы і гэтым дасягнуць жартоўна-камічнага эфекту? Сітуацыя дазваляла: імяніны сябра, а не, скажам, рэктара універсітэта. І наконт знакамітых паэм "Энеіда навыварат" і "Тарас на Парнасе" неаднойчы ў свой час гаварылася, што па-беларуску, г. зн. грубай мужыцкай мовай яны былі напісаны таксама наўмысна — дзеля смеху, дзеля жарту, каб адукаваныя паны павесяліліся, пацешыліся. Магло быць і так — і наўмысна дзеля пацехі. А калі ўсё ж не так? А калі Чачот, як і аўтары названых паэм, унутраным чуццём адчуваў, хай сабе і не да канца ўсвядомлена, што гэтай мясцовай мовай, якую, дарэчы, ён называў крывіцкай, можна зусім сур'ёзна пісаць прыстойныя рэчы — такія ж, як польскай ці рускай? Склаў жа ён пазней, і ці мала, сваіх беларускіх песень, адрасаваных як сялянам, так і панам, і тут ужо ніяк не скажаш, што ён гэта зрабіў дзеля смеху-жарту. Гэта была сур'ёзная творчасць на мове гаротнага, занядбанага, забітага народа, якому ён шчыра спачуваў і часцінкай якога — няхай сабе і не заяўляючы аб гэтым уголас, публічна — ён сябе лічыў. Не мог не лічыць: адукаваны ж быў чалавек, начытаны, дасведчаны, ведаў гісторыю свайго краю, лёс "крывіцкай мовы", яе вялікае дзяржаўнае мінулае... Сваё, сваё — роднае, крэўнае, карэннае — прамаўляла ў такія хвіліны, прарывалася з душы на волю! Ого, гэтае адчуванне свайго на генавым узроўні!..

1992

(Працяг на стар. 14—15)

У гасцях у песняра

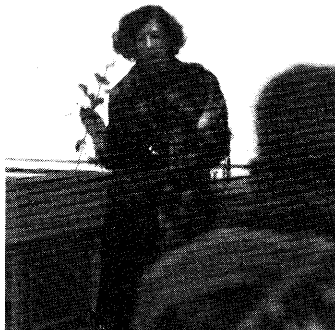
По ініцыятыве інструктара па ваенна-шэфскай рабоце Цэнтральнага Дома афіцэраў Анатоля Враб'я Коласаў дом наведала група абаронцаў нашай Айчыны. Як звычайна, гаворку пачаў нязменны вядучы такіх сустрэч Іван Курбека. Затым выступіў Іван Кудраўцаў. Ён успомніў свае ваенныя шляхі-дарогі, прыгадаў сустрэчы з песняром. Міхась Міцкевіч, сын Якуба Коласа, паведаміў шмат цікавага з жыцця-быцця песняра, расказаў пра сябе і сваіх старэйшых братоў — Данілу і Юрку (першы, шматгадовы дырэктар музея, памёр у 1996 годзе, другі загінуў на фронце ў пачатку вайны). Пятро Прыходзька прачытаў вершы на ваенную тэматыку і прысвечаныя песняру.

Закончылася сустрэча выступленнем "Менскага гармоніка". Салісткі ансамбля (навучэнкі Мінскага вучылішча мастацтваў) Наташа Мельнік і Алена Батракова праспявалі некалькі песень свайго кіраўніка на словы беларускіх паэтаў і яго асабістыя — пад акампанемент самога Івана Раманчука.

А. МАЛЕВІЧ

Фота Алеся ФЕДАРЭНЧЫКА

Калі музыка — лішняя

Пятая кніга паэзіі Любові Турбіной мае назву "Четыре портрета" ("Юнипол", 1997). Выдадзена яна ў Мінску пры фінансавай дапамозе адной маскоўскай фірмы, а прэзентацыя выдання адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы.

Л. Турбіна — аўтар, у якога ёсць свой чытач, хай сабе не шматлікі, але правераны часам. Прыхільнікі яе лірычнай паэзіі і прыйшлі ва ўтульную залу паслухаць вершы, пагутарыць з аўтарам. Невялікі аб'ём кнігі дазволіў прачытаць яе амаль усю.

Пасля перапынку неяк сама сабой узнікла гутарка пра творчы шлях паэткі (у мінулым — фізікарадыебіёлага), пра месца паэзіі ў сённяшнім грамадстве, пра адрозненне душэўнасці і духоўнасці. Была адзначана такая асаблівасць: калі музыка ёсць у саміх вершах, то пісаць музыку на іх як бы лішне. Можа, таму на вечарыне не гучалі песні.

Атмасфера была цёплая, нязмушаная, што вельмі адпавядала характару вершаў вядомай у нас рускай паэтэсы. Нездарма хтосьці з прысутных назваў жанр гэтай сустрэчы перформенсам — з'явай, калі асоба творцы і яго вершы ўяўляюць сабой мастацкую з'яву.

Г. З.

ВІНШУЕМ!

Лёс у чалавека — адзін

Івану НОВІКАВУ — 80

У 1964 годзе, пішучы аўтабіяграфію для кнігі жыццяпісаў беларускіх пісьменнікаў "Пра час і пра сябе", што пабачыла свет у выдавецтве "Беларусь" праз два гады, Іван Новікаў зазначыў: "Шчыра кажучы, у мяне няма ніякай падставы скардзіцца на свой лёс. Ён даў мне паспытаць усяго: і радасці, і смутку, і цяжкасцей, і асалоды, якую прыносіць дасягнутая мэта. Ён кідаў мяне па свеце, часам не клапоцячыся аб тым, выплыву я ці не з бурнага мора жыцця". І працягвае: "І ўсюды, дзе б я ні апынуўся, заўсёды знаходзіліся добрыя людзі, якія так ці інакш дапамагалі мне".

Пісалася гэта не проста ў 1964 годзе, а — 8 лістапада 1964-га. Акурат у дзень свята, звязанага з той самай рэвалюцыяй, якую сёння многія называюць усяго толькі кастрычніцкім пераваротам. Ды толькі як ні называй, а тое, што адбылося ў лістападзе 1917-га, па-добраму адгукнулася ў лёсах многіх з пакалення, да якога належыць І. Новікаў. Таму, думаецца, Іван Рыгоравіч і спавядаўся менавіта ў такі дзень, згадваючы старонкі свaёй, як на той час, не такой і вялікай дарогі. Сапраўднае прызванне было наперадзе. У 1965 годзе стаў лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа за аповесць "Дарогі скрыжаваліся ў Мінску". Праз тры гады за кнігу "Тварам да небяспекі" атрымаў Дзяржаўную прэмію БССР імя П.М. Лепяшынскага. Яшчэ адной Дзяржаўнай прэміяй быў ганараваны ў 1974 годзе — гэтым разам як сааўтар сцэнарыя тэлевізійнага мастацкага фільма "Руіны страляюць..." Нарэшце, у 1980 годзе, заўважылі і ў Маскве — трылогію "Минский фронт" адзначылі Літаратурнай прэміяй імя Аляксандра Фадзеева...

Усё гэта так, але "напрацоўкі" да ўсіх гэтых поспехаў, калі можна гэтак сказаць, былі зроблены якраз на час напісання аўтабіяграфіі. Менавіта тады І. Новікаў заявіў пра сябе як пра цікавага пісьменніка-дакументаліста, пра літаратара, які не толькі расказвае аб сучаснасці, а і выступае даследчыкам, ідзе па цаліку. І перш чым брацца за пяро, не проста збіраў фактычны матэрыял, а і адкрываў яго. Гэтаму настойліваму пошуку Івана Рыгоравіча навучыла журналісцкая праца.

Газетчыкам І. Новікаў стаў яшчэ ў 1935 годзе, калі пасля заканчэння тагачаснага Магілёўскага газетнага тэхнікума, у які, дарэчы, паступіў па рэкамендацыі тады маладога журналіста, а пасля вядомага пісьменніка Аляксея Кулакоўскага, прыйшоў у рэдакцыю клімавіцкай раённай газеты "Камуна". Затым была непрацяглая вучоба ў Аршанскім настаўніцкім інстытуце, з якім развітаўся праз некалькі месяцаў, бо акурат аб'явілі прыём у Ленінградскі інстытут журналістыкі. Але інстытут не скончыў — пачалася вайна (забягаючы наперад, скажу, што вышэйшую журналісцкую адукацыю І. Новікаў атрымаў толькі ў 1955 годзе, калі завочна скончыў аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У.І. Леніна). У час барацьбы з фашызмам удзельнічаў у абароне Сталінграда, у вызваленні Украіны, Малдавіі, Балгарыі, Югаславіі, Венгрыі. У баях за венгерскі горад Секешфехервар быў цяж-

На гранічным напружанні сіл

Яўгенія Янішчыц... Гэтае светлае імя прымушае згадваць худзенькую, мілую жанчыну з невычэрпнай сардэчнасцю і вялікім талентам. Яна дарыла нам сваёй паэзіяй чысціню, адкрытасць, шчырасць. А ўсё светлае, прыгожае заўсёды становіцца часткай Духу Зямлі, які абуджае ў людзях жыццесцвяральныя сілы, пазітыўны творчы патэнцыял. Яснай зорачкай, якая аддала вельмі хутка сваё цяпло і ззянне людзям, і была паэтэса.

Яна імкнулася ў жыцці да ўсіх магчымых вышынь у самарэалізацыі. Аднак шлях да іх выдаваўся часцей цярністым, няроўным. Жыццёвыя выпрабаванні патрабавалі выключнай цярплівасці і поўнай аддачы.

Яе душа і розум часцей апыналіся на зломе былога і цяперашняга, жаданага і атрыманага рэальна. Супярэчнасці быцця праламляліся ў яе душэўным стане, балюча ранілі мяккую жаночую існасць. І гэта не магло не паўплываць на з'яўленне ўнутранай нестабільнасці, у чым праявілася "традыцыя драматычнага аптымізму, імкненне захаваць гармонію свету, перажываючы боль і горыч у паэзію і харасство", — як трапна заўважыла Т. Чабан. У многім такая дысацыяцыя ў свядомасці адбілася на характары ўсёй лірыкі, асабліва ў апошніх зборніках "Пара любові і жалю" і "Каліна зімы", якія можна назваць кнігамі-успамінамі пра былое юнацкае захапленне светам.

Я. Янішчыц заявіла аб сабе творамі, што прыкметна адрозніваюцца ад вершаў першых зборнікаў — летуценных, бясхмарных. Гэта звязана з адкрыццём новага пласта, новых граней рэчаіснасці — з аднаго боку, а з другога — з якасна новым падыходам да ўжо вядомага, "вяртаннем напярад". І першы, і другі аспект у адвечным спасціжэнні і адкрыцці для сябе свету сведчылі пра павелічэнне разрыву паміж светлымі чаканнямі і нерэалізаванасцю гэтых чаканняў. Неадпаведнасць паміж убачаным і адчутым становіцца вызначальным момантам у асэнсаванні сувязі паэткі і яе лірычнай гераіні з вёскай, зямлёй, бо "Яшчэ сялянская дарога Не завяла мяне у зман".

Вёска стала для паэтэсы крытэрыем усіх жыццёвых каштоўнасцей. А таму і яе гераіня прыпадае да зямлі, імкнецца адчуць яе, як жывую істоту. Вясковы дух у ёй ад выхавання, ад натуральнага, арганічнага засваення сялянскіх ісцін. Сама натура жанчыны прасякнута народнымі ўяўленнямі аб жыцці і сэнсе жыцця, яны зрабіліся падмуркам яе светапогляду, вехамі сярод жыццёвага хаосу, найгалоўнымі складнікамі яе свядомасці:

Бо тут усё сваёй хадою:
І першы ліст, і першы гром.
І певень з поўняй маладою,
І Камарыха з Камаром.

Гарадское асяроддзе разбурыла усталяваныя ў вёсцы правілы і законы сумеснага пражывання, а новыя яшчэ не акрэсліліся. А таму ўсё часцей узнікаюць супярэчнасці ў пошуках з'яднання ў душы паэтэсы вёскі і горада, бо горад не дае той паўнаты ў самаадчуваннях, як вёска: "Яшчэ не раз бяссонне злучыць Асфальт з былінамі лясоў...". Абвостраная скансэнтраванасць на немагчымасці арганічна ўвайсці ў новую атмасферу існавання нараджае адчуванне няўтульнасці ў чужых для яе месцах, якое потым перарастае ў незадаволенасць сабой і быццём. Ад такой двухсэнсоўнасці выратоўвае хіба што памяць. І сілу дае палеская зямля. Але і там узнікаюць свае глабальныя праблемы. Вёска аджывае, а з ёю пачынаюць забывацца непахісныя раней жыццёвыя правілы палешукоў: "Яшчэ тут непакояцца пра дровы. Пра сена. І салому на гумне...". У гэтым "яшчэ" — усведамленне незваротнасці былога, няспыннасці працэсу адмірання многіх сялянскіх традыцый, а таксама праява чуласці, чуйнасці гераіні да гора яе зямлі. Уся глыбіня спасціжэння набытых вёскай праблем у вершах "Сюды вяртаюся ад скрух...", "Вячэрні плёс. І лодка на прыколе..." — імгненных водгуках душы на самыя дробныя праявы супярэчнасцей і неўладкаванасці ў свеце: "маладыя жанкі пералічаны па пальцах...", "як ні кажы, да старасці ўсё дзела...", "стамілася раджаць зямля ў гародзе...". Бяда Я. Янішчыц у ранімасці і непрыстасаванасці яе мяккай жаночай натуры да націску цывілізацыі, адсюль напружанасць, трывога і неспакой у думках пра будучыню.

У вершы "Пра балота" Я. Янішчыц стварае канкрэтна-адчувальны, рэалістычны, дакладна выпісаны малюнак, што вырас на рэальнай глебе жыццёвай праўды, глыбока перажытых асабістых пачуццяў:

Колькі мудрых і дарэмных слоў
Прыняло Палессе без правіны.
Помню, чорных ведала буслоў,
І пад снегам помню журавіны...

Кантрастам на фоне былога паўстае сённяшняя рэальнасць. А "помню" стала рубяжом, гранічным выяўленнем дысанансу свету, у якім пачалі актыўна пра сябе заяўляць чарноцце і пустата.

Добра помню, як сказалі дзве
Цёткі, стрэўшы прышлага аднойчы:
"У яго трасун у галаве.
У яго пустыняй пахнуць вочы"...

У такім падыходзе да з'яў рэчаіснасці праявілася здольнасць — што так важна для паэзіі, — распазнаць у самым простым, штодзённым глыбінную і супярэчлівую плынь жыцця, сувязь стагоддзяў і чалавечых лёсаў, якая будавалася на перапляценні супрацьлеглых з'яў. І ў такім суіснаванні чорнага і белага паэтэса бачыць пэўную небяспеку: калі людзі не будуць празорлівымі, дальнабачнымі, кіраваць светам пачне чарната. А таму ўсё часцей кліча дарога дамоў, там — яе супакаенне і сіла, там вытокі яе жыццёвай праўды:

Сюды вяртаюся ад скрух
З імжастых сураевяў.
Яшчэ жывы у хаце дух,
Бо мама сцены грэе.

Зноў з'яўляецца слова "яшчэ" як рубеж паміж тым шчаслівым юнацтвам і бесклапотнасцю, і новымі павевамі жыцця. Мама — як падтрымка ў абраным раз і назаўсёды шляху "ад зямелькі". "Не абаб'ю чужых парогаў, — і свой яшчэ высок паркан...". Зноў "яшчэ", у якім упэўненасць і заклапочанасць, годнасць і няўстойлівасць, а ў цэлым — усведамленне немагчымасці нечага іншага.

Сплаценне супрацьлеглых пачаткаў у светаўспрыманні лірычнай гераіні і мастацкім адлюстраванні рэчаіснасці зыходзіць ад усведамлення нявырашанасці і невырашаемасці многіх вясковых праблем. І нягледзячы на гэта, застаецца ўпэўненасць у стваральных магчымасцях вясковага ладу, у яго гуманістычным сэнсе. Маці і бацька — роднае, самае пастаяннае і сапраўднае ў жыцці паэткі, гэта жывая, блізкая ёй гісторыя. Праз родных пачынаецца пошук сябе ў другіх людзях, другіх людзей у сабе. Своеасабліва праламляецца бачанне і адчуванне гэтага свету ў лірычнай гераіні праз успрыманне бацькавай увагі і павагі да людзей, да дачкі ("Ты мой заступнік адзін..."), праз адвечную бацькаву клапатлівасць, якая застаецца яго сутнасцю нават і пасля смерці: "Полем сівых перапёлак і бою Ходзіць балюча-ахоўны твой цень..." ("Бацькавы дровы").

Усе перыяды жыццёвага наканавання своеасабліва і незвычайна ўвасоблены ў цікавай кампазіцыі верша "Бацькава музыка", у якім паэтэса праз успаміны асэнсоўвае прывабнасць і адметнасць бацькавага лёсу:

І покуль я яшчэ жыву на свеце,
Яго ніяк я не ўяўляю мёртвым —
Я плоць яго, нявыветраны дух!

ка паранены. А перамогу сустрэў у Аўстрыі, непадалёк ад горада Лінца.

Да журналістыкі І. Новікаў вярнуўся ў 1946 годзе — уладкаваўся на работу ў рэдакцыю газеты "Советская Белоруссия". Быў літаратурным супрацоўнікам, пасля загадваў сельскагаспадарчым аддзелам. Карэспандэнтам "Советской Белоруссии" быў накіраваны на XI сесію Генеральнай Асамблеі ААН — стаў першым беларускім журналістам у ЗША. Паездка і спарадзіла першую яго кніжку— "Дзесяць тыдняў у Злучаных Штатах Амерыкі" (1958). Праўда, за дзесяць гадоў да гэтага выйшаў асобным выданнем, напісаны сумесна з В. Пыжковым, нарыс "Герой Сацыялістычнай Працы Тамара Шкурко". Але менавіта "амерыканская" кніга для Івана Рыгоравіча найбольш дарагая — як першая аўтарская кніга. Наступнымі былі "Палескае золата" (1959), "Побач сябры" (1960). У 1960 годзе пабачыў свет і зборнік фельетонаў "Уласны іншаземец".

І. Новікава-журналіста "дапоўніў" І. Новікаў-даследчык, калі ён узяўся (па просьбе Дзяржаўнага палітычнага выдавецтва ў Маскве) за кнігі пра Веру Харужую (на той час ён быў ужо карэспандэнтам "Праўды" па Беларускай ССР). У аўтабіяграфіі ён прызнаваўся: "Даваялося нямала папрацаваць... Справа ў тым, што ў сваіх творах я нічога не выдумваю, а знаходжу факты, якія некалі адбываліся, сістэматызую іх, адбіраю патрэбнае для стварэння таго або іншага вобраза, і толькі тады магу сесці пісаць".

Кніга "Вера Харужая" выйшла ў 1962 годзе. Беларускамоўны варыянт гэтай дакументальнай аповесці быў надрукаваны ў часопісе "Полымя" пад назвай "Сэрца інакш не можа". "Полымя", па прызнанні Івана Рыгоравіча, зрабіла яго літаратарам: "...яго супрацоўнікі далі мне веру ў свае сілы, калі трэба было — падбадзёрвалі, дапамагалі ў нялёгкай пісьменніцкай працы".

Яшчэ больш перакanaўча пацвердзіў ён сваё пісьменніцкае майстэрства ў кнізе "Руіны страляюць ва ўпор". Яна таксама выйшла ў 1962 годзе, але менавіта ёй наканавана было стаць адкрыццём. Найперш — ва ўзнаўленні праўды пра Мінскае камуністычнае падполле, што дзейнічала ў нашай сталіцы ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Як вядома, доўгі час меркавалася, што яго стварылі самі фашысты з правакацыйнымі мэтамі, а таму адпаведным з'яўлялася і стаўленне да падпольшчыкаў, якія выжылі.

"Усясільны" некалі ЦК КПБ вырашыў у рэшце рэшт ва ўсім разабрацца і стварыў спецыяльную камісію. З ёй І. Новікаў устанавіў цесныя кантакты. Аднак калі члены гэтай камісіі працавалі ў архівах, дык Іван Рыгоравіч выбраў іншы шлях: "Хадзіў з адной былой явачнай кватэры на другую, ад аднаго падпольшчыка да другога, пісаў тым, хто апынуўся за межамі рэспублікі". А працягам гэтай кнігі стала — "Дарогі скрыжаваліся ў Мінску" (1964). Пазней была напісана і трэцяя — "Да світання блізка" (1975), якія і склалі трылогію, што выйшла на рускай мове пад назвай "Минский фронт".

Безумоўна, любы твор, які пабудаваны на матэрыяле падзей, пра якія захавалася мала звестак, нельга лічыць ісцінай у апошняй інстанцыі. Гэта тычыцца і вывучэння гісторыі Мінскага падполля. Пішучы свае "Руіны страляюць ва ўпор", І. Новікаў не мог ведаць усяго, што ведаем мы сёння. Але ён зрабіў тады ўсё, што мог зрабіць, таму ягоная трылогія — гэта пісьменніцкі і грамадзянскі подзвіг.

Пасля з'яўлення гэтых аповесцяў (асабліва першай) адбылося сапраўднае ачышчэнне людзей, незаслужана абылганых. Яны зноў атрымалі права глядзець сумленна ў вочы людзям. "Ачышчэнне" — і назва рамана І. Новікава (1987), твора шматпланавага, шырокага па ахопе падзей і праблем. На першым плане — маральна-этычная. Пісьменнік з глыбокім псіхалагізмам пранікнуў у характар галоўнай гераіні Ніны Ягораўны — чалавека, які ў вайну вельмі шмат перажыў. Не можа дараваць ёй таго, што вымушана была жыць з немцам, былы муж Алесь Караневіч, сурова асуджае дачка. Даруе, канечне, Радзіма, бо Ніна Ягораўна хоць і лічылася агентам фашыстаў, але выконвала заданні партызан. Непростыя пытанні ўзняў І. Новікаў. Роздум гераіні над пражытым і перажытым — пакутліва балючы, аднак неабходны. Гэта крок да самаачышчэння. Пакуль што толькі да самаачышчэння...

З паранена̂й душой вымушана жыць Ніна Ягораўна. Гэткая ж душа і ў многіх герояў кнігі І. Новікава, якая так і называецца — "Параненая душа" (1990). А ў каго яна з тых, хто прайшоў праз вайну, непараненая? Параненая яна і ў самога І. Новікава, які столькі пабачыў і перажыў. І, зразумела, балюча яму, што многія ідэалы маладосці лічацца няварты́мі ўвагі. Балюча і ад усведамлення, што пераацэнка маральных каштоўнасцяў часам адбываецца не на карысць тых, хто мужна змагаўся з ворагам.

Тым не менш, мне думаецца, Іван Рыгоравіч і сёння сваю біяграфію пачаў бы тымі ж словамі, што і 8 лістапада 1964 года: "...у мяне няма аніякай падставы скардзіцца на свой лёс". Лёс жа ў нейкай ступені выбірае сам чалавек. І. Новікаў выбраў менавіта такі, а не іншы.

З 80-годдзем, дарагі Іван Рыгоравіч! Усяго Вам найлепшага з таго, што можа пажадаць сабе чалавек у такім паважаным узросце!

Алесь МАРЦІНОВІЧ

У гэтым выказванні — праява непарыўнага адзінства са сваёй сям'ёй. У кожным слове, радку — цэласнае эмацыянальнае разважанне, трагічнае напружанне пачуццяў лірычнай гераіні і адначасна — чалавечы гонар ад усведамлення неабходнасці для яе менавіта такога жыццёвага шляху — ад "святога Іосіфа".

Маці і бацька — два розныя мікракосмы ў жыцці Я. Янішчыц, таму ў яе ўзнікае неабходнасць зноў і зноў звяртацца то да аднаго, то да другога роднага вобраза. Паэтэса ўсё пільней углядаецца ў рысачкі твару маці, шукае адказы на шматлікія пытанні быцця ў знешнасці роднага чалавека, як "схові́шчы" напластаванняў гадоў і вопыту. Яркія метафарычныя вобразы, удала знойдзеныя параўнанні, перадаюць жыццёвую мудрасць і сялянскую ўраўнаважанасць маці, нягледзячы на суровы наш век: "Бачыш, колькі верасняў лягло На парог, на рукі, на чало...", "На прыгожы твар праклаўся шлях З нітачак спакою і адчаю..." Перыфраз "шлях з нітачак спакою і адчаю..." перадае складанасць жыццёвага шляху матулі, у якім перапляліся спакой ад знітаванасці з лёсам зямлі і адчай ад наканаванай ёй адзіноты, аднастайнасці існавання — "але жыву без ветру — як і ты".

З кожным новым прысвячэннем аўтарка шукае больш дакладныя, ёмкія і незвычайныя вобразы для перадачы ўсёй гамы пачуццяў, што напаўнялі яе душу, кіпелі ў ёй. З такім жа эмацыянальным пад'ёмам ствараліся вершы пра аднавяскоўцаў: суседзяў, родных, проста добрых людзей.

"Чытаючы яе, дакранаешся да чалавека шчырага і чулага, годнага і ўразлівага, самаахвярнага і вельмі самотнага". Гэтыя словы Н. Мацяш адносяцца як да самой паэтэсы, так і да вобразаў яе лірыкі. Прычым Я. Янішчыц шукае ўсё новыя выяўленчыя сродкі ў раскрыцці характараў. Яна спрабуе зразумець карані жыццеўстойлівасці чалавека праз рэакцыю яго на абставіны, падзею, праз душэўны жэст, прычым часцей за ўсё ў сітуацыях гранічна-напружаных, можна сказаць — на мяжы дабра і зла.

Секане па сэрцы слова "тата".
Слова "мама" — громам ля вушэй,
Сцеражэ хто серабро і злата,
А Марыя — Саву сцеражэ.

Праз інтанацыю голасу, праз элементы знешнасці паэтэса імкнецца разглядзець унутраны свет асобы:

Бабуся Лёдзя ў пеннае сукенцы...
І ў пеннае сукенцы весялосць
Здаецца мне, што кружыцца і скача.

Паэтэса ўмее вельмі тонка і выразна перадаць жыццёвую гісторыю чалавека праз маленькі штрых — пагляд вачэй: "Ды вочы, як позняя восень, Прабіліся скрозь сіняву...", "На партрэты дзетак пазірае (Вось і ўсіх вачамі абняла!) Час такі — што лепей не бывае...", "Стары мудрэц, — ён, як іглі́ца, колкі, А вокі два — як водбліск васількоў..." Паэтэса даводзіць да чытача думку, што жыццё кожнага чалавека суадносіцца з жыццём чалавецтва (верш "Марыя") у прасторы і часе, таму магчыма паўтарэнне непаўторнага, наяўнасць агульначалавечага ў індывідуальным: "Маліто́ўны погляд карых воч Моны Лізы? Не, палескай цёткі!"

"І толькі дзіву даешся: якія цудоўныя людзі скрозь, таленавітыя, прыгожыя. З якой глыбокай чалавечай памяццю, душэўнай шчодрасцю, цеплынёй сардэчнай. Чым адплаціць ім змагу? Песняй..." — дзеліцца сваімі ўражаннямі паэтэса ў адной з газетных гутарак.

"Шчасце сваё, асабістае, знаходжу яшчэ ў асваенні новага для мяне жыццёвага пласта, у адкрыцці глыбокай і паэтычнай душы зноў таго ж чалавека, у незададзенасці тым, што напісана сёння". І гэтая пазіцыя адлюстравалася ў яе вершах.

"Новым пластом" у асваенні свету з'являецца адкрыццё адваротнага боку жыцця: паэтэсу бянтэжаць праявы людской глухаты і мяшчанства, адчужанасці і недаверу: "У гэтым доме смяюцца і плачуць, Але рэдка спяваюць у ім...". Узнікаюць сумненні адносна неабходнасці яе слова людзям, якіх апявае і прад якімі схіляе галаву:

Сэрца ў бянтэжным адчаі зайшлося
(Мушу радкі прыгадаць!),
Толькі Анэткам маім і Антосям
Часу няма́шка чытаць.

Аднак прыродны аптымізм выратоўвае ад самаскрытычнай уедлівасці і драматызацыі рэчаіснасці, дазваляе ўносіць у творчасць гумар і іронію, насычае лірычныя творы светлымі жыццесцвярджальнымі высновамі (вершы "Парфен і Хведар", "Прадзед Фёдар, конь і паэзія", "Госць", "На тралейцы лесу", "Прытча пра бочку" і інш.). Любоў не паказную, а шчырую і ўдумлівую ("Прыходзяць людзі — гномы і вулканы — І ў кожным штосьць таемнае лаўлю..."). Імкнецца перадаць Я. Янішчыц наступным пакаленням праз слова да сына:

Мо па-жаночы прашу цябе слёзна,
Але хачу, каб запомніў урок:
Заўтра любіць — памагаць будзе позна,
Людзі, як зоркі, згасаюць, сынок.

"Дзіця маё святлеецца ў пакоі...". І тая светлыня, што нараджаецца ад адчування сына побач, стварае мелодыю жыцця, што зліваецца з мелодыяй адчуванняў. Кожны гук у гэтай лірычнай сімфоніі ўзнікае ад прачутай, пранесенай праз душу і розум мацярынскай любові:

Мы з ім, як на ляшчыне спарышы,
Мне ёсць каля каго ў мароз сагрэцца.
І не гадзіннік цінькае ў цішы,
А трапяткое сынавае сэрца.

А думкі сягаюць за зямныя сферы, надаючы суіснаванню Маці і Сына біблейскую святасць і бязгрэшнасць, якая так неабходна ў паўсядзённых шэрых буднях:

Сынок і Маці — зерне і ралля.
Сынок і Маці — мудрая ікона.

Эпагеем у прысвячэннях Андрэю з'яўляецца цыкл вершаў "Маё адно-адзінае світанне". Стварэнне гэтага цыкла звязана з цяжкім станам сына, калі ён знаходзіўся ў рэанімацыі. Можна па датах, праставленых над кожным вершам, убачыць "храналогію" папраўкі хлопчыка.

Здзіўляе той факт, што ў час хваробы ў маці знайшліся сілы ўзяцца за пяро і паперу, што сваё выратаванне яна знайшла ў выліванні гора ў вершаваныя радкі: "Я ведаю, што сіла ёсць у слове, Калі яно напісана крывёй..."

Гэтым балючым творам уласцівы такі душэўны напал, які нельга ўспрыняць розумам, ён належыць аднаму толькі тонкаму пачуццю. Раўнавагі — вось чаго не ўбачыш у перажываннях гераіні, жалезнай вытрымкі. У эмоцыях і жаданнях яна кідаецца з крайнасці ў крайнасць:

Ссудзі мяне на муку і бяссонне,
Тапчы мяне ў калючым бур'яне,
Што хочаш, лёс, бяры ў мяне сягоння!..
Хай толькі сын перажыве мяне!

Тры промні — адчай, боль і надзея — сыходзяцца ў адным фокусе, у адным стане. З гэтых трох розных, апанаваўшых душу і розум перажыванняў вылучаецца самае апошняе, малітоўнае жаданне, якое зноў і зноў паўтараецца з яшчэ большай сілай: "Я паўтару услед, як заклінанне: "Няхай мой сын мяне перажыве!" Кожны радок, кожны паўтор цыкла скіраваны на тое, каб пераканаўча паказаць і даказаць — перш за ўсё сабе, — што "Дагэтуль я і сіл сваіх не знала, І волі я не ведала сваёй...".

У вершы "На ўсякі выпадак..." даюцца парады сыну, як жыць, чым жыць далей. Але самае невераго́днае і страшнае, што гэты "ўсякі" выпадак стаў пазней рэзльнасцю. Было гэта прадбачаннем, прадчуваннем? "Бо можа так здарыцца, Што заўтра Не выйду табе насустрэчу..."

Аптымістычнай верай у моц уздзеяння паэзіі на людзей і яе неўміручасць прасякнуты вершы "Душа смуткуе, як зганны звер...", "Над адзінотаю ўсмак пасвавольлю...", "Над кнігаю сябра", "На голас ліры", "Паўночная зара" і інш. І да гэтых вышынь Я. Янішчыц імкнулася ўсёй душой, усёй сваёй творчасцю — каб паэзія ачышчала чалавека, давала надзею, узрушвала і вяла за сабой.

З другога боку, кантрастам паўстаюць уласныя змрочныя настроі, "смяецца і рыдае" слова адначасова, аднак і праз такія пякучыя душэўныя ўсплескі прарываюцца сваю сілу жыццяздольнасць асобы, яе вялікі стваральны патэнцыял.

Праз жаль, адзіноту, непаразуменне, напружанне сіл праходзіць слова паэтэсы дзеля ўвасхрасення "смеху праз слёзы". Ажывае душа ў музыцы лірычнай песні: "І як пяе душы струна, Адна яна! Адна — да болю, Да азарэння, да слязы!" Знаходзіць спатолю ў Слове яе збалелае сэрца: "Дык чаму нацятаю струною Не рыдае сэрца, а пяе?"

Як узгадніць адчай адзінокай душы з аптымістычнай верай у светладайнасць паэтычнага слова? Дзе знайсці залатую сярэдзіну? У гэтым дапамагаюць духоўныя настаўнікі: "Старэйшыя мае, Мне з вамі — моцна!" Стылістычна няправільны выраз змяшчае ў сабе ўсеабдымны сэнс: яны — яе падтрымка, суддзі і радня па духу. "...пакуль вы ёсць — пульсуе мова!"

У сваёй абвостранай чуйнасці да праяў рэчаіснасці, у сваім чулым стаўленні да людскіх клопатаў Жэня Янішчыц і для мяне стала́ся духоўным настаўнікам. Як яна сама гаварыла — Старэйшай.

Святлана КАЛЯДКА

Пяснярка простага люду

Ёсць пісьменнікі, дзеячы культуры, творчы лёс якіх скразнымі ўплывамі (скарыстаем тут тэрмін Г. Твараноўіч) звязаны з духоўным жыццём народаў-суседзяў. У старажытнай Эладзе надараліся выпадкі, калі за творчую спадчыну такіх дзеячаў спрачаліся гарады, народы. З духоўнымі пладамі гэта так, яны не дзеляцца на часткі, а ад культурных кантактаў толькі памнажающа, узбуйняюцца. Пра гэта прыгадалася мне летась, у 155-ю гадавіну з дня нараджэння Марыі Канапніцкай і прысвечаны ёй Міжнародны фестываль, на якім мелася ўдзельнічаць і беларуская дэлегацыя. На жаль, пры сённяшніх эканамічных варунках і хісткім мецэнацтве нам не ўдалося прыняць удзел у гэтым шматлюдным форуме. Не была адзначана такая важная культурная падзея і ў нашым друку. Таму, хоць і ўслед падзей, з гэтай нагоды хочацца сказаць некалькі слоў.

Скажам, ва ўкраінскай культуры месца польскай пісьменніцы, можна лічыць, вызначана, пра яе многа пісалі яшчэ з пары Івана Франко, сваёй увагай яе творчасць не абышоў Максім Рыльскі, даследавалі яе спадчыну літаратуразнаўцы, творы яе шмат перакладаліся на ўкраінскую мову. Мы ж, беларусы, гэтым не можам пахваліцца, хоць творчасць польскай пісьменніцы карысталася і карыстаецца ў нас таксама вялікай любоўю.

Калі я стаў цікавіцца ў маіх старэйшых калег, выхадцаў з заходніх абласцей Беларусі, пра Марыю Канапніцкую, то амаль кожны з іх прыгадваў яе кнігі свайго маленства. Творы пісьменніцы ўваходзілі ў праграмы тагачасных польскіх школ, і тыя, хто ў іх вучыўся, сёння багата цытавалі яе вершы на памяць. Гэта не можа не ўражваць! Відаць, творы польскай пісьменніцы настолькі запалі ў душу, настолькі былі блізкія беларусу, што помніцца яму і сёння нават на польскай мове.

Пісьменніца цікавілася лёсам беларусаў, неадназразова бывала ў нашым краі. Яна пісала польскаму паэту Т. Ленартовічу: "Тое, што там народзіцца калісьці ў народным асяроддзі, не будзе Польшчай або Літвой, але Беларуссю". Трэба было добра зведаць людскую долю і нядолю, каб сказаць такія прарочыя словы. Яна была пісьменніцай-празарліўкай. Няраз Марыя Канапніцкая гаварыла пра жанчын Гродзеншчыны ў сваіх лістах да Элізы Ажэшкі, якая тады жыла ў Гародні.

Таму невыпадкова, што творы Марыі Канапніцкай на Беларусі перакладалі найперш пісьменнікі, якім вельмі сугучны былі яе погляды, яе жыццёвая пазіцыя: Альгерд Абуховіч, Гальяш Лявчук, Янка Купала, Язэп Дыла, Альберт Паўловіч, Зоська Верас. На смерць пісьменніцы Янка Купала адгукнуўся вершам "Памяці Мар'і Канапніцкай", які выяўляе духоўную постаць пісьменніцы:

І сышла ты, пяснярка народаў,
Божы светач жывых пакаленняў,
Ў новы край невядомага быту
Ад жыццёвых няпраўд і цярпенняў.

І пакінула загадку свету —
Ўсім няшчасным і зблізка, і з далі:
Ці то сонца зайшло назаўсёды,
Ці ім долю мо' іх пахавалі?..

. . . .

А з мільёнаў грудзей набалелых
Плысці ўздох з веку ў век не пакіне
Па заступніцы ўсіх нешчаслівых,
Па вялікай пясняры-княгіні.

Беларускі класік высока ацэньвае творчасць вялікай польскай пісьменніцы, трапна яе называе заступніцай усіх нешчаслівых, пясняркай-княгіняй, божым светачам жывых пакаленняў.

Беларускія пісьменнікі кожнага пакалення выбіралі для сваіх перакладаў творы М. Канапніцкай, сугучныя іхняму часу. Але вось што цікава: творы яе аказваліся сугучнымі і пачынальнікам новай беларускай літаратуры, і тады, калі за іх пераклады браліся нашы сучаснікі: Анатоль Вялюгін, Сяргей Дзяргай, Янка Брыль... Значыць, у іх, гэтых творах, ёсць нешта такое, што ідзе па-за часам, і гэта нешта — сцвярджэнне народнага духу, маральных прынцыпаў чалавека-працаўніка, высокая любоў да простага люду, шчырае спачуванне яго гаротнаму жыццю, жаданне яму лепшай долі, нарэшце, любоў да прыроды, да зямлі, на якой працуе род чалавечы. На маё пытанне Янку Брылю, чаму ён узяўся за пераклад аповесці М. Канапніцкай "Пра гномаў і сіротку Марысю", пісьменнік адказаў: "Гэта кніга майго маленства, гэта адна з лепшых кніг для мяне. Яна кранае сваім гуманізмам, вялікім зарадам чалавекалюбства. Таму я і прапанаваў яе нашаму чытачу".

У праграмным вершы "Contra spem spero" ("Без надзеі спадзяюся") Марыя Канапніцкая сказала, што яна верыць у зорку народаў (w gwiazdę ludów). Гэта знамянальна! Беларускія пісьменнікі, дзеячы культуры нясуць ёй сваю любоў праз пераклады яе твораў на родную мову, праз вершы, прысвечаныя ёй, праз музыку, пакладзеную на яе словы, бо спадчына М. Канапніцкай для іх супольная, родная. Таму яе творчасці наканавана жыць вякі.

Аляксей ГАРДЗІЦКІ

Згукі мінуўшчыны

На першай старонцы вокладкі апошняга ў мінулым годзе нумара часопіса "Беларуская мінуўшчына" змешчана рэпрадукцыя партрэта Станіслава Аўгуста Панятоўскага, напісанага ў 1797 годзе ў Пецярбурзе. Гэтае жывапіснае палатно, створанае французскай мастачкай Э. Віжэ-Лебрэн, захоўваецца ў музеі Заходняга і Усходняга мастацтва ў Кіеве. А рэпрадукцыя надрукавана невыпадкова. Дапаўненне да яе — артыкул А. Соніча "...І Вялікае княства ў прыдачу", у якім расказваецца пра няпростае жыццё апошняга польскага караля і апошняга вялікага князя літоўскага. Гэты матэрыял апублікаваны ў адным з асноўных раздзелаў "БМ" — "Постаці". Можна даведацца і пра іншых слынных людзей. Прынамсі, В. Чаропка ("Чэсць вышэй за жыццё прынашу") — так прадстаўляе Жыгімонта Карыбутавіча: "Ён мог стаць каралём Чэхіі, але не стаў. Гэтак склаліся абставіны, што Жыгімонт Карыбутавіч апынуўся ў цэнтры палітычных падзей, якія скаланулі звычны лад жыцця Еўропы XV стагоддзя. Незвычайны лёс гэтага чалавека нагадвае сюжэт рамана геніяльнага пісьменніка". Герой нарыса В. Савіч "Паміж "чырвонымі" і "белымі" — Юзаф Каліноўскі, адзіны з нашых суайчыннікаў, што жылі ў апошнія трыста гадоў, які быў прылічаны да ліку святых каталіцкай царквы. А. Марціновіч ("Акадэмік жывапісу з мястэчка Ляды") знаёміць чытачоў з жыццём і творчасцю С. Заранкі. А. Карлюкевіч ("Альтуці з Полацка") апавядае пра опернага спевака, галоўнага рэжысёра Вялікага тэатра ў Маскве А. Альтшулера, які быў родам з Полацка. Па-новаму асэнсоўвае біяграфію А. Сянкевіча ("Адзін у чатырох іпастасях") Э. Іофе. А нарыс М. Бакуменкі ("Капітан гэты быў Казарскі") — пра беларуса, ураджэнца Дуброўна, помнік якому пастаўлены ў Севастопалі. Так усłаўлены подзвіг нашага земляка ў барацьбе з туркамі.

Увогуле лістападаўска-снежаньскі нумар "БМ" багаты на цікавыя, разнастайныя матэрыялы, што закранаюць розныя аспекты нацыянальнай гісторыі. Артыкул Г. Штыхава "Каждо да держить отчизну свою" прымеркаваны да 900-годдзя з'езда князёў у Любечы. Тады, як вядома, быў вырашаны лёс Кіева на некалькі стагоддзяў. А вось А. Ціхаміраў ("Ад Рыгі да Генуі") кранаецца падзей куды менш даўніх, звязаных з першымі гадамі існавання БССР.

У 1862 годзе ў Віцебску быў адкрыты першы на Беларусі дзяржаўны архіў — Віцебскі цэнтральны архіў старажытных кніг, які за сорак гадоў свайго існавання выдаў 32 тамы "Гісторыка-юрыдычных матэрыялаў, узятых з актавых кніг Віцебскай і Магілёўскай губерняў". Пра лёс гэтага унікальнага сховішча можна даведацца з артыкула А. Трусавай "Невычэрпная крыніца". Старонкі гісторыі Віцебшчыны перагортвае М. Пішчулёнак ("Пра час, калі здымалі званы").

У раздзеле "Пяроспар" выступаюць Л. Лойка ("Этнагенез беларусаў на фоне гісторыі і геапалітыкі"), Я. Анішчанка ("Яны баяліся беларускага народа..." — вяртанне да падзей паўстання 1794 года пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі), А. Трусава ("Беларусі патрэбна шматтомная гісторыя матэрыяльнай культуры").

"Галерэю" часопіс працягвае штрыхамі да жыццёвых і даследчыцкіх партрэтаў А. Мальдзіса ("Чалавек года") і А. Грыцкевіча ("Нашчадак шляхецкага роду").

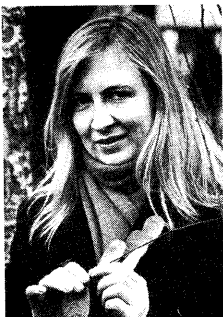
Сярод іншых матэрыялаў — артыкулы П. Брыгадзіна і А. Лукашэвіча "Як шклоўскія кадэты ў Маскву трапілі", В. Лабачэўскай "Ільняная акцыя, або Паэзія шэрага жыцця", М. Батвінніка "Паўстанне ў глыбоцкім гета", каляндар на 1998 год...

С. Асіноўскі ("Часопіс "Беларуская мінуўшчына" павінен чытаць кожны беларус") робіць агляд рэдакцыйнай пошты, з якой відаць, як ухваль на ставяцца чытачы да гэтага выдання. А ў загаловак матэрыялу вынесена меркаванне паэта П. Прыходзькі.

В. ЗУШЧЫК

ПАЭЗІЯ

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

"І будзе вясна на двары"

Балаган

I

КАМЕДЫЯ ДЭЛЬ АРТЭ

Павуцінне змецена з карцін.
Цень паўднёвы ў белым кубку тоне.
Глянь, як абадраны Арлекін
Лупіць залатога Панталоне.
А П'ерэта плача цэлы дзень,
Каламбіна ж з гэтага смяецца.
З кубка выпівае горкі цень
Крэйдавы П'еро з разбітым сэрцам.
Цені кіпарысаў, як мячы,
Недзе скрыжаваныя ў прасторы.
І ніхто не можа памагчы
Маску зняць і акунуцца ў мора.
Аўтар, ты не зменіш амплуа
І не будзе сумнай Каламбіна...
Дама плечы хутае ў баа,
І жандару цяжка з карабінам.
Сонца нізка. Скончаны спектакль.
Змоўклі гандляры. Пара дадому.
Скрозь загуста звязаную шаль
Шоўк стракаты не відзён нікому.
Вось і ўсё.
Навошта аўтар тут,
Дзе іграюць маскі, маскі, маскі...
...Мне карціну, дзе Апошні суд,
Загарніце добра, калі ласка.

II

ЦЫРК

Пажоўклая трава.
Не звяў адзін палын.
Мядзведзь на ланцугу
пляцецца за павозкай.
Гірляндам штучных руж
натомлены факір
Бліскучасць надае пры дапамозе воску.
Зялёнае трыко
цыруе акрабат.
А збоку, ля калёс маленькая цыркачка
Смяецца і пяе пра салаўіны сад,
Падкідваючы ўверх
жанглёрскі сіні мячык.
Заўсёды будзе хлеб —
іх не пакіне Бог.
Навошта сумаваць?
Іх рамяство — вясёласць.
Вазьміце і мяне ў апошнюю з дарог.
Абрыд мне балаган,
дзе тонкасці гавораць.
Абрыдлі фальш вакол,
разумнасцяў фальга.
Куды там — зорку ў лоб!
Задавальняйся шнарам.
Мне спрыту не стае.
Смяецца балаган.
Ды за пацеху ў ім
не кідаюць дынары.
Парыпвае вазок,
пагруквае ланцуг,
Дзяўчынка ўсё пяе
пра салаўя і ружу.
А песня ўсё далей...
Асоту белы пух
Услед за ёй ляціць,
між аблачын і лужын.

III

ВАНДРОЎНЫ ТЭАТР

Калыханку зямной прыгажосці і смутку
Салавей імператару больш не спявае.
Ціха коцяцца колы —
нягож не па бруку.
Па разбітых дарогах
каханага краю.
Для вандроўных артыстаў
закрыты сталіцы.
Толькі штучныя птахі
не ведаюць межаў.
Светлы князь на мядзведзях
па солі імчыцца,
Ад халопскіх "віватаў"
уздрыгваюць вежы.
Лепей збочыць.
Не ў княскіх аздобленых клетках
Салаўіная песня ліецца на золку.
Калыхае дарога загадку Сусвету,
Нашы колы грукочуць ад баляў далёка...
І блазенскі Хрыстос
у вазку балаганным
Сам сабе крыж рыхтуе
і марыць пра зоры.
Завадны салавей распявае старанна
У палацавай мёртвай
замкнёнай прасторы.

IV

ТЭАТР АДНАГО АКЦЁРА

Да дому майго не засыпле сцяжыну.
У кубку навек не астыне гарбата.
І вэлюм блакітны не скіне дзяўчына,
Якая прыйшла да мяне, як да брата.
Яна спавядаецца, нешта сакоча,
І просіць парады,
і хваліць мой розум.
І мае такія блакітныя вочы,
Якімі бяруць каралеўствы і лёсы.
І я разважаю... І раю... І ўрэшце
Яе адпускаю — у вецер, у казку.
І што — мае вершы!
Я — лішні, я — трэці,
Які ад самоты прыдумвае маскі.
Нічога!
Я зараз прымрою другую,
Каб чорныя бровы,
і гордыя словы.
Яна дакарае — але не шкадуе,
І сэрца не дзеліць сваё напалову.
Сышла...
Толькі свечкі агонь здрыгануўся...
А вы хто такая?
Я вас не прыдумваў.
Вы — з мроі чужой.
Заблукалі вы, мусіць,
Маім паэтычным заваблены сумам.
У белае мары я не апранаю.
Ласкавая пані, змяніце адзенне...
Сцяжыну да дому майго замятае.
Тут — белая пані.
І белыя сцены.
І белае неба — бяззорнае — ўверсе.
Сюжэт завяршае апошняя з версій.

Грэшнік

Гасподзь са мною не гаворыць больш.
І ў келлі пуста, як у воку старца.
І ў такт малітве барабаніць дождж,
Ды словам ручайнай не зліваецца.
Якая ціша, як замоўкне Бог!
Зямное цела
уціскае ў глебу
Яе нязносны цяжар... І дарог
Цяпер няма — аглухламу — да неба.
Я голас Божы, грэшнік, успрымаў
Нібы бізун ці вогненныя кроплі.
Здавалася — пакутую дарма,
Няздольны да праroцтваў у натоўпе.
Ну што карысці — між каменных сцен
Сціскацца пад нябачнаю маланкай,
Калі жыццё па залатой вадзе
Кіруе човен да чужых прыстанкаў.
Не затрымаць, не растлумачыць жах
Той стромы, што наперадзе чакае...
І Бог пачуў... І цішыня ў вушах —
Жаданая, вар'яцкая, цяжкая...
Гасподзь маўчыць.
Я словы гавару,
З якіх малітва скласціся павінна.
...І брат мой рукі цягне угару
І шэпча: "Чую, Божа мой адзіны!"

Пілігрымы

Раздзьмуў у верасе жарынкі вецер.
Як зоры, зззяюць сэрцайкі шыпшын.
Ідзем, ідзем, адзіныя на свеце,
Хто вечны адпачынак заслужыў.
Нас не прыпыняць ні кілімы кветак,
Ні колкія кустоўі, ні дажджы.
Святло сляпое прасявае ветах
На шлях і прыдарожныя крыжы.
Мы — пілігрымы.
Ад святой мясціны
І да святой мясціны цягнем шлях.
Мы быць жывою ніткаю павінны,
Што вераю зніtoўвае прасцяг.
І што з таго, што ў Бога на далоні
Не святасць наша — пачуццё віны...
Бо мы ідзем,
і дождж ліе халодны
Праз нашы недагледжаныя сны.

Недзе ў Еўропе

Зноў выпаў снег.
Забілі святара.
Красуня не заторгвае фіранкі —
Жаўнеры едуць. Золатам гараць
Іх эпалеты гэтым ясным ранкам.
Нічога не змянілася. Чужы
Прыйшоў — і пойдзе.
Вадзіцца дарэмна.
Касцёлы, як іржавыя нажы,
Прымерваюцца да нябёсных венаў.
І вось пайшоў ужо крывавы снег,
Але растаў...
У белым — болей смерці.
Заторгнутых фіранак ціхі грэх
Ніколі не адкрые бедны Вертэр.
Назаўтра на далёкую вайну
Зноў чужакі паедуць праз мястэчка.
Рукамі абдымаючы сцяну,
У снег спаўзе чарговы чалавечак.
Сам вінаваты — думай пра сям'ю.
А тут жыццё не спыніцца ніколі.
І людзі песні новыя спяюць
Пра горад свой,
які не хоча волі.

●

Шамацяць па дарозе чыесьці
самотныя крокі,
Праплываюць між зорамі
чоўны заманлівых сноў.
Высыхае надзея, нібыта слязіна
на воку,
І ніхто не пастукае,
І не напіша лістоў.
Гэта ноч, гэта дождж, гэта восень —
сярэдзіна лёсу.
Але ўся Беларусь
сон-травою нібы парасла.
І па Млечным шляху грукацяць
нетаропка калёсы —
Ад'язджаюць мятлушкі,
якім не хапае цяпла.
Адлятаюць у выраі,
далей ад халоднай Айчыны,
І аблокі, і птушкі, і кнігі,
і нават сябры.
Ну а мы застаемся ўслухоўвацца
ў крокі начныя,
Ну а мы застаемся —
і будзе вясна на двары.

З ПОШТЫ

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Вось бы спачатку пачаць...

●

Першы туман
серабрыцца ля рэчкі...
Першы
пажоўклы
лісток на акне...
У закаханых
першыя спрэчкі...
Можа, наладзіцца?
Не...
Так не бывае...
А як жа бывае?
Сумныя птушкі
тужліва крычаць...
Вецер з галінак лістоту зрывае...
Чорная хмара зямлю палівае...
Гэта каханне свой век аджывае...
Вось бы спачатку пачаць...

●

Ну што табе сказаць,
сказаць на развітанне?
Два лёсы не звязаць,
калі прайшло каханне.
Калі яно ўцячы
ад нас з табой схацела...
Калі яно ўначы,
як птушка, адляцела...

●

А можа, з восеньскім агнём
каханне наша дагарэла?
А можа, проста захварэла
халодным днём, самотным днём?

Каханне наша распаліць
наноўку нельга прымусова.
Яно баліць яшчэ часова.
Яно баліць, яшчэ баліць...

І варушы, не варушы —
агнём не ўспыхне папялішча.
Сцюдзёны вецер сумна свішча
па-за вуглламі душы.

ПРОЗА

ЧЫЙ ТЫ СЫН, МІХАЛКА?

Алесь МАСАРЭНКА

УРЫВАК З РАМАНА

Свой новы раман "Асцё і зерне" пішу паводле ўспамінаў маіх землякоў — людзей самых розных, звычайных і незвычайных, простых і няпростых, якія нарадзіліся на пачатку дваццатага стагоддзя, жылі, як хто мог, з зямлі і працы рук сваіх, губляючы ў віракруце дзён і маладосць, і сілу, шчасце і радасць; нехта з іх быў вымушаны ўзяць у рукі зброю і бараніць ад чужынцаў сваё месца пад Сонцам...

АЎТАР

АПОЎДНІ ў Вятроўку станавы прыстаў заявіўся. Брычка лёгкая, на вузка-пукатых рысорах. Конь — чыстакроўны данскі рысак. Дуга ўся ў шамках і бразготках... І да ўсяго — паабапал брычкі жаўнеры-вершнікі гарцуюць. Коні пад імі ўкормленыя, дагледжаныя. Усім на заглядзенне! Ну хто не заўважыць гэткіх прыязджанаў — здалёк, роўна як і зблізку, даюцца ў вочы!

Хведар Крутаяр цікаваў за караганам прыстава праз акно: упёрся лбом у раму — як не выпне з гнязда — і разважае ўголас:

— Займець бы сабе такога, як у прыстава, скакуна!.. — уздыхнуў і адвярнуўся ад акна.

Міхалка, прызнацца, не разумеў клопату бацькі: здаецца ж, не да каня цяпер — ад бяскорміцы ўсё роўна здохне, а не — ваўкі звядуць, іх столькі развялося апошнім часам... Думаў так, не пераставючы сачыць за бацькам, і маўчаў.

Маці непаварушна, як стаілася — ні слова бацьку, ні паўслова — сядзела на лаве, узлокціўшыся на стол. Позірк яе быў скіраваны некуды ў запеч. Іван таксама заціяўся — акурат скамянеў, нібы й няма яго ў хаце. Нават Аўдоля не "ўгыкала" ў падвязаных ночвах-калысцы. Ніхто з сямейнікаў — акурат змовіліся — не замінаў карміцелю думаць.

Нарэшце гаспадар вяла, бы ўшчэнт змораны, прысеў на ўслончык і кажа:

— Корза са сваёй хэўрай прыдубічыў па марцаў збор... Усе пры стрэльбах, з бізунамі. — І нечага раптам так узрушыўся — з чаго б гэта? — што ажно заёрзаў на ўслоне: — Жываглоты, кляшчы-крывасмокі, павукі!..

— А не дзяцінься ты!.. — ачнулася-такі Маланння. — Пойдзеш і скажаш Корзу: "Не маю ані граша..." Ён цябе адпусціць ды яшчэ па галоўцы пагладзіць. На гэта спадзяешся?

— Ды ўжо ж... Самы той — адпусціць.

— Адкуль жа ў нас грашам быць, калі з карчмы не вылазіш!?. Бычка Хвайбусу збыў, а што двору прынёс?.. Тры пятакі ў кішэні знайшла ў хлебных крошках. — І роспачна: — Божа-Божа, што ты сабе, Хведар, думаеш?.. Як жа нам далей жыць, га? Прасадзіў за бычка грошы, і во — Корзу клянеш: сякі-такі, не ў час па марцаў збор заявіўся... Сухадушша адаб'юць — і што ты ім зробіш?

Пра марцаў збор Міхалка, здаецца, і раней чуў, але што гэта за збор, нават і блізка не ведаў. І яму закарцела самому датумкацца, што ды як, бо такое міма вушэй не след прапускаць. Падышоў і сеў ля бацькі, задумліва хмыкнуў і ўрэсцяг сказаў:

— Марцаў збор... Корза прыехаў грошы з людзей выкалочваць, так?.. Накалоціць цэлы зялезны куфар, а пасля ўсё цару здасць. Хто не прынясе — з таго стражнікі шкуру спусцяць.

— Во-во, праўду кажаш, сынок... Да касцей здзяруць! — Маланння нечага аж страпянулася. — Адну шкуру спусцяць, а пасля зноў заявяцца і за другую возьмуцца... І не ўгамоняцца, пакуль сем шкур не спусцяць.

— Плёткамі?.. — Міхалку стала шкада бацьку. Ён спытаў: — Тата, а што ў цара сваіх грошай няма?.. Ён хіба такі бедны, што без тваіх грошай не пражыве?..

Хведар адвёў вочы ўбок і таропка, хвалюючыся, стаў тлумачыць сыну:

— Марцаў збор — гэта штогадовы падатак з нядоімкамі рознымі ды няўстойкамі. Па-мужыцку — збор, а панавукаваму — зямельная рэнта... Мы тры рублі запавінены казне. — Хітнуў галавой, патупіўся. — А тут — ну як на зло! — і аднаго палцінніка няма... З калена не выламіш.

— Схадзі ў Фаіны Ісакаўны пазыч. — Асцярожна параіла Маланння, і Хведар не зразумеў: ці баба ўсур'ёз кажа, ці гэта ейны чарговы досціп. — Яна выручыць, калі паабяцаеш зрабіць пад яе ляўшу спеўную скрыпку.

— Адкуль ты ўзяла, што Хвайбусіха ляўша?

— Людзі кажуць.

— Гм... Здаецца ж, смычок правай трымае.

— Зальеш вочы, таму і здаецца, — абыякава кінула Маланння дый зноў вярнулася да свайго: — А не хочаш пад ляўшу скрыпку рабіць, дык завядзі Хвайбусу баранчыка, гэтага, што на струны росціш... — Адчуўшы, што муж праз сілу стрымаўся і не ўсчаў сварку, больш не стала даймаць, пацікавілася: — І які, скажы, дурань прыдумаў з барановых кішок струны цягнуць?..

— Вялікі майстар прыдумаў!.. — Хведар быў задаволены пытаннем. — Маланння такі нешта пачынае цямрыць: бач, даліся ёй барановыя струны, а ўсяго ж толькі адзін раз і бачыла, як ён іх "цягнуў". Дадаў: — Хто ні прыдумаў, абы скрыпка добра йграла... І вось у тым, што для струн сама што баран-трохгодак, я сам пераканаўся.

— Ад недаеду, глядзі, здохне і баранчык твой, як конь... Сена засталося не болей дзвюх капешак.

— Кажу табе, Маланння, яшчэ раз: конь наш не ад голаду здох — у яго лёгкія ўсе ў нарывах... Прастудзіўся.

— А чаго ж у страўніку было ашчэп'е ад перакладзіны, якую бадай не ўсю згрыз?..

— Ад невыноснага болю ён грыз перакладзіну.

— Не-е, табе скаціну нельга дstation даручаць — не ўмееш уходжвацца...

— А ты хіба ўмееш?..

— Умею... Здадзім баранчыка Хвайбусу — і ўвесь клопат. Але гэты раз грошы я сама ад іх вазьму... Мяне ні Хвайбус, ні Хвайбусіха не спакусяць на чарку.

— Не ўгаворвай... Струнка нікому не аддам, — засяроджана-цвёрда сказаў Хведар.

Тут якраз і дзесяцкі пагрукаў у шыбу і хрыпата, як стары певень, пракрычаў:

— Пархвенавіч, гатуй грошы — іх высакаблагародзіе вялелі ў зборню прыйсці!.. — Сказаў і як не трухам пашыбаваў да наступнае хаты, каб і там задаць людзям клопаты.

Міхалка глядзіць на бацьку і не пазнае: белы з твару, разгублены. Здрэйфіў. І не дзіўна: з пустымі рукамі ў зборню няма як ісці, небяспечна. Ухіліцца таксама не ўдасца — стражнікі насілкам завалакуць і адпялегаюць так, што пасля сваім ходам і да роднай хаты цяжка будзе дабрысці. Нездарма ж сам Мітрафан Корза прыбыў, царскі баявік — так празвалі яго за празмерна-шчырую службу цару-бацюшку.

— Збірайся, пойдзеш са мною, — сказаў бацька да Івана, сына-першынца. — Усё-ткі не адзін буду — пры сведках, думаю, не стануць рэбры ламаць.

— Не-е, тата... Я не пайду.

— Гэта чаму ж?

— Корзы баюся...

— Што табе Корза? — пахмурыўся бацька. — Ты мяне бойся.

— Ага ж... У яго ляворвер у кабуру і шабля доўгая пры боку ў бліскучай похве.

— Што нам яго доспехі?.. — Хведар глядзеў на сына так, нібы ўпершыню бачыў: уражана і непаразуменна. — Не выдурвайся, хадзем... Кажу ж, нам удвох будзе ямчэй трымацца.

— Не пайду!.. — Наадрэз адмовіўся Іван; ён такі, убоіна: як сказаў — так і зробіць, да ўгавораў глухі, хоць ты яму спіну дзягай ссіні.

Агарошаны, бацька сплюнуў і звярнуўся да Міхалкі:

— А можа, ты, Міхал, пойдзеш са мной?

— Я ж босы, тата... — Міхалка кіўнуў у бок надзьмутага Івана і не без зайздрасці дадаў: — Былі б у мяне такія лапці, як у яго, то я і па дровы з вамі ездзіў бы.

— Будуць у цябе лапці!.. — Бацька павярнуўся да Івана і загадаў: — Разувайсь-ка!.. Дарма я табе лапці плёў. — Сурова калыхнуў густа-яршыстымі брывамі: — Відаць, не цябе, а во яго, — паказаў на Міхалку, — трэба вучыць. — І выйшаў з хаты.

Іван неахвотна, але аддаў-такі свае новыя лапці меншаму брату, ды яшчэ з анучамі — белымі, са старога набожніка, тканага ў шэсць нітоў.

Міхалка абуўся хутка, і хоць лапці давялося троху загнуць ажно за пяту, узрушана-радасны выбег на вуліцу і дагнаў бацьку, калі той ужо мінаў хату Сілівона Таптуры.

У зборню прыйшлі, як ні дзіўна, першымі.

Станавы прыстаў, падпалкоўнік Корза, убачыў іх і голасна ўсклікнуў:

— У-у!.. Хто да нас пажалывал?!. Сам Крутаяр, хранічны неплацельшчык... Хвалю, лёгак на паміне. — Пасміхнуўся. — Ну-с, архаравец, трошніцу з палцінні-кам — на стол і — кругом эрш!..

— Ваша благароддзе, а чаму шчэ і палціннік?.. Адкуль ён вылез?.. Хіба нядоімка нарасла? — Крутаяр прамаўляў усё гэта так, нібы ў яго тры рублі ёсць, адно праклятага палцінніка няма. — Палціннік... Ён на дарозе не валяецца.

— Мітрафан Ігнатавіч, з Крутаяра, можа, скасуем пеню?.. Усё ж, бачыце, першы прыйшоў... Зробім выключэнне. — Заступіўся дзесяцкі, чаго, прызнацца, Корза не чакаў і нават узбурыўся троху, але тут жа адпусціўся.

— Сыгласін. — Мільгам зіркнуў на засяроджана-сцішанага Крутаяра-малодшага, Міхалку, і зноў утупіў пранізліва-цяжкі позірк у Крутаяра-старшага, бацьку. — Ну-с, кладзі свае тры рубля на стол.

— Ваша благароддзе... — выціснуў з сябе зніякавелы даўжнік. — Вы хоць бы паведамлялі, калі вас чакаць... няма ў мяне грошай. От, каб дазволілі, дык я, можа, прабягуся па вёсцы, а раптам хто выручыць?..

Твар Корзы хіжа перасмыкнуўся і вокамгненна збарвавеў. Стражнік-вусач, мардаты (твар пабіты воспай), з тоўстаю — бычынай — шыяй, неўпрыкмет надышоў і стаў позаду бацькі і сына, затым рэзка крутнуўся на абцасах і замашна сунуў кулаком Крутаяру-бацьку ў твар. І той ледзь не абрынуўся быў на стол, за якім сядзеў Корза, але правай рукою хапіўся за брыж сталешніцы, утрымаўся; пры гэтым яго хіснула так, што апынуўся вочы ў вочы з Корзам, які — от гэта баявік! — не ўпусціў момант і моцна садануў Крутаяру кулаком чуць вышэй жывата, у сонечнае спляценне... Нябогу заняла дых і ўсяго сагнула ў крук.

Міхалка ўбачыў, як Корза (каб зноў ударыць?) пагрозна пасунуўся на бацьку, прыгаворваючы:

— Я цібя, хамло, абразумлю!.. Ты каго ўзялсі дурыць?!.

— Э-э-э!.. — прарвала Міхалку на крык. — Гад!.. Корза паршывы!.. Гад!.. Не смей майго татку біць!.. — І кінуўся таўчы прыстава кулакамі ў жывот. Падскочыў стражнік — адцягнуў драчуна ў парог. — Я вырасту... Вырасту!.. — Не змаўкаў маленькі змагар. — Я ўсіх вас пастраляю, гады!.. — Пры гэтым ён укусіў стражніка за руку, за што зарабіў балючага кухталя ў спіну і не менш балючага выспятка ніжэй спіны.

Няцямна лыпаючы вачыма, уз'юшаны стражнік-вусач ледзьве ўтрымліваў Міхалку-вертуна за каўнер старога, усяго на лапіках армяка, і запытальна глядзеў на Корзу.

— Вон яго!.. — гаркнуў Корза і апусціўся ў крэсла, закінуў правую нагу на левае калена. — За аказанне супраціўлення ўладам — аштрафаваць... Абодвух!

Стражнік злаўчыўся і так моцна штурхануў у спіну Міхалку, што ляцеў той у парог, як на крылах. Другі стражнік, які стаяў на выхадзе, відаць, пашкадаваў мальца — улучыў схапіць яго аберуч і гэтак, можна сказаць, ўратаваў ад удару галавой у дзверы. Ён жа і выпіхнуў яго вонкі.

Дахаты Крутаяр-малодшы не пабег — тут жа кінуўся да акна і стаў дубасіць кулаком па раме, яшчэ заўзятней крычучы:

— Лю-юдзі-і!.. Рату-уйце! Супастаты майго татку б'юць!.. Ы-ы-ы... — Заплакаў наўзрыд, не забываючыся, аднак, і на Корзу — праклінаў супастата на чым свет стаіць: — Гад печаны!.. Трубло пузатае!.. Крывасмок!..

Маладзейшы стражнік, гэты самы, што не даў Міхалку выцяцца аб дзверы, увоміг выскачыў з хаты, хапіў крыкуна за рукаў, троху адвёў ад зборні і стаў ушчуваць:

— Ты, гэта, чаго падняў голас на ўсю вёску?!. У турму просішся — як паліцічаскі, так?.. Ды за аскарбленне падпалкоўніка цябе запраста ў Сібір адправяць, не паглядзяць на ўзрост, — страшыў Міхалку стражнік, які быў з выгляду зусім яшчэ юнак.

— А ім хто дазволіў біць нас?!. — Міхалка рвануўся — думаў, стражнік будзе трымаць яго, а той адпусціў, і ён зарыўся носам у закаржэла-хлюпкую снежную куламесу. Падхапіўся — і зноў у крык: — Адпусціце татку майго, крывапійцы!..

— Бяжы двору, бузацёр, — памяркоўна-цярпліва, без запалохаў, сказаў стражнік. — За бацьку не турбуйся — яго адпусцяць. Пастрашаць, каб не лавіў варон... На яго ў нас данос ёсць — з карчмы не вылазіць... Гэта праўда?

— Не ведаю...

— Усё ты ведаеш... Дык вось: грошы твой бацька на гарэлку аднекуль бярэ, а падаткі сплочваць не надта рупіцца... Таму і падпаў пад прафілактыку. — І ўжо не ўгаворваў — папрасіў: — Давай-ка, бяжы дахаты... Ты ж бачыш, я з табой не варагую. Думаеш, стражніка Галопенку прыстаў дарма з сабою бярэ?.. Каб ты ведаў — ён у яго за цівуна: калі пусціць якога мужыка ў дзверы, дык той ужо сам не ўстане... Гэта яго каронны прыём. І цябе, каб не я, вынеслі б са зборні напаўжывога.

Стражнік Міхалку прыглянуўся — малады, няйнакш яшчэ не навучыўся біць людзей. І не глядзіць зверам, не дзярэ гарляк.

— Без таткі дамоў не пайду!..

— Тады стой тут і чакай.

— Буду стаяць... — троху суціх, паспакайнеў Міхалка.

Стражнік узышоў на падворак, азірнуўся. Пасля няспешна дастаў з брычкі торбу з аўсом, паднёс яе пад храпы свайму каню, гладкаму — увесь ільсніцца!— чорнаму мацаку, і прычапіў за аброць. Конь фыркнуў і стаў есці.

Хведар Крутаяр доўга не затрымаўся ў зборні — яго выштурхнулі, як і сына, вонкі, загадаўшы, каб праз гадзіну вярнуўся і разлічыўся з казной. Ён выйшаў без шапкі, стаў і азіраецца. Не адразу ўбачыў Міхалку. Сын падбег да яго. Якраз у гэты момант у сенечных дзвярах паўстаў стражнік Галопенка, па мянушцы Шкрэд, і кінуў Хведараву аблавушку ў чорны ад конскага навозу снежны сумёт. Міхалка ўхапіў шапку і аддаў бацьку.

Ужо калі добра адышліся ад зборні, Хведар пахваліў сына:

— Малайчына ты... Ну проста герой — ўратаваў мяне, выручыў. Але навошта было Корзу зневажаць?.. Ён за гэты твой выпад штраф нам упіліў — цяпер ажно пяць рублёў прыйдзецца плаціць...

— Пяць?.. — уражана перапытаў Міхалка. Ён бачыў: бацька не злуе, наадварот — усцешаны ім. І не дзіва: чаго сам не сказаў Корзу, тое выказаў ён, Міхалка.

(Працяг на стар. 12)

Студэнцкі эстрадны

У зале Беларускага універсітэта культуры адбыўся канцэрт студэнцкага эстраднага ансамбля пад кіраўніцтвам дацэнта кафедры народна-інструментальнай творчасці Васіля Глубачэнкі.

Новыя песні В. Глубачэнкі "Пазнаёмімся" (словы Я. Янішчыц), "Ты пакліч мяне", "Вішнёвая завея" (сл. У. Мазго) ды інш — удала і натхнёна выканалі студэнткі Аксана Кавалёва, Дзіяна Дзмітровіч і сам аўтар. У гэты вечар заўзята спявалі па-беларуску, па-руску ды па-французску. Свежасць рэпертуару, яркая, выразная інструментоўка, высокі прафесіяналізм ансамбля ў складзе Васіля Глубачэнкі (баян, вакал), Андрэя Шчыткаўца (бас-гітара), Дзяніса Гольцэра (кларнет), Аляксандра Рабізы (ударныя) стварылі ў зале ўзнёслы, святочны настрой.

Уладзімір САВІЦКІ

Свой фальклорны калектыў

Вялікай папулярнасцю ў школьнікаў са Старых Дарог карыстаецца клас харэаграфіі Дзіцячай школы мастацтваў. І ў гэтым заслуга выкладчыка-харэографа Вольгі Мікалаеўны Барташэвіч — чалавека, улюбёнага ў сваю справу.

На здымку: Вольга Мікалаеўна Барташэвіч праводзіць рэпетыцыю фальклорнага калектыву.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

У "Хацемайстэрні"

Любяць праводзіць свой адпачынак жыхары вёскі Старыя Дарогі ў "Хацемайстэрні", якая дзейнічае пры Старадарожскім сельскім Доме культуры. Будавалі яе ўсёй вёскай, Калгас даў будаўнічыя матэрыялы, а мэблю, кросны, прасніцу і іншыя прадметы старога народнага побыту сабралі аднавяскоўцы.

Кіраўнік майстэрні Людміла Мікалаеўна Клюбко і метадыст па народнай творчасці Валянціна Леанідаўна Спадар здолелі зацікавіць і дзяцей, і дарослых народнай творчасцю. Тут заўсёды шматлюдна — кожны знаходзіць сабе занятак па душы: вышываюць, вяжуць, плятуць макрамэ. Вечарамі ва ўтульнай абстаноўцы прыемна сабрацца і на спеўкі.

На здымку: васьмікласніца Света Двароўская ўжо тры гады займаецца ткацтвам пад кіраўніцтвам майстрыхі Аляксандры Аляксееўны Праташчык.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

Не падаць пад цяжарам, пад уціскам трагедыі, а ўзняцца да яе, зраўняцца з ёю значнасцю й годнасцю... Артысты і пастаноўшчыкі, сённяшнія людзі, уздымаюцца, раўняюцца, — так што на нейкі момант робяцца больш значнымі за сваіх герояў, — у спектаклі "Князь Вітаўт" Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Манументальная значнасць, гістарычная адпаведнасць творцам і выканаўцам рупіць якраз менш за ўсё; не з тэксту Аляксея Дударава, але з яго драматычнага ладу і парадку, падтрыманых рэжысёрам Валерыем Раеўскім, вынікае адметны мастацкі парадак у спектаклі. Шматлікія перапрацоўкі п'есы, пэўна, даліся ў знакі. Яшчэ нядаўна можна было сказаць: самым дакліўным месцам спектакля выяўлялася тое, што персанажы прамаўлялі. Купалаўцы спанатрана абчасалі, абгаблявалі шурпатыя радкі рытмізаванай прозы, адмысловай спадарожніцы парадку ў класічных трагедыях. Купалаўскі спектакль — дыялог дарагіх нам ценяў. Дыялог культур, да якіх тыя належалі. Спадчына, якая ажывае ў нас, праз нас у самых непрымірамых, самых неадназначных сваіх частках. Спадчына той гістарычнай велічы (натуральна, прыдуманая, уяўленая ды ўвасобленая), якую яшчэ трэба адваяваць у гісторыі. Валерыю Раеўскаму, падобна, наканавана адваёўваць гэтае мінулае па каліву і не збочваць: усе ягоныя найбуйныя поспехі грунтуюцца на нацыянальнай драматургіі. На драматургіі Аляксея Дударава ў тым ліку. Цяпер — перадусім.

...Упоравень з драмай, роўнай трагедыі

...Я спрытна пераказваю Андрэ Мальро ў звязку з адваёвай мінулага з заўважнай карысцю для асобна ўзятага спектакля "Князь Вітаўт": шаноўны француз нібыта прадвызначыў рацыю беларускіх тэатральных пастаноўшчыкаў. Яшчэ паўстагоддзя таму. Наследуючы Мальро (міжволі), мы аднаўляем якасць свету, атрыманага ў спадчыну, сродкамі культуры. Адваёўваем ("мінулае трэба адваяваць"). Літаральна — пераўвасабляем, бо "спадчына — гэта пераўвасабленне"... Бо "тэатр, магчыма, самы магутны і надзейны сродак адраджэння краіны; тэатр, як барометр, фіксуе ўздымы і падзенні нацыі. Чуйны, відушчы тэатр... здольны ў лічаныя гады перайначыць вобраз мыслення цэлага народа..." Вы патрапіце запярэчыць Лорку? Лорку, які меркаваў, што паходня паэта — змаганне? Раеўскі і Дудараў выйшлі з сэрцам, як з паходняй...

Да "Князя Вітаўта" ў ягоным найтэатральным атачэнні, здаецца, мог бы знайсціся яшчэ адзін-другі варыянт... сцэнарыю. Мантажны аркуш. Не макет сцэнографа, а выштукаваны мастаком кіно павільён. Структура спектакля, прыёмы рэжысёра і ягоная манера абыходжання з літаратурай, спосаб акцёрскага існавання, здаецца, толькі рухаліся-блукалі па тэатральных пераходах... Выблукалі да спектаклю-кліпу са стоп-кадрамі, паўторамі, рэтраспекцыямі, планамі агульнымі ды буйнымі, паклікаўшы пэўна абноўленую тэатральнасць. Як тэнар з барытонам у класічных операх, разведзены й злучаны ў спектаклі Вітаўт з Ягайлам. Водгулле класічных балетных выхадаў — у з'яўленні Вітаўта, Ягайлы, Ядвігі, Ганны ў атачэнні замкавых паненак; у сцэнах збройных — гарадзенскіх, віленскіх, трокскіх; у сцэнах лірычных — купальскіх... "Князю Вітаўту" ў спіну, здаецца, уздыхае елізар'еўская Рагнеда ("Страсці"). "Рагнедзе" выпала ўвасобіцца на балетнай сцэне пасля купалаўскага спектакля "Звон — не малітва" паводле М. Чыгрынава (рэжысёр апошняга, Генадзь Давыдзька, заняты ў ролі князя Вітаўта). Тэлефільм "Пастка для зубра" і рэжысёр Віктар Шавялевіч выкшталцілі для купалаўцаў выбітнага Ягайлу (Мікалай Кірычэнка, варты выканаўца, патрапіў і на экране). Натуральна, — спектакль на купалаўскай сцэне (драматычны спектакль!) не зазнаваў яшчэ такога зліву, змяшання, злучэння відаў мастацтва. Калі драма, такая адметна дэмакратычная, на вачах перакідаецца ў пэўна элітарную, вымагае абазнанасці ў героях ды падзеях (як опера ды балет — знаёмства з лібрэта). Праграмкаю да спектакля (яе мастацкім афармленнем і тэкстам) заяўлены нават сцэнічны эпілог з вынасам

Генадзь Давыдзька (Вітаўт).

Мікалай Кірычэнка (Ягайла).

палоў Вітаўтавай кароны... "Князь Вітаўт" вымагае глядацкага саўдзелу толькі на грунце дасведчанасці розуму і сэрца... У роўнай ступені. Другі ці трэці прагляд спектакля можа змяніць радасць першаадкрыцця на асалоду пазнавання, асалоду ведання, — ці не таму публікі прыбывае і прыбывае?

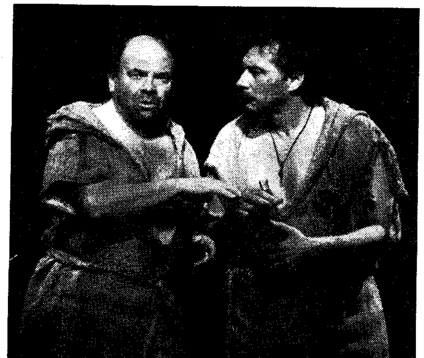
Жорсткае, мулкае рэжысёрскае абыходжанне з матэрыялам драмы, дарагі лаканізм касцюмаў, сцэнаграфіі, пастановачных сродкаў выдае на вяртанне тэатральных рыцараў таганкаўскага гарту. Юрый Любімаў мроіцца якраз за плячыма Валерыя Раеўскага (я сціпла маю на ўвазе партрэт Любімава над сталом купалаўскага мэтра).

"Уяўляць — рухацца, кідаць драбок свайго святла ў жывую цемрадзь..." Крок, рытм, поступ спектакля зададзены рухам сцяны памерам з люстра сцэны, складзенай з шырмаў-жалюзі ў двух узроўнях; на зачыненых шырмах — цьмяныя абліччы святых і летапісных выяваў Вялікіх князёў. Шырмы дакладна адбіваюць рытм спектакля, мяняюць карціны, час, месца дзеяння (месца дасціпна й проста абвяшчаецца праз фанаграму), — нават тагасвеццe, куды вядуць забітых беражніцы. У сукупнасці з работай мастака Барыса Герлавана ўражвае і работа кампазітара Віктара Капыцько (найвыбітныя — сцэны Купалля і крэўскага вызвалення Вітаўта, сцэна Вітаўтавай прысягі, адметны — лейтматыў бязлітаснага часу ў перазовах званоў). Менавіта пад жорсткі метр лейтматыву рухаецца сцяна на колькі тон жалеза і дрэва; сцяна-гісторыя, сцяна-памяць або прапамяць, нарэшце, сцяна-лёс, што падмінае жыццейкі ды жыцці, прасуе, сціскае час. Паводле нейкай асацыяцыі сцяна на нейкі момант нагадае калумбарый, у чыіх вокнахпраёмах ажываюць гістарычныя постаці. Не замарудзіўшы, яны кранаюцца, выходзяць на авансцэну, да гледача (перад звыклай авансцэнай мастак асталяваў яшчэ адну пляцоўку, заняўшы колькі месцаў партэра). З кожным выхадам выносяць новую падзею, — тыя дзейсна, знітаваныя ў сціслую, ёмістую фабулу. Вітаўт (пасля купальскае ночы — атмасфера! настраёвасць!) паўстае перад чарговай зламыснасцю, здрадай: "Ягайла ў Вільні. Рыцары ў Троках..." Спружына дзеяння заведзена і сціснута; карціны імкліва змяняюць адна адну. Мізансцэны, па бальшыні сваёй, скупа-франтальныя; умова акцёрскай работы — пафас...

Пафас, надараецца, псуе справу, бо тэксты персанажаў пададзены без літаратурнай

Зоя Белахвосцік (Алена) і Галіна Фёдарава (Ганна).

Павел Дубашынскі і Арнольд Памазан (Сяляне).

вытанчанасці, нават з памылкамі — то смешнымі (яўна праваслаўны герой раіць іншаму — яшчэ праваслаўнаму герою — перажагнацца), то пікантнымі (княгіня Ганна, жонка Вітаўта, мянуецца князёўнай, так што ў самай дэмакратычнай часткі публікі цвеліцца здагадка пра надзвычайны інцэст у высакародным доме Вялікіх князёў літоўскіх). Як кожны абавязкова станоўчы персанаж, князь Вітаўт блякне перад нягоднікам Ягайлам і пад пяром драматурга, і пад наставай рэжысёра. Пакуль Вітаўту баліць дзяржаўнае, Ягайла пільнуе сваё. Пакуль Вітаўт сумленна функцыянуе, Ягайла дзейнічае. Канчатковае супрацьстаянне гэтых персанажаў залежала ад рэжысёра, а ён паруліўся падаць іх супрацьстаянне ў адзінстве! Быццам яны не стрыечныя браты, а сіямскія... Нават часткі распілаванай кароны Вітаўта ў эпілогу, акрамя згадак пра няшчасных Вітаўтавых дзяцей, пра часткі княства, пададуць гэтае адзінства (гістарычнае? лёсам і рэжысёрам вырашанае?). Ягайла Мікалая Кірычэнкі са сваёй непахіснай рацыяй падступлівага нашчадка Альгерда, са сваёй фанатычнай перакананасцю дзейнічае праўдзіва... сцэнічна, праўдзіва — па-дзяржаўнаму і па-чалавечы. Кірычэнка не нягодніка іграе, не здрадніка, не забойцу. Шчыры Ягайла ў сваіх учынках! Дамову з Кракавам (шлюб з Ядвігай) ён падпісвае, не гледзячы ў паперы. Не гледзячы, бярэ з падушачкі і напінае на палец дарчы пярсцёнак. Позірк утароплены ў Аляніцкага (Георгій Маляўскі), — Ягайла лічыць і вывярае падлікам ступень сваёй шчырасці. Польскае пасольства прадбачліва знікае, і Ягайла, цягнучыся па сцэне, дапінае да вар'яцкага кроку-крыку: "Віна!!!" (Сцэну пераймае яркая музычная адбіўка). "Ва ўсім свеце ёсць толькі два шляхі", — заверне ён Вітаўту на развагі пра народ, дзяржаўнасць ды здраду. Два шляхі — дзікунства або асвета. І тэкст Вітаўта пра свой шлях ягонага народа — неперакана ўча-камічны, кшталту высновы пра тое, што " я свой народ за цывілізаваным светам не паведу"...

Паводле драматургіі, акцёр у ролі Вітаўта асуджаны выяўляць толькі што не помнік свайму персанажу. Амаль без развіцця. Шмат што ў спектаклі залежыць ад настрою і ўнутранай засяроджанасці выканаўцы Вітаўта — Генадзя Давыдзькі. Самыя статычныя, застылыя сцэны ратуе акцёр, — ён проста мусіць сілкаваць Вітаўта сваім вабным мужчынскім абаяннем, мусіць падставіць свае магутныя плечы пад Вітаўтавы даспехі. Збройнікі-ратнікі князя за гэтымі плячыма і віскатнуць нешта зняважлівае пра Ягайлу, і адпачнуць у самым віры падзей...

У Крэве час раптоўна спыніўся для князя. Спыніўся, каб выявіць напружанасць ягонага ўнутранага жыцця: сцэна Крэўскага вязнення, якой заўважна бракуе пераканаўчай тэкставай формы — адна з лепшых у акцёра. Яна не падобная ні да споведзі, ні да пропаведзі. Вітаўт-Давыдзька прыслухоўваецца да самога сябе, выяўляючы, нарэшце, не функцыю, а дзеянне. Падобны да багашукальніка, ён сумняваецца ў боскай рацыі...

Удача спектакля — дачыненні Вітаўта з жанчынамі. Па тым, як акцёр абыходзіцца з партнёркамі, з Тамарай Пузіноўскай у ролі Ганны, з Зояй Белахвосцік у ролі Ганнінай пакаёўкі Алены, закаханай у Вітаўта, можна меркаваць пра персанажа-мужчыну, які не можа прынізіць у каханні. Нават у выпадковым... Магчыма, Вітаўт ніякі не знаўца жаночай душы; размаўляць і тлумачыць, даводзіць і пераконваць ён мусіць тэлеграфным стылем. І рэжысёр не дае персанажу надта раскахацца на сцэне, і праявы пяшчоты выпадаюць на развітанне з жанчынамі. Але для сімпатый гледачоў сцэны скупаватых адбімак, хораша падтрыманыя музыкай Капыцько, значаць куды больш, як заклікі Вітаўта адстаяць зямлю, княства, волю і да д. п. Зрэшты, я рабілася сведкам глядацкіх апладысментаў і пасля гэтых заклікаў, — мяркую, сцэна вырашана і цяпер цалкам залежыць ад выканаўцы ролі Вітаўта, Генадзя Давыдзькі. А за ім можна пайсці — адстойваць што б там ні было...

У вязніцы на Вітаўта і Алену выкатваецца сцэна Купалля, беражніцы мяняюць ім плашчы, па-рэжысёрску трактуючы легенду Вітаўтавых уцёкаў, але са сцэны раптоўна вынікае: не выракайся бяздумна (значыць — подла), прымаючы хоць сабе самае найпрагрэсіўнае. Часам утрымае і той корань, за які бясконца чапляешся. (Менавіта гэтая сцэна дасціпна падсвечвае і пэўную Вітаўтаву беспрынцыпнасць у канфесійных пытаннях). Так, рухаючыся да пасаду ў Вільні, да караначыі, абвешчанай Ягайлам, у асэнсаванні стратаў, — а іх, як і мае быць, больш за набыткі, — Вялікі князь становіцца ўпоравень са сваёй драмай, якая больш і больш выдае на трагедыю...

"Князь Вітаўт" мае два склады выканаўцаў; я пішу пра тых, хто падаўся мне найбольш пераканаўчым. У развіцці падае невялікую ролю Ганны Тамара Пузіноўская, зацiскае рэўнасць гераіні, не княжацкай — жаночай, чалавечай годнасцю вабіць, мовячы пасля крэўскіх уцёкаў: "Ты вольны, князь!". Аляксандр Гарцуеў у ролі Ягайлы, на маю думку, толькі паўтарае Мікалая Кірычэнку. Галіна Фёдарава ў ролі Ганны іграе не так княгіню, як Вітаўтаву жонку... Магчыма, акцёраў уціскае жорсткі тэмпа-рытм, гранічная абмежаванасць дзеянняў, але прыём хітравана-рэжысёра і палягае ў тым, каб вымагчы з акцёра найбольшага выдаткавання, абмежаваўшы яго, як мага! Валянцін Белахвосцік (грубаваты вояр Кейстут), Віталь Рэдзька (ласкава-знерваваны харашун, жаніх Ядвігі), Алег Гарбуз (працякаваты Кудаш пры Вітаўце) або Ігар Дзянісаў (зацяты і адданы Люцень пры Ягайле) — амаль у аднолькавых умовах патрапляюць выявіцца і выказацца роўна настолькі, наколькі мае ў гэтым патрэбу спектакль. У ролі маладзенькай Алены Зоя Белахвосцік, здаецца, выказвае сваё стаўленне да трапяткога, рамантычнага ўзросту вядункі, але часам камічнае адценне набывае сцэна, калі Алену, як вядзьмарку, вядуць на спаленне. Па ўсім відаць, ніхто іншы як кат, клапатліва пытаецца ў яе пра самае горшае ў жыцці. І піянерка-вядунка Аленка выдыхае: "Жыць без любві!" Такое распаўсюджанае трыванне перад скрутам лёсу выказвае і Ядвіга, каралева Польская ў выкананні Яны Русакевіч і Алены Іваннікавай. На пляцовачцы перад авансцэнай, як мага набліжаныя да гледача, абедзве выслухоўваюць прызнанне Ягайлы, палкае і зусім не чаканае для Ядвігі. Зруху ад гэтага выслухвання не адбываецца: ці абавязкам каралеўскім загартаваныя, ці замардаваныя выкананнем?

Стыль спектакля вытрымліваюць і крыжакі, і манахі, і беражніцы. Затое насампершая сцэна — Купалля, калі Вітаўт і Кудаш дзівяцца з дзявочай прыгажосці і князю адкрываецца каханне Алены, вымагае нейкага закуліснага рэжысёрскага рашэння, якое б межавала з дыктатам: з-пад трэсаў купальскіх паненак трэба дастаць бялізну, — тая разнастайнасць постаці ў стрыптызнай манеры.

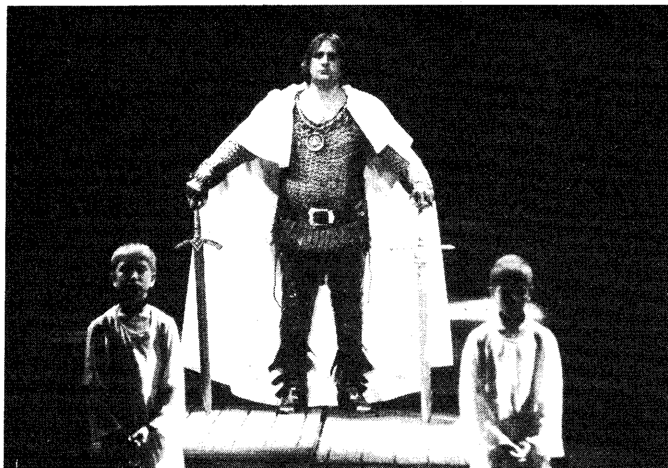
Народ прадстаўлены ў спектаклі бліжэй да гістарычнай праўды, — у зрэбных апранашках па-свойму трагічна сустракаецца з Вітаўтам Рамеснік Генадзя Гарбука. У гэтым выпадку тэкст заўважна адпавядае высокаму ўзроўню выканання. Маленькая трагедыя Рамесніка роўная вялікакняжацкай трагедыі (вырашана прыёмам стоп-кадра); Рамеснік ураўнаважвае вояра-Вітаўта. Паўтараецца самотная гісторыя пра тое, як "ліцвін грызе ліцвіна"...

...Вітаўт, цяжка апусціўшыся на калені, прысягае на вернасць народу свайму ў прычаканым фінале. Прысягае клятвай-аўтэнтыкам, знойдзенай у Кракаве. Колькі разоў яны з Ягайлам прагнулі раўнавагі: выносілі адзін аднаму свае мячы і адбывалі рытуал братання! Каб хоць на час гучання клятвы даць веры ў праўдзівасць намераў, памкненняў ды агульнага плёну! Зміраліся, сцішваліся адзін перад адным на імгненні сцэнічнага рытуалу... Іх не ўраўнаважыла карона, абяцанкі, здрады, шчырае слугаванне і нават Хрыстос: яны так і не сталі адзін да аднаго спінамі... Іх злучыла толькі супрацьстаянне. Іх зраўняла толькі драма.

Што ж, уласна, прадставіла купалаўская сцэна? Адмысловы парад пераўвасобленых гістарычных персанажаў? Выставу з калумбарыя? Рахаванне з ценямі? Звяз Аляксея Дударава і Валерыя Раеўскага? Звяз вымагае павагі, памножанай на захапленне. За сціслае, скупаватае, кліпавае або слайдавае ўпрадкаванне нашых уяўленняў (чытайце — рахункаў) і нашага невядомага мінулага. Яны, драматург з рэжысёрам, як і ўсе, хто з'яўляўся з праёмаў вялікай сцяны на сцэне, сталі ўпоравень. Яны зрабілі, што змаглі. Няхай, хто можа, зробіць лепш.

Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота Канстанціна ДРОБАВА

Эпілог спектакля. Генадзь Давыдзька (Вітаўт).

Раеўскім рухае сумнеў

Поспех "Князя Вітаўта" пераўзышоў самыя зацікаўленыя, самыя паблажлівыя чаканні: кожнае ягонае з'яўленне да сёння пільнуюць гледачы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы; да сёння (прэм'ера адбылася 3 жніўня) купалаўская зала апанаваная да апошняга месца.

Феномен поспеху не бярэцца вытлумачыць і пастаноўшчык спектакля Валерый РАЕЎСКІ:

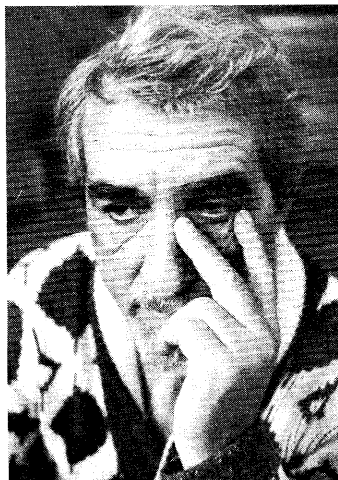
— А я і сам не чакаў, папраўдзе, што такая патрэба будзе ў спектаклі... Мы не дужа абазнаныя ў тых працэсах, якія адбываюцца ў так званым народзе. Мяркую якраз, што ён, так званы, у тэатр не імкнецца: тэатр наведвае якраз тая частка, якая ўсвядоміла сваю чалавечую значнасць... У мяне адчуванне таго, што людзі выходзяць са спектакля з высока ўзнятай галавой. Я згадваю чытанне п'есы (чытаў сам драматург, Аляксей Дудараў) і словы акцёра Генадзя Давыдзькі, маўляў, як нязвыкла і вабна чуць проста ў Шэкспіравых інтанацыях замест Таўэра або Лондана — пра Крэва, Гародню, Віцебск... Дудараў злавіў тон гістарычнай хронікі, — беларускай гістарычнай хронікі, абсалютна невядомай тэатральнаму гледачу. Да нашага гонару, спектакль упадабалі і літоўскія калегі, зазначыўшы наша, беларускае першынства — не толькі ва ўвасабленні тэмы або герояў, але ў сучасным яе прачытанні...

— Валерый Мікалаевіч, вы адчуваеце, як цяжка сёння паставіць побач з "Князем Вітаўтам" самыя прызнаныя купалаўскія спектаклі бягучага рэпертуару?

— Ідэальна было б цяпер зрабіць з яго дылогію, толькі аўтар другой п'есы — У. Бутрамееў. Пятнаццатае стагоддзе, "Карона Вялікага княства", адпаведныя жарсці... Сапегі, Радзівілы, Агінскія і — заняпад годнасці, велічы, духу... Але я не хачеў бы, каб глядач сёння, у варунках 1998, бачыў восень Вітаўтавай велічы. Я б не хачеў прапаноўваць другога "Ромула Вялікага". Гонар і годнасць, якія кшталцяць спектакль, я б хацеў пакінуць у нашым часе.

— А ў які часе ўзнікла п'еса "Князь Вітаўт"?

— Сто дваццаць старонак п'есы з'явіліся пяць гадоў таму, тады ж адбылося і чытанне п'есы. Ведучы яе да сцэны я доўга займаўся... дэмагогіяй. Прамаўляў пра самасвядомасць, пра радзіму, айчыну, гісторыю, — на ўсіх узроўнях, перад усімі, ад каго залежала яе сцэнічнае ўвасабленне. Але дызайн сцэны адразу заказаў Барысу Герлавану, — з умовай імгненнай перамены карцін і ў шэкспіраўскай структуры, на голай пляцоўцы. Макет да спектакля здалі ў 1996, летам; я прыехаў на адзін дзень з бальніцы, цягнуўся за сваімі нагамі... Мастацкая рада была сонная, млявая... Мінаў 1996, мінаў 1997, касцюмы не шыліся, дэкарацыі не рыхтаваліся... І толькі ў жніўні 1997 мы дажылі на прызначаны прэм'еры, — шмат хто з сяброў ды прыхільнікаў былі ў адпачынку; я рабіў і выпускаў спектакль у адзіноце. Калі не лічыць сяброў-акцёраў, калегаў, адданых справе. Побач былі Давыдзька, Кірычэнка, Гарцуеў... А я вымагаў апанента, які б мяне бясконца аспрэчваў; гэта мая манера працы. Апошнім раздражняльнікам зрабіўся Міша Пташук. Ён сядзеў і ў Кракаве, у бібліятэках, ён прынёс мне сцэнарый фільма пра Вітаўта (які так і не пачаў здымаць), — у выніку ўсяе драматургіі засталося пяцьдзесят дзве старонкі. Аляксей Дудараў дапісваў маналогі падчас рэпетыцый: да тэксту Вітаўта прыкладаўся і ягоны выканаўца, Генадзь Давыдзька. Ніхто не думаў, што трэцяга жніўня глядач засведчыць, — ды што там, абрыне на нас такі поспех...

— Афармленне, у якім працуюць акцёры, збіраецца да спектакля тры дні, але нават у гэтым вы патрапілі ў пэўную плынь, якая пакрысе заваёўвае краіны Еўропы...

— Праўда. Додзін да свайго апошняга спектакля збірае сцэну чатыры дні. Згадваю Штайна, які ў адной са сваіх маскоўскіх пастановак намагаўся паставіць на сцэне цэлую мармуровую сцяну... Напэўна, цяпер часіна нейкай манументальнай сцэнаграфіі. У нашым спектаклі відавочна спрацоўвае магнетызм шматтоннай сцяны, якая рухаецца на публіку... Увогуле, павевы часу тлумачыць няпроста. Калісь Андрэй Макаёнак вельмі наракаў на нашу ўсеагульную незадаволенасць якасцю купалаўскіх спектакляў, мяркуючы, што няможна штогод мецъ шэдэўры. Будзьце ўдзячныя лёсу, казаў ён, калі раз гадоў на пяць вы прапануеце нешта таленавітае. Я памятаю Эрдмана, які часцяком паўтараў Юрыю Любімаву (як адметны драматург, ён дазваляў сабе казаць адметнаму рэжысёру не самыя прыемныя словы): "Юра, табе не стае правалу, каб ты зразумеў, — трэба, нарэшце, рабіць нешта геніяльнае".

— Валеры Мікалаевіч, а рух сцяны, а ўціск часу якім-небудзь чынам адбіўся на вас?

— На шчасце, мною заўжды рухае сумнеў. На шчасце, я ўмею быць і на кані, і пад канём. Толькі з цягам часу я стараюся выбіраць не партнёраў, а паплечнікаў і абапіраюся на іхнія чалавечыя якасці. Іх, чалавечых, як ніколі цяпер вымагае мастацтва.

З Валерыем РАЕЎСКІМ
гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ

Фота Генадзя ЖЫНКОВА, "Культура"

На карысць беларушчыны

У шэрагу беларускіх этнографаў, гісторыкаў, археолагаў значнае месца належыць Адаму Кіркору, які да ўсяго з'яўляўся публіцыстам, выдаўцом, літаратуразнаўцам...

А. Кіркор — выхадзец з небагатага шляхецкага роду татарскага паходжання. Нарадзіўся сто восемдзесят гадоў назад 21 студзеня 1818 года (па некаторых звестках 1819 года) у вёсцы Слівіна колішняга Мсціслаўскага павета Магілёўскай губерні. Яшчэ падчас вучобы ў Магілёўскай гімназіі праявіў цікавасць да фальклору і этнаграфіі. Яго першы артыкул "Рэшткі язычніцкіх звычаяў на Беларусі" быў змешчаны ў 1839 годзе ў зборніку лепшых сачыненняў выхаванцаў Беларускай навучальнай акругі. У 1849 годзе, калі стаў членам Віленскага статыстычнага камітэта А. Кіркор, з'яўляючыся сакратаром яго, рэдагаваў губернскія "Памятные книжки". А. Кіркор праводзіў археалагічныя раскопкі, актыўна ўдзельнічаў у арганізацыі Музея старажытнасцей у Вільні, у якім быў захавальнікам экспанатаў. Выдаваў на польскай мове "Віленскі зборнік", "Віленскі альманах", а з 1860 года — на польскай і рускай мовах газету "Кур'ер віленскі", якую, праўда, у час паўстання 1863 года Мураўёў-вешальнік ператварыў у афіцыйны орган генерал-губернатарскага праўлення. І гэта, як кажуць, на сумленні А. Кіркора, як і тое, што ён разам са сваімі аднадумцамі ўдзельнічаў у 1858 годзе ў стварэнні хвалебнага "Віленскага альбома", выдадзенага ў гонар наведвання Вільні Аляксандрам II.

Аднак гэта ні ў якім разе не можа зменшыць значэнне зробленага А. Кіркорам на карысць Бацькаўшчыны. Слушна сказаў наконт гэтага Г. Кісялёў: "А. Кіркор не меў спецыяльнай адукацыі, працаваў у неспрыяльных умовах, але паспеў зрабіць нямала ў розных галінах навукі і культуры. Як даследчык духоўнай культуры беларускага народа і літаратуразнавец, збіральнік літаратурна-культурных сіл ён адыграў прыкметную ролю ў станаўленні новай беларускай літаратуры". А. Кіркор аўтар такіх прац, як "Этнаграфічны погляд на Віленскую губерню", "Пра літаратуру братніх славянскіх народаў" з асобным нарысам, прысвечаным беларускай літаратуры, "Літва і Русь у гістарычных, геаграфічных, статыстычных і археалагічных адносінах". Каштоўнасць уяўляюць яго нарысы па гісторыі і культуры Беларусі, якія ўвайшлі ў трэці том "Живописной России" (1882). Памёр А. Кіркор 23 лістапада 1886 года ў Кракаве.

В. ЗУШЧЫК

"Першацвет", N 12

Адметнасць апошняга ў мінулым годзе часопіса маладых літаратараў у тым, што ў ім змешчана чарговая кніга. Гэтым разам такой увагі ўдастоена малады крытык Н. Кузьміч. "Абсягі" — так называецца зборнік яе артыкулаў. А слова пра аўтара "Сваё прачытанне" прамаўляе Д. Бугаёў.

У нумары можна пазнаёміцца з паэтычнымі творамі К. Пучкоўскай, В. Іванова, С. Крычко, Н. Сінькевіч, Н. Дзівінай, В. Корбута, В. Пазнуховай. Першыя крокі ў прозе робяць А. Спіцын, А. Паўлухін, Т. Будовіч, А. Багамолава.

"Катарсіс у жыцці і літаратуры" — падзагаловак артыкула Ю. Алесьнінай "Момант перавагі". У раздзеле "Крытыка" змешчаны таксама рэцэнзіі В. Дубовік на кнігу вершаў В. Гіруць-Русакевіч "Я адкрываю вам душу" ("У дабрыню я верыць не стамлюся...") і Н. Раманенкі на зборнік для дзяцей У. Паўлава "Хто знае — адгадае" ("Калі ёсць тут хто з вусамі, хай матае на вусы").

У "Гасцёўні" — украінская паэтэса А. Пашко, творы якой пераклала А. Кобец-Філімонава.

У "Жароўні" з казкай "Грыбнік без галавы" выступае В. Жыбуль.

УРАЖАННІ

"Безнадзейнае" мастацтва...

Мастацтва бывае рознае. Напрыклад, надзейнае, у сэнсе — класічнае, выпрабаванае часам і плоймай усякіх крытыкаў. Ці безнадзейнае — не пераежыўшае ні свой час, ні сваіх крытыкаў. Бываюць, праўда, і выключэнні, бо надзея мае такую рэдкую ўласцівасць, як паміраць заўсёды апошняй. Але пра ўсё па парадку.

Гады ў рады бываю ў сталіцы і звычайна не мінаю Палац мастацтваў. Вось і тым разам зазірнуў туды і трапіў... на шэраговую выстаўку трох, мякка кажучы, розных мастакоў. Першымі былі карціны Грыгора Данэляна. Яго ірацыянальнае, непрэтэнцыёзнае мастацтва нясе мяккае святло настальгіі і нястрачанай надзеі на ціхае чалавечае шчасце. То ахінаючы гледача густым водарам паўднёвай ночы, то высвятляючы таемныя куткі армянскай душы, то далікатна кранаючы тэмы старых майстроў Захаду, ён стварае інтымную атмасферу сямейнага спакою, меланхоліі і спагады.

Зусім іншая атмасфера была ў наступнай зале, сярод работ Ларысы Жураўковіч. Быццам пабываў у Бяльнічах, дзе жыве мастачка, хіба толькі не ў сучасных — з "камкамі", "фальксвагенамі" і сінюшнымі насамі "тубыльцаў", а ў музейна-этнаграфічных — з працавітымі бабулькамі, печчу, сушанымі грыбамі і іншымі экспанатамі мястэчковага побыту. Усё вельмі рэалістычна, але выглядае, бадай, сухавата, быццам дакументальная справаздача з месца часовага жыхарства. І нават чыгуны на прыпечку больш падобныя не на сапраўдныя рэчы, а на муляжы краязнаўчага музея, у якіх нічога не варылася з 1917 года. Найбольш удалая з работ — "Аўтапартрэт у чырвонай хустцы". Яно і не дзіва — пэўна, кожны мастак звычайна бачыць сябе цікавым, дзейсным, несупакоеным, крыху ідэалізаваным, а таму заўсёды сучасным і плённым сюжэтам для карціны.

І ўсё ж самыя моцныя былі ўражанні ад апошняй залы, дзе выстаўляліся творы Уладзіміра Ткачова. Першы "удар" — вялікі кардон "Тайная вячэра" (эскіз да габелена). Галоўная дзеючая асоба яго — сонца, якое проста б'е ў вочы гледачам з-пад-над галавы Хрыста і хутчэй выдае за паўдзённае, чым вечаровае. Мо то і не сонца, а сімвал Бога-Бацькі, які асвятляе апошняе застолле свайго Сына? Ці не ў гэтым сакрэт карціны? Шырэй кажучы, пасля 500 год "абсмоктвання" гэтага сюжэта мастакамі хрысціянскага свету цяжка быць арыгінальным ці знайсці ў ім хоць якую неадкрытую таямніцу. На гэтым "духоўна-асветніцкая" частка экспазіцыі і заканчваецца, бо астатнія работы крыху іншага жанру, вызначыць які даволі складана. Гэта ці то постсацыялістычны сюррэалізм, ці то запозненні савецкі авангард, ці то апошняя стадыя дэградацыі акадэмізму: татальны вэрхал і хаатычнае нагрувашчванне лялечных пачвар і людзей-манекенаў. Амаль кожная з некалькіх дзесяткаў карцін запоўнена механістычным рухам, імітацыяй нейкай дзейнасці, схематычнымі эмоцыямі, жарсцямі, сімваламі. Адпаведна і каларыт — то эпатажна-стракаты, дысгарманічны, то глухі, манатонны, але свядома ўмоўны, "мёртвы".

Мастака можна было б павіншаваць — ён займеў уласны стыль, хай прамалінейны, жорсткі, антыэстэтычны, але адметны і свой. І ўсё ж звычайнае мастацтва мусіць захоўваць нейкую таямніцу, вобразную "стэрэаскапічнасць" ці, прынамсі, невялікую прастору для суперажывання і фантазіі гледача. Карціны ж Ткачова не пакідаюць нам такой магчымасці, прыціскаючы сваёй банальнай, прасталінейнай "актуальнасцю" і плоскай метафарычнасцю. Гэта нават не ілюстрацыі да сённяшніх рэалій, а жывапісная карыкатура на іх, свайго роду пародыя на сюррэалізм і на мастацтва ўвогуле. З іншага боку — гэта аб'ектыўная канстатацыя творчай дэградацыі і духоўнага тупіка пэўнай часткі грамадства, мастацкая версія постімперскай метафізічнай "ломкі", калі зямля пайшла з-пад ног, сучасnасць страціла сэнс, ператварыўшыся ў бясконцую фантасмагорыю ці тэатр абсурду.

Цяжка пазайздросціць такім людзям, бо пастаянна жыць без надзеі і веры — адна з найвялікшых чалавечых пакут. Таму я цешу сябе надзеяй, што мастак, праз карціны падзяліўшы ўласныя пакуты з іншымі, інстынктыўна шукае спосаб палегчыць свой лёс, знайсці духоўнае выратаванне.

Дай Бог кожнаму перажыць гэты крызіс і адкрыць свой шлях у "надзейнае мастацтва".

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Магілёў

ІМПРЭЗЫ

Дыскусіі ў калядны вечар

Калядныя сустрэчы ў Св. Петра-Паўлаўскім саборы паспелі стаць добрай традыцыяй. Вось і зноў па запрашэнні праваслаўнага Брацтва трох віленскіх мучанікаў у прыходскі дом на Нямізе прыйшлі літаратары, навукоўцы, прыхаджане, святары абмеркаваць пытанне "Беларуская інтэлігенцыя і Царква: шляхі пакаяння і адказнасці".

Трэба сказаць, што такая фармулёўка больш пасавала б навуковай канферэнцыі, а не калядная імпрэзе. Бо гаворка ўрэшце звялася да мовы богаслужэння ў цэрквах Беларусі, што святочнага настрою надаць, вядома ж, не магло. Атмасфера згусцілася яшчэ і з-за адсутнасці аднадумства як сярод гасцей, так і сярод гаспадароў.

Адзін бок без асаблівай дыпламатыі вінавяціў праваслаўную царкву ў спрыянні русіфікацыі і асіміляцыі нашага народа, згадваў пра беларускую службу ў каталіцкім касцёле (аказваецца, за трансляцыю яе рэспубліканскае радыё бярэ грошы!), нараkаў на "пранафталіненыя" погляды свяшчэнаслужыцеляў усіх рангаў і іх зацыкленасць на "Вялікай Русі". Калі, напрыклад, гучыць малітва за "нашу страну, ее властей и воинство", то цяжка даўмецца, якая канкрэтна краіна тут маецца на ўвазе. У многіх выпадках святары, публічна дэманструючы сваю ідэйную заангажаванасць, кампраметуюць не толькі сябе, але і святую справу.

Аргументы другога боку, найбольш выразна агучаныя І. Чаротам, выглядалі так. Паколькі інтэлігенцыя ў свой час спрычынілася да руйнавання хрысціянскіх каштоўнасцей і дасюль шукае ісціну, забыўшыся, што ісціна — Бог, то ёй трэба каяцца, а не шукаць недахопы ў царквы. Некаторыя "шчырыя беларусы" патрабуюць, каб праваслаўе служыла беларусізацыі, а самі не ведаюць дарогі ў храм.

Ёсць і яшчэ адна аб'ектыўная цяжкасць: ніякі народ не мае столькі перакладаў Бібліі на родную мову, але ніводным з гэтых перакладаў нельга карыстацца ў царкоўнай службе — і паводле іх якасці, і з-за таго, што на сёння не існуе працэдуры кананізацыі перакладу Святога Пісання.

Не было згоды і адносна стараславянскай мовы, абавязковасці яе выкарыстання ў царкве. У некаторых выказваннях заўважаліся супярэчлівасць, дваістасць пазіцыі, няпэўнасць самаідэнтыфікацыі. Тычыцца гэта Сергія Гардуна — аднаго з нямногіх у Беларусі святароў, які не цураецца роднага слова і прымае споведзі па-беларуску. Атрымалася так, што яму і іншым даволіся "трымаць абарону" ад імя тых прадстаўнікоў мясцовага кліра, якія справядліва падлягаюць крытыцы.

Прывяду выказванні ўдзельнікаў сустрэчы.

У. Конан: "Не трэба ізалявацца ад сусветнай практыкі. Мае значэнне не толькі т э к с т, але і к а н т э к с т, у дадзеным выпадку беларускі. Пры адпаведнай падрыхтоўцы святароў многія пытанні былі б зняты".

Г. Сурмач: "Хіба мова народа — не хрысціянская каштоўнасць, якую царкве варта абараняць?"

А. Дудараў: "Калі расійскі святар асвячае ядзерную падлодку, то я такога зразумець не магу".

І. Чарота: "Царква аддзелена ад дзяржавы, аднак не можа аддзяліцца ад грамадства, адасобіцца ад народа".

У дыскусіі ўдзельнічалі таксама А. Клышка, В. Трыгубовіч, В. Жуковіч, М. Раманоўскі і іншыя.

Госць з Беластока, журналіст Яўген Міраковіч, абапіраючыся на сацыялагічныя даследаванні, расказаў пра нацыянальную і рэлігійную сітуацыю на Беласточчыне. Прысутныя адзначылі своеадметную архітэктуру сучасных беластоцкіх храмаў, чаго не скажаш пра храмавыя будынкі Мінска.

Мікола Матрунчык, старшыня Брацтва, заклікаў уносіць прапановы да святкавання двухтысячагоддзя Нараджэння Хрыстова. У гонар вялікай даты плануецца правесці сход праваслаўных беларусаў свету.

Сям'я Дзягілевых падаравала храму каштоўны абраз з выявамі святых Пятра і Паўла, яго з удзячнасцю прыняў протаіерэй Георгій Латушка (які і вёў калядную сустрэчу).

Песні Алеся Камоцкага крыху збілі дыскусійны напал, а кампазіцыйнай кропкай вечарыны стаў верш А. Вярцінскага, прачытаны Галінай Дзягілевай: "Даруйце, даруйце мне, блудламу сыну..."

Г. К.

ЧЫЙ ТЫ СЫН, МІХАЛКА?

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

— Паршывыя-шалудзівыя — мы, галота, басюганы. А ты прылучыў Корзу да нас, зраўняў. Чым і пакрыўдзіў высакабродзе. — І заклапочана: — Бяжы-ка, Міхал, двору... Толькі нічога пакуль не гавары пра штраф, а то напалохаеш матку.

— Не скажу...

— Спытае, дзе 'я, то скажаш, што пайшоў да Хвайбусаў грошай прасіць... — Цепнуў плячыма — і зноў вярнуўся да размовы пра Корзу: — Уеў ты прыстава хвацка — і гадам назваў, і крывасмокам. Няўносна яму такое чуць... — І — здзекліва, з ўнай непавагай: — А ён жа — балда-балдой, кучулай бязмозглы... З яго такі падпалкоўнік, як з каўцюха куля!.. Невук, салдафон!

... Хведар Крутаяр з Фаінай Ісакаўнай не пагаварыў, бо не было яе дома. Пятнаццацігадовая Цыля, дачка, сказала, што не ведае, дзе мамка грошы ха-вае, а татку (Яшку Хвайбуса) яна не стане будзіць, бо дужа п'яны, заснуў нядаўна: прачнецца — зноў буяніць пачне...

Абышоў Крутаяр як не ўсіх сваіх "дабрадзеяў", але ні ў кога і аднаго рубля не расстараўся. Вярнуўся дадому ўшчэнт стомлены і засмучаны.

Міхалка, вядома ж, расказаў маці, як з бацькам абышліся ў зборні, і яна месца сабе не знаходзіла, пакуль і не ўбачыла мужа. Сустрэла ласкава, спачувальна раз глянула у вочы, другі...

— Ты чуеш, жонка?.. — Ён запыніўся сярод хаты, стаў распранацца. — Адразу ўсе збяднелі-згалелі... — Памаўчаў. І недзе праз хвіліну безнадзейна спытаў: — І ў цябе нічога няма?..

— Што было — на муку растраціла... Адкуль жа хлеб у нас?

— А-а, ну так...

— Во, заявяцца стражнікі... Забяруць нашу кароўку... Божачка, адвядзі ж ты гэтую бяду — памілуй нас, грэшных. — Малання тройчы перажагналася.

Хведар стаяў і думаў аб тым, што прызначаны тэрмін — гадзіна — ужо даўно скончыўся, а ён, як ні дзіўна, усё яшчэ не ў зборні. Наўрад каб прыстаў супакоіўся — "баявік" любіць даводзіць усё да канца: значыць, прышле стражнікаў па скаціну... Спахапіўся: "Толькі б Струнка ўберагчы!.." Кінуўся ў хлеў, абрытаў баранчыка і завёў ажно ў лазню. Пасля аднёс яму бярэмца ячнай саломы і начапіў на дзверы замок. Калі вярнуўся ў двор, двое стражнікаў былі ўжо ў хаце. Ён чамусьці пасміхнуўся — з чаго б гэты яго поспех і навошта?

— Прыйшлі па карову?.. — выгукнуў з парога.

— Іменна, — адказаў стражнік-вусач.

— Забірайце...

— Абрытай і выведзі з хлява, — распарадзіўся ўсё той жа Галопенка.

— Самі... Толькі самі. Вы гэта няблага робіце.

— У нас жа яна адна, каровачка наша... І доіцца ўсяго на дзве дойкі. — Малання, як малы дзіцёнак, тут жа залілася слязьмі. — Чым жа, скажыце, мне дзіця карміць?.. Яно ж толькі й п'е малако. — Рашуча заступіла дарогу. — Не аддам карову! — І паказала на мужа: — Вуна яго забірайце, калі папусціўся і не сплачвае доўг...

А гаспадар тым часам — што гэта з ім? — лёг на палок пры печы і аціх. Ён чуў, як завыла ўголас Малання, калі яе саштурхнулі з парога, бачыў, як хлопцы яго — Міхалка першы сарваўся — выхапіліся следам за маці з хаты...

Стражнікі не адступіліся — павялі карову да зборні. Маланя з сынамі, бы ў одуме, брылі следам...

Па галалёдзе карове коўзка было ісці, яна растапырвала ногі, упіралася і мычэла. Маладзейшы стражнік цягнуў за вяроўку, а другі, пажылы, падганяў: забяжыць на адзін бок, потым — на другі, і ўсё б'е і б'е похвай шаблі па худых, рабрыстых баках буронкі.

Біў так, што аж па вуліцы гулы ляцелі.

ШЛЯХІ

“І праз вякі гібееш, Беларусь!”

РОЗДУМ, АБУДЖАНЫ ПАЭТЫЧНЫМ ЗБОРНІКАМ ЯЎГЕНА ГУЧКА “ФОРМУЛА ТРАВЫ”

НЕЙКАЯ, прама скажам, парадаксальная сітуацыя склалася ў нашым грамадстве. З аднаго боку, улады праяўляюць імкненне забяспечыць стабільнасць, дынамічны рост эканомікі, развіццё навукі і культуры, законнасць і правапарадак. З другога боку, неверагодны рост цэн, мізэрная зарплата, марнатраўства і крадзяжы, адсутнасць эканамічнай свабоды, парушэнні правоў і свабод чалавека, фактычны разгром апазіцыі, незалежных СМІ і іншых інстытутаў грамадзянскай супольнасці.

У такія часы масавай разгубленасці, або, як гаварыў Ігнат Канчэўскі, “агульнай заблытанасці, калі ўсё аплятаецца брудам і пылам”, як паветра патрэбна філасофскае асэнсаванне таго, што адбываецца пошук глыбінных духоўна-маральных крыніц і рэзерваў для выхаду з крызісу, упарадкавання жыцця беларускага грамадства на аснове агульнапрынятых прынцыпаў дэмакратыі і плюралізму. Думаецца, з цягам часу могуць з’явіцца навуковыя даследаванні ў гэтым накірунку. А пакуль філосафы, сацыёлагі і палітолагі “філасофствуюць” часцей на кухні, свой погляд на сутнасць нашага быцця з пазіцый філасофіі “жыццёвага розуму” выказваюць пісьменнікі, паэты, літаратуразнаўцы.

Вось перада мною кніга паэзіі Яўгена Гучка “Формула травы”, выпушчаная ў 1997 годзе выдавецтвам клуба “Спадчына”. Кнігу складаюць лірыка-філасофскія мініяцюры-трохрадкоўі па разнастайных парадыгмах жыцця. Не будзем удавацца ў аналіз спецыфікі гэтай страфы, а таксама звыклых для спецыялістаў формул яе рыфмавання, прыёмаў і метадаў вершаскладання. Падкрэслім толькі, што выбраная Я. Гучком страфічная арганізацыя верша падпарадкавана больш глыбокаму раскрыццю яго зместу, кампазіцыйнай цэласнасці твора. Таму кожны радок, кожная частка таго або іншага раздзела ўяўляюцца мэтазгоднымі, выконваюць пэўную функцыю ў разгортванні задуманай аўтарам ідэі, якая непасрэдна звязана з яго светапоглядам, гуманістычнай, нацыянальна-дэмакратычнай арыентацыяй у пытаннях маралі і грамадскага жыцця.

Зборнік вершаў Я. Гучка — гэта філасофскія разважанні аб сэнсе жыцця, аб чалавеку як неад’емнай часцінцы прыроды і Сусвету, аб беларускай нацыі, што вякамі імкнулася да свайго вызвалення ды так і не змагла падняцца з каленяў. Філасофска-аналітычны характар твора пацвярджаюць і назвы ўзаемазвязаных і ўзаемадапаўняльных раздзелаў кнігі, напрыклад, “І корань, і святло, і глеба” (Бог), “Усепераможная песня вечнасці” (Агонь), “Зямля плюс неба” (Трава), “Два сэрцы на далоні Бога” (Каханне), “Яна — прыўзнятасць, перадкрылле” (Мова), “Заўжды мы хілімся” (Беларусь), “Як лісце з дрэва” (Свабода) і інш.

Чалавекалюбствам і гуманізмам прасякнутыя радкі, дзе Я. Гучок з непрытоеным болем разважае аб тым, што для большасці людзей “жыццё без Бога пралягае”, а многія з іх “хочуць ад неба і сонца, і дажджу, і любові”, нічога не аддаючы яму. Таму ў вяртанні да Бога ён бачыць вяртанне да годнага жыцця, да мовы і Радзімы. Таму так пераканаўча гучыць аўтарскі заклік “атрэсвацца ад д’ябла”, адкінуць усякія патрабаванні да Бога і прасіць яго:

Мой Божа! Гасподзь мой! —
Вечны жыцця падацель,
Злітуйся нада мной, нашым народам
і ўсім чалавецтвам!

Што ж датычыць самога працэсу жыцця, то ён уяўляецца аўтару як своеасаблівая энергія космасу, сканцэнтраваная ў пэўных рэчах і ў чалавеку, у яго дзеяннях і ўчынках. Праз увесь зборнік праходзіць ідэя адзінства чалавека і прыроды, Зямлі і Космасу, Сонечнай сістэмы і Сусвету. Кожнаму чалавеку ў гэтай шматузроўневай сістэме адведзена сваё спецыфічна-індывідуальнае месца, якое вызначаецца агульначалавечымі і нацыянальна-культурнымі абставінамі яго жыцця.

Між тым, зазначае паэт, зямля хутаецца ў хмары, а не ў сонца, і жыве на ёй “не надта сонечны народ”, у якога душы так адзірванелі, што іх не возьме нават Сонца-плуг. Выйсці з гэтай чорнай, пахмурнай паласы могуць дапамагчы зоркі — відавочная сусветная гармонія, а не разброд, не разлад. Удасца перавесці зоркі ў душу, натхніцца ад іх святла — удасца захаваць незалежнасць свайго духу, з аптымізмам зазірнуць у сваю будучыню:

Ты пакажы хаця б адну мне зорку,
Якая б прагнула
Свой страціць суверэнітэт.

Бо і сапраўды, толькі пры захаванні свайго духоўнага (а тым болей дзяржаўнага) суверэнітэту мы зможам пазбавіцца ад хлусні, падману, удыхнуць той жаданы глыток чыстага паветра, які Я. Гучок параўноўвае з саломінкай, “якая, здараецца, трымае на паверхні нас”. Толькі агнём ачышчаных, пазбаўленых ад самаспалення чалавечых душ можна, на яго думку, распростваць некаторыя складкі ў жыцці. Скажам, уварванне чалавека з ломам у шматпакутную прыроду, якая стала “нібы лагерны барак”, вынаходства смертаносных бомбы і ракеты, пераўтварэнне зямлі — “нябеснай галубятні” — у мішэнь для розных сіл у свеце.

На філасофскі роздум аб раздвоенасці душы чалавека, неадэкватнасці яго ўзнёслых спадзяванняў і зямных учынкаў наводзяць радкі аб зламанай бярозе (“зямлі зламанае крыло”), аб птушках, што ў чалавечых руках дрыжаць ад няволі і страху, аб прамых, нібы струна, рэках, якія сталі “працягам нашага жыцця”, аб узятай у бетон пясчыны і яе бязмернай празе да жыцця.

Яшчэ адзін прынцыпова важны аспект кнігі — сцвярджэнне філасофскай сістэмы і кодэксу маралі, якія ўтвараюць унутранае ядро і змест нашай нацыянальнай культуры. Такое сцвярджэнне адбываецца праз раскрыццё ўсіх асноўных частак культурнаўтваральнага зместу гісторыі беларускага народа — яго традыцый, мовы, рэлігійных уяўленняў, а таксама праз эмацыянальнае ўспрыманне прыгожага, велічнага і дабратворнага, адмаўленне агіднага, амаральнага і разбуральнага.

Вось чаму такімі праўдзівымі, сацыяльна значнымі ўяўляюцца радкі аб высакароднасці душы і аб двудушшы, аб людзях з расплывістымі, разматанымі душамі, што трацяць суверэннасць, ператвараюцца ў нішто. Вось чаму выклікаюць павагу людзі з “сэрцам ангельскім”, здольным на любоў і дабрыню, і зусім адваротныя пачуцці — тыя, да чыіх сэрцаў немагчыма “прывыўка сардэчнасці”. А чаго добрага, разважаеш разам з аўтарам, можна чакаць ад галоў, якія ў “любы нашыйнік лезуць”, або ад вачэй, якія нічога не заўважаюць наўкол — ні болю другога чалавека, ні пакут свайго або іншага народа.

Так, на думку Я. Гучка, адбываецца сустрэча дабра са злом. Адбываецца перапляценне людскога болю, што служыць працягам мінулых гадоў і дзён, псіхалагічнай гатоўнасці да асэнсавання вытокаў гэтага болю, шляхоў выйсця з апанаваўшай няволі і рабства. Адбываецца, нарэшце, усведамленне сваёй бездапаможнасці, сваёй незадаволенасці, няздольнасці пераадолець гэтую энергію страху, гэтага “бікфордава шнура” пад сваю чалавечую годнасць і гонар:

Прапольку зрабілі ў нашым народзе…
І сведчаць нам нервы,
Што мы — рабы.

Ну, а рабства, як справядліва зазначаецца ў кнізе, заўсёды водзіцца ў закутках жыцця, яго месціва — уласная душа, што здольная толькі плакаць і гневацца, уласныя вочы, якія “апроч яды нічога не шукаюць”, і ўласная мараль: “каб пераменаў — аніякіх, каб усё было, як і раней”.

Сёння, бадай, не знойдзеш ніводнага чалавека, якога не хвалявала б праблема гістарычнай памяці і паходжання беларусаў, знешняга ўплыву (добраахвотна прымальнага або прымусовага) на фарміраванне іх характару і менталітэту. Чытаючы аб гэтым на старонках зборніка, як бы фізічна адчуваеш незабыўны боль і невылечныя раны свайго народа ад перажытых трагедый і ліхалеццяў, ад смяротных жахаў мінулай вайны і крывавых злачынстваў сваіх дамарослых барацьбітоў за “чысціню беларускай нацыі”:

Радзіма можа ружавець усходам
Сонца, але, здараецца, й аколышкам
Фуражкі НКУС.

Пра гістарычную памяць Я. Гучок разважае, як і належыць, у кантэксце беларускай мінуўшчыны, яе месца і ролі ў “палісадніку сусветнага жыцця”. Заходным тут становіцца вывад аб тым, што ў памяці людской дабро са злом настолькі пераплецены і перавіты, што абудзіць яе няздольны нават Чарнобыль. А прычыны гэтага паэт бачыць у тых скажэннях і фальсіфікацыях мінулага або выдраных старонках гісторыі “крошках памяці нашай”, якія па сённяшні дзень душаць праўду-матухну, з-за якіх для многіх суайчыннікаў звычайнай справай стала спраўляць не сваю, а чужую гісторыю:

Нас, бы з хаты ўласнай,
Усё жыццё
Выганяюць з уласнай гісторыі.

Пасля гэтых радкоў быццам само сабой узнікае праблемнае пытанне: а, можа, менавіта па гэтай прычыне ў многіх людзей знішчаны дух гаспадара? Можа, таму мы ядзім “хлеб наш бясплодны”? Можа, таму ў нашым чалавеку няма руху ні ўперад, ні назад і ён, яго вялікасць Чалавек, так баіцца Праўды, так лёгка адскоквае ад Святла, Дабра, Любові?

Навеяныя вершамі думкі зноў натыкаюцца на аўтарскі боль і расчараванне: чаму нас, нашу Радзіму ўсё часцей і часцей “умываюць кроўю”? І што гэта за людзі жывуць, якія дапусцілі да гэтага? А ў няспынным пошуку адказаў на гэтыя пытанні паэт звяртаецца да свайго роду малітвы. Яна так і называецца ў кнізе: “Наша тройца (трыпціх)”.

У тых словах — крыўда і боль за людзей, якія страцілі веру ў сябе і ў свой народ, якіх апанавала пачуццё роспачы і безнадзейнасці. Спачуванне людзям з палоннай псіхалогіяй, тым, хто бачыць выратаванне толькі ў нейкіх знешніх уплывах, хто без усякага душэўнага трапятання гатовы зноў падпасці пад удары “бізуна ардынскага” або пад новы “крыж, агонь пякельны”. Спачуванне так званаму чалавеку натоўпу і аморфнай масе, якія, уласна, і стварылі спрыяльную глебу для панавання права “не быць правым”, якіх вабіць не “Хрыстова далонь”, а дыктатарскі моцны кулак, якія “прад бізуном…схіляць імкнуцца галаў”.

Праз усе гэтыя да мяжы абвостраныя і поўныя трагізму разважанні прасвечваюцца ноткі аптымізму, упэўненасці паэта ў тым, што адраджэнскі працэс у Беларусі будзе працягвацца і што нікому не ўдасца адняць у нашага народа яго нацыянальны твар і характар. А зарукай ажыццяўлення гэтых спадзяванняў могуць стаць не толькі нацыянальная самастойнасць і ўсё яшчэ жывы інстынкт самавыжывання і самапашаны, але і жаданне не зваліцца на самае дно пагібелі, быць гаспадарамі на сваёй зямлі. Спрыяць гэтаму магла б энергічная падтрымка намаганняў тых людзей, якія імкнуцца прабудзіць грамадства да новага жыцця, вярнуць яго, як завяшчаў М. Багдановіч, да забытага намі народнага беларускага шляху.

З жывучасцю гуманістычна-асветніцкіх і рэвалюцыйна-дэмакратычных традыцый беларускага народа, увасабленнем якіх з’яўляюцца Францыск Скарына, Максім Багдановіч і Кастусь Каліноўскі, звязваецца вера ў будучыню і самога аўтара паэтычнага зборніка:

І як бы ні была утрамбавана Беларусь,
Заўсёды знойдзецца
Яе будзіцель і рупліўца.

Гартаючы старонкі кнігі Яўгена Гучка, пераконваешся ў тым, што паэзія не служыць перагародкай між Богам і людзьмі, што ў цяжкія хвіліны роздуму і трывог яна можа стаць для іх прытулкам і паратункам.

Станіслаў ДУБЯНЕЦКІ

Згадалі “электрычнага чалавека”

Ва Уздзе адбылася Міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 150-годдзю з дня нараджэння выдатнага беларускага вучонага Якуба Наркевіча-Ёдкі. У апошняй чвэрці мінулага і на пачатку гэтага стагоддзяў яго імя было ў зеніце славы і мела еўрапейскую вядомасць. Ураджэнец Уздзеншчыны, ён яшчэ да вынаходніцтва радыё дэманстраваў “бяздротавы тэлеграф”. У сваім маёнтку Над-Нёман абсталяваў метэаралагічную, астранамічную і электраграфічную абсерваторыі. Даследаваў уплыў электрычнасці на жывыя арганізмы і на нежывую прыроду. У пошуках быў блізка да вынаходства рэнтгенаўскіх промняў. Пры маёнтку адкрыў санаторый. Прымяняў кумысалячэнне, электратэрапію. Лячыў бедных, за гэта платы не браў.

Некаторыя лічылі Наркевіча-Ёдку дзіваком. А “дзівака” запрашалі чытаць лекцыі ў вышэйшыя навучальныя ўстановы Еўропы, абралі ганаровым членам вядучых навуковых таварыстваў, інстытутаў многіх замежных краін. У Францыі яму прысвоілі званне прафесара, а магнетычная секцыя Міжнароднага кангрэса ў Парыжы абрала Якуба Наркевіча-Ёдку сваім прэзідэнтам.

На жаль, доўгі час імя вучонага нідзе не ўпаміналася. На гэта пільныя савецкія чыноўнікі знайшлі прычыну: Наркевіч-Ёдка быў уласнікам вялікага палаца, меў сотні дзесяцін зямлі, а ў 1903 годзе выклікаў роту салдат, каб уціхамірыць хваляванне мясцовых сялян, якія разграмілі карчму, прагналі жандармаў і пагражалі маёнтку.

У 1896 годзе, пры жыцці вучонага, у Парыжы выйшла манаграфія Марыуса Дэкрэспі “Жыццё і даследаванні пана Наркевіча-Ёдкі”.

На канферэнцыі ва Уздзе была прэзентацыя сігнальнага экземпляра новай кнігі пра вучонага “Парадоксы электрычнага чалавека”, аўтарам якой з’яўляецца Уладзімір Кісялёў.

Канферэнцыю адкрыў старшыня Уздзенскага райвыканкама Яўген Шкель. З дакладам выступіў уже згаданы У. Кісялёў — кандыдат эканамічных навук, вядомы гісторык-краязнаўца. Ён распавёў пра дакументальныя матэрыялы, якія адшукаў у архівах, музеях, бібліятэках Мінска, Масквы, Санкт-Пецярбурга, у прыватных асоб, нашчадкаў Наркевіча-Ёдкі, а таксама прывёў вытрымкі з успамінаў сучаснікаў вучонага.

У канферэнцыі прынялі ўдзел вучоныя, навукоўцы, гісторыкі Беларусі, ЗША, Расіі, а таксама краязнаўцы, настаўнікі, пісьменнікі — ураджэнцы Уздзеншчыны.

З цікавасцю сустрэлі прысутныя расказы нашчадкаў нашага выдатнага земляка: дырэктара Музея амерыканскай архітэктуры і дызайну ў Чыкага, паэта Хрысціяна Наркевіча-Лейна і доктара тэхнічных навук, прафесара Алены Маркавай з Масквы.

Удзельнікі канферэнцыі маглі пазнаёміцца з выставамі — літаратурнай і творай выяўленчага мастацтва, паглядзець відэафільмы, прысвечаныя Наркевічу-Ёдку, пабываці ў Над-Нёмане — на радзіме вучонага, прайшліся па ўздзенскай вуліцы, якая носіць яго імя.

А. МАХНАЧ

Каб лепш пазнаць сябе

Наклад гэтых двух дапаможнікаў абмежаваны — усяго па сто паасобнікаў кожны. Яно і зразумела, бо выпушчаны яны, так бы мовіць, для вузкага карыстання. У асноўным для студэнтаў Беларускага дзяржаўнага лінгвістычнага універсітэта, які і даў жыццё кнігам. "Беларусазнаўства", аўтарамі якога з'яўляюцца М. Верабей і С. Новікаў, уяўляе сабой метадычныя рэкамендацыі для самастойнай работы студэнтаў педагагічнага факультэта, а "Асноўныя этапы станаўлення беларусазнаўства", напісаныя тым жа С. Новікавым, выйшлі ў серыі "Лекцыі выкладчыкаў". У дапаможніку прасочваюцца асноўныя перыяды развіцця і станаўлення беларусазнаўства як навукі.

Як духоўнае ачышчэнне

Чарговы раз памяшканне Беларускага дзіцячага фонду ператварылася ў выставачную залу. Увайшоўшы ў яго, адразу запыняеш позірк на шматлікіх карцінах, вывешаных на сценах. Гэта творчую справаздачу перад наведвальнікамі фонду трымае мастак Уладзімір Голуб. Экспазіцыя невыпадкова размясцілася менавіта ў гэтым памяшканні. У. Голуб нарадзіўся на Брагіншчыне, у кутку беларускай зямлі, які асабліва пацярпеў ад чарнобыльскай катастрофы. Беларускі ж дзіцячы фонд вельмі шмат робіць па рэабілітацыі тых, на каго аказала ўздзеянне чарнобыльская радыяцыя. Творы У. Голуба — таксама свайго роду лекі. Калі знаёмішся з яго работамі, дабрэеш душой і ачышчаешся сэрцам.

Ствараецца музей

14 студзеня група грамадскіх дзеячаў Ізраіля, якая знаходзілася ў гэтыя дні ў Мінску, наведала студыю вядомага беларускага скульптара, народнага мастака СССР, Героя Сацыялістычнай Працы Заіра Азгура, дзе ствараецца мемарыяльны музей скульптара. Пасля смерці мастака сям'я передала ў музей усе яго работы.

На здымку: падчас наведання мемарыяльнага музея-студыі Заіра Азгура.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛТА

Занатаваў нябачанае

Яфім Садоўскі, з дня нараджэння якога споўнілася 90 гадоў (1908—1993), літаратурную дзейнасць пачаў у 1923 годзе з вершаў (у 1927 годзе выйшаў паэтычны зборнік "Полустанок" (разам з Г. Ладным). У далейшым Я. Садоўскі пісаў па-руску і па-беларуску, перайшоўшы на прозу і дакументалістыку. У даваенны час выдаў шэраг кніг, сярод якіх "Скрыпка і ордэн", "Я вижу", "Рукамі ўдарнікаў", "Записки молодого бойца", "Раўняцца па героях". У дваццатыя гады Я. Садоўскі быў членам групы рускіх літаратараў "Звенья", з'яўляўся супрацоўнікам газет "Савецкая Беларусь", "Рабочий", "Советская Белоруссия", у 1930—1931 гадах служыў у арміі. У першыя дні Вялікай Айчыннай вайны — ваенны журналіст на Заходнім і Цэнтральным франтах, у 1943—1970 гадах — супрацоўнік газеты "Советская Белоруссия". Выступаў галоўным чынам у дакументалістыцы, выдаў гісторыка-краязнаўчыя нарысы "По историко-революционным местам Минска", "Их именами названы улицы Минска". Склаў зборнікі "Маякоўскі ў Беларусі" і разам з К. Цвіркам — "Успаміны пра Змітрака Бядулю". Аўтар сцэнарыяў дакументальных фільмаў "Наваселле", "Па малых рэках" і казкі для лялечных тэатраў "Выспа мудрасці", якая ў свой час была пастаўлена.

Запісы розных часоў

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

"ІНТЭЛІГЕНТЫ"

Якая высакамерная фанабэрыя ў некаторых мінскіх паноў "еўрапейцаў"! Мала таго, што правінцыйнай, дзік і "дапатопна-першабытнай" абзываюць яны філасофію тых, хто бароніць беларускую мову, адраджае нацыянальную культуру, гісторыю свайго народа. Весці з такімі апанентамі спрэчку немагчыма — ты загадзя аб'яўлены прымітыўным, абмежаваным абывацелем. Паспрабуй перакрыць! Пальцам каля скроні круцяць.

Ну, а калі адмесці ўсякую падобную шавіністычную пыху — усё становіцца ясным, як божы дзень. "Выкіньце, беларусы, з галавы думку, што ваша мова зойме тут становішча гаспадыні! Гаспадыняй тут на векі-вечныя будзе мова руская, бо так хочам мы, бо так выгадна нам! І мы зробім усё, каб даказаць, што гэта нявыгадна самім беларусам, што гэта сам беларускі народ не хоча, каб яго мова стала гаспадыняй ва ўсіх сферах грамадскага жыцця рэспублікі".

Канешне ж, гэтае адмаўленне 10-мільённаму славянскаму народу ў яго свяшчэнным праве жыць сваім уласным нацыянальным жыццём — праява высокай інтэлігентнасці. Канешне ж, гэта філасофія — не на ўзроўні "першабытнага", "магіка-татэмічнага" мыслення. Гэта — сапраўды еўрапейскі ўзровень: і што да культуры, і што да дэмакратычнасці, і што да інтэлектуальнасці... Адным словам — Еўропа, чыстая Еўропа! Амаль што на ўзроўні Гебельса. Зусім мала не дацягваеце да яго, панове інтэлігенты. Ну, вы яшчэ пастараецеся, перспектыва для росту ёсць.

1992

ЯШЧЭ ТРЭБА ДЗІВІЦЦА...

Быў час, калі пісаць і публікаваць вершы ў гонар рэвалюцыйных свят было не сорамна, грамадскасцю гэта не ўспрымалася як нешта непрыстойнае, не вартае годнасці творцы. Праўда, пры ўмове, што паэт не злоўжывае такой одапіссю. Гэтак жа натуральна і шчыра, як і пагалоўная большасць насельніцтва, паэты святкавалі чырвоныя даты календара, гэтак жа радаваліся ім і віталі іх узнёслымі, урачыстымі вершамі. Лічылася за гонар — пісаць пра слаўныя падзеі недалёкай гісторыі народа і краіны. Падзеі, якія ўяўляліся надзвычай значнымі, велічнымі і несумненна справядлівымі. Зрэшты, чаму б і не адгукнуцца і не паразважаць у вершы пра сэнс і значэнне пэўных гістарычных падзей?

Рэч, аднак, у тым, што асэнсоўваць чырвоныя даты самастойна ніхто з паэтаў не меў права. За іх гэта зрабілі іншыя — правадыры рэвалюцыі, ідэолагі пралетарскай дыктатуры і камуністычнага будаўніцтва. Паэтам пакідалася толькі права ўслаўляць і велічаць падзеі, даты, імёны новай эпохі, тварыць урачыста-святочную рыторыку. І было такога вершаванага дабра напісана-натворана ўга колькі! Толькі ў Беларусі, бадай, можна было б назбіраць яго не менш як на дзесяць тамоў — вершаў і паэм пра Кастрычнік, пра Партыю, пра Леніна, Сталіна і іх паплечнікаў, пра новыя, савецкія святы. Паглядзіце аднатомнікі нашых паэтаў, выдадзеныя ў 1952 годзе — да Дэкады беларускага мастацтва і літаратуры ў Маскве. У кнізе М.М., напрыклад, звыш паўтары сотні вершаў і ў кожным трэцім з іх ёсць імя Сталіна, — канешне ж, у велічальным кантэксце. Можна ўявіць, якое, з аднаго боку, было жаданне дагадзіць, выслужыцца, а з другога боку — які быў страшны страх, каб цябе не западозрылі ў недастатковай вернасці Правадыру. Лепей яшчэ і яшчэ раз пакляссціся яму, асяніць сваё пісанне ягоным імем. Тым больш, калі тваё "заходне-беларускае" мінулае з пункту гледжання ідэолагаў ЦК КПБ (а значыць і КПСС) не зусім бясспрэчнае.

Не бачыць ва ўсім гэтым трагедыі цэлых пакаленняў беларускіх паэтаў было б звыш несправядліва і недаравальна. Нехта можа сказаць: а чаму трагедыя? Ці такі ўжо гэта вялікі грэх — пакланенне ў паэзіі правадырам краіны, праслаўленне іх дзяржаўнай палітыкі? А хіба вялікія паэты старажытнага Усходу не жылі пры дварах уладыкаў і не славілі іх у сваіх вершах? А хіба Дзяржавін не складаў оды ў гонар імператрыцы? А хіба ў Пушкіна няма апалагетычна-імперскага "Паклёпнікам Расіі"? А хіба геніяльны Цютчаў не пісаў нешта падобнае? І ніхто не лічыў і не лічыць гэта іх трагедыяй, і ніхто не ставіць ім гэта ў віну. Помнячы тое несмяротнае, што яны зрабілі для Слова, для Культуры, для Чалавецтва. Так, для іх трагедыі ў гэтым не было. Бо не адбывалася калечання іх душ. Іх оды і гімны ў гонар цароў-імператараў і шахаў былі прысвечаны патрыётам краіны, творцам і абаронцам дзяржаўнай магутнасці і славы. А каму прысвячалі свае оды і гімны беларускія паэты? Каму?! Заклятым ворагам Беларусі, беларускага народа, яго свабоды, яго мовы, яго культуры, яго нацыянальнай славы. У гэтым — уся сутнасць іх творчай і чалавечай трагедыі. Замест таго, каб ненавідзець і праклінаць забойцаў беларускага нацыянальнага духу, далакопаў беларускай мовы і культуры — паэты складалі ім песні ўдзячнасці і прызнання, пісалі ў іх гонар узнёслыя панегірыкі. Цягам доўгіх гадоў верачы, што ўсё нядобрае — антыбеларускае, антынароднае, што ім балела, што іх мучала, — адбываецца не па віне правадыроў і хутка мінецца. Чакаючы і чакаючы, што свята на беларускую вуліцу нарэшце прыйдзе. І ўсё больш раздвойваючыся душой — пад ціскам таталітарнай афіцыйнай хлусні, крывадушша, цынізму. Яшчэ трэба дзівіцца ды дзівіцца, што ў такіх жахлівых умовах паэты ў большасці сваёй заставаліся людзьмі і паэтамі, што і тады пад іх пяром нараджалася столькі выдатных — сумленных, чалавечных, высакародных — паэм і вершаў, і што тых, іншых, якія пісаць было не варта, у сапраўдных паэтаў зусім не шмат і зусім не яны вызначаюць іх творчае аблічча, іх месца і значэнне ў літаратуры.

1992

ШТО ЗРАБІЛАСЯ З НАМІ?

Чытаю ў вялікай афіцыйнай газеце: "Что касается отношения к английскому языку — здесь проблем нет: надо изучать". Чытаю трохі ніжэй: "Очень сложная проблема отношения к белорусскому языку".

Вось так: з адносінамі да англійскай мовы ў Беларусі праблем няма. Праблемы ёсць з адносінамі да беларускай мовы ў Беларусі.

Удумайцеся, шаноўныя грамадзяне! Якой бы вы ні былі нацыянальнасці — удумайцеся і адкажыце самі сабе на пытанне: што ўсё гэта значыць? Адносіны да мовы сваёй зямлі, да сваёй роднай мовы — праблема? Ведаць ці не ведаць, шанаваць ці не шанаваць беларускую мову ў Беларусі — праблема? Для каго — праблема? Хто ператварае гэта ў праблему? Дзе ў свеце, у якой краіне ёсць такая праблема? Адносіны народа да сваёй уласнай мовы, да свайго галоўнага духоўнага скарбу — праблема? Падкрэслю: народа дзесяцімільённага, мове якога, пісьменству якога — больш тысячы гадоў!

Што зрабілася з намі — грамадзяне, суайчыннікі, таварышы? Многія з тых, што "ствараюць праблему", выказваюць незадавальненне, абураюцца: ды што вы падымаеце шум з гэтаю беларускай мовай? Ішоў натуральны працэс збліжэння культур— ну і няхай ідзе спакойна далей! Адным словам: глядзіце, як гіне ваша мова, і маўчыце. Не падымайце шуму, не пратэстуйце, не бунтуйце! Нам падабаецца, калі вы сыходзіце ў небыццё ціха, без эксцэсаў. Так, каб аднойчы чалавецтва спахапілася — а вас ужо няма! Звяліся-пераваліся! Зніклі!..

Знікне тады, зразумела, і "праблема".

1993

МІЖ ЦАРКВОЙ І КАСЦЁЛАМ

Адзін з кіраўнікоў Саюза палякаў Беларусі публічна заявіў: "Касцёл быў, ёсць і будзе толькі польскім і ніколі беларускім не будзе!" Самаўпэўнена і катэгарычна — аж занадта! Хоць на транспарант занось! Лозунг дый толькі! Ну, а калі без шавіністычнай пыхі і фанабэрыі?..

Па-першае, і ў Беларусі дакастрычніцкай, і ў Заходняй Беларусі пад польскай акупацыяй былі касцёлы і беларускія з вельмі патрыятычнымі беларускімі ксяндзамі (Стэповіч, Станкевіч, Гадлеўскі і многія іншыя). Па-другое, ёсць беларускія касцёлы і сёння. Па-трэцяе, што да будучыні, то, як гэта кажуць, пажывём-пабачым. Я, напрыклад, не сумняваюся, што колькасць беларускіх касцёлаў будзе расці, — па меры росту нацыянальнай самасвядомасці беларускага грамадства.

Тым не менш, вось такая ваяўнічая заява зроблена, і трэба думаць, не адзін раз. І зроблена, падкрэсліваю, чалавекам не выпадковым, не нейкім незнаёмым з вуліцы. Чалавекам, які ўвасабляе польскі грамадскі рух на Беларусі і вызначае яго тэндэнцыі. Як жа загадаеце нам, беларусам, рэагаваць на гэта? Ніяк? Прапусціць міма вушэй? Дык з боку кіраўніцтва Беларусі менавіта такое "рэагаванне" і будзе; махне рукой — і толькі. Бо, на яго думку, якая розніца, хто нас, беларускіх ахламонаў, будзе асіміляваць — ці царква, ці касцёл? Нам і так і так добра — абы нас паганялі бізуном ці палкай.

Заяву актывіста Саюза палякаў я ўспомніў, калі глядзеў па тэлепраграме "Крок" перадачу пра будаўніцтва каталіцкага манастыра ў Беларусі. Нічога не маю супроць будаўніцтва кляштара: калі ёсць людзі, якія адчуваюць у ім патрэбу, значыць, ён павінен быць. Але натуральна ўзнікае пытанне: а на якой мове ён будзе працаваць? Ён будзе беларускі ці польскі? Пытанне гэта вельмі і вельмі сур'ёзнае. Мы абвясцілі грандыёзную праграму нацыянальнага адраджэння Беларусі — не толькі дзяржаўна-палітычнага, але і духоўна-культурнага. І нам зусім-зусім не ўсё роўна, ці будуць у гэту праграму ўпісвацца цэрквы і касцёлы, ці не будуць. Ці яны будуць супрацьстаяць нашаму нацыянальнаму адраджэнню? Аддадзім дзетак беларусаў-каталікоў польскаму касцёлу, які працуе на польскай мове, — і з іх там будуць выхоўваць палякаў, як гэта было ў Заходняй Беларусі. Там ім не скажуць, што яны — беларусы і што іх родная мова — беларуская. Там іх не заахвоцяць да вывучэння беларушчыны і да патрыятычна-беларускай чыннасці. Не, польскі касцёл нашых дзетак беларускасці не навучыць! Гэтаксама, як, з другога боку, не вучыць і не навучыць нашых дзяцей беларускасці руская праваслаўная царква, у тым ліку і нядзельныя школы, якія адчыняюцца і пачынаюць працаваць пры праваслаўных храмах.

Дык як жа быць, шаноўныя спадарыпанове? Будзем і далей глядзець на ўсё гэта скрозь пальцы? Скрозь пальцы па-халуйску зразуметага інтэрнацыяналізму? А на гэтак званы "беларускі нацыяналізм", г. зн. на любоў і пашану да беларускай мовы, на ідэю незалежнасці Беларусі, — будзем глядзець, вырачыўшы ад страху вочы?

1993

ДЫК ПАВІНШУЙМАСЯ!..

Быў час, калі ў канцэртах са сцэны і па радыё гучалі ў сольным выкананні дзесяткі два, не больш, адных і тых жа беларускіх народных песень. Кожны спявак (за выняткам, бадай, Л.П. Александроўскай) меў у сваім рэпертуары адну-дзве — адчэпнага, каб пры выпадку сказаць і тым апраўдацца: "Калі ласка! Вось вам і беларускае нацыянальнае!" Натуральна, амаль усе гэтыя выканаўцы былі людзьмі прыезджымі, беларускай мовы не ведалі і не хацелі ведаць, беларускі фальклор таксама цікавіў іх мала, захапіцца ім па-сапраўднаму, як ён таго заслугоўваў, жадання ў іх чамусьці не абуджалася. І так цягнулася вельмі доўга — не гадамі, а дзесяцігоддзямі. Песні, якія яны выконвалі, былі не з горшых, а некаторыя нават і выдатныя. Але ж добрых і выдатных песень у беларускім фальклоры тысячы, а дакладней — дзесяткі тысяч. Толькі ў зборы М. Федароўскага "Беларускі народ" іх — 4500. У зборніках, якія давялося мне ўкладаць з сучасных запісаў, — каля 5000. У акадэмічным зборы "Беларуская народная творчасць" адно вясельных песень шэсць вялізных тамоў: па прыблізных падліках звыш 10000 песень! Толькі вясельных!.. І каля дваццаці тамоў усякіх іншых нашых народных песень — калядных, валачобных, купальскіх, жніўных, асенніх, баладных, любоўных, сямейных, бяседных, жартоўных... Тысячы, тысячы песень!.. І кожная з іх пелася. І безліч разоў. Іначай — не выжыла б, не засталася б, не дайшла б да нас. Гэта ж не верш, што мог быць напісаны і хоць яго ніхто не чытаў, але ён дзесьці захоўваўся і захаваўся да нашых дзён. У бібліятэцы, у архіве, у музеі. Фальклорная песня не так, як верш, нараджалася, не так уваходзіла ў жыццё і не так перадавалася наступным пакаленням людзей. Яна жыла, як жыве народны звычай, абрад, як жыве мова, як жыве само жыццё, — з болем і з радасцю, з плачам і смехам, натуральна і штодзённа...

На фоне ўсеагульнага захаплення архісучаснымі рытмамі, якое часам падобна на ўсеагульнае зацямненне свядомасці, гэта шчасце — ведаць, што ёсць незлічоныя скарбы народнай творчасці і ёсць мастацтва, якое на гэтай духоўнай глебе вырасла, і што ёсць людзі, таленавітыя спевакі і музыкі, якія шукаюць і знаходзяць крышталёва-празрыстыя струменьчыкі крынічнай вады, і пераконваюць нас, што гэтыя крыніцы — не высахлі, не сышлі-збеглі, не сцяклі ў бездань. У ліку такіх самародных талентаў — Валянціна Васілеўна Пархоменка, сапраўды народная артыстка ў дакладным значэнні гэтага слова. У чым сіла і абаяльнасць яе спеву, яе выканання народных песень? У надзвычайнай ступені роднасці з фальклорам, у арганічнасці выяўлення народнага духу, народнага характару, у свабодзе раскрыцця сябе, сваёй душы, якое ёсць і раскрыццё душы народа. Не прымусова, не

з разлікам, не таму, што сёння гэта выгадна, што за гэта пахваляць і ўзнагародзяць, а таму — што я іначай не магу, што я магу толькі так, што я — ад прыроды такая, што ў гэтым — сутнасць маёй чалавечай і мастакоўскай асобы.

Аднойчы прачытаў у газеце, што В. Пархоменка арганізавала ансамбль "Жывіца", у якога значныя, сур'ёзныя творчыя задумы, вартыя ўсемагчымай падтрымкі. Я радаваўся, я верыў у самабытны талент спявачкі, у яе вялікую будучыню, я зычыў ёй поспеху — і ў думках, і пры сустрэчы. І вось даведваюся, што Пархоменка ўжо даўно недзе ў Амерыцы. Вымушана была выехаць туды па сямейна-бытавых прычынах — трэба лячыць хворую малую дачушку. А тут, у нас, лячыць няма за што...

Ну, браткі-беларусы!.. Павіншуймася і з гэтай нагоды. Выправадзілі ў свет не абы-каго. Гэта мы ўмеем. Так што — павіншуймася!..

1993

ЧАМУ Ж МЫ, АДРАДЖАЮЧЫ...

Незвычайнае багацце помнікаў беларускага пісьменства XIV—XVII стст. сведчыць аб высокім узроўні асветы і культуры ў нашай тагачаснай дзяржаве — Вялікім княстве Літоўскім. Невыпадкова ў свой час узнікла формула "залаты век у гісторыі Беларусі". Як усякая метафара, так і гэта мае сваю адноснасць, але яна ўзнікла небеспадстаўна, і дарэмна так ваяўніча яе выкарчоўвалі з навуковага ўжытку, зусім дарэмна. Факты, як вядома, рэчы ўпартыя, і не лічыцца з імі нельга. Так, нам, беларусам, нашай беларускай культуры ёсць на што азірнуцца і чым паганарыцца. Дзе яшчэ на землях нашых блізкіх суседзяў было так развіта ў XVI—XVII стст. кнігадрукаванне? Дзе столькі выходзіла кніг, перакладзеных з іншых моў? Дзе столькі стваралася брацкіх, свецкіх і канфесійных школ, акадэмій і калегіумаў? Дзе столькі было музычна-драматычных тэатраў і тэатральных груп пры дварах буйных феадалаў? Дзе маглі пахваліцца такімі велічнымі, такімі дэмакратычнымі і гуманнымі зводамі законаў, як Статут ВКЛ у трох рэдакцыях (1529, 1566, 1588, асабліва — у апошняй рэдакцыі)? Нават кодэксы еўрапейскіх дзяржаў уступалі законам, па якіх жылі ў беларуска-літоўскай дзяржаве нашы продкі. А якія імёны зіхацелі на небасхіле тагачаснай нашай духоўнасці! Скарына, Гусоўскі, Будны, Цяпінскі, Сапега, Сматрыцкі, браты Зізаніі і дзесяткі іншых навукоўцаў, мысляроў, асветнікаў, рэлігійных палемістаў, якія вызначалі агульны ўзровень культуры народа, фарміравалі яе грунт і кірункі развіцця! І гэта, падкрэслім, было натуральным духоўна-маральным станам грамадства.

К канцу XVIII ст. — к моманту падзелу Рэчы Паспалітай — амаль нічога такога — свайго, беларускага — на Беларусі ўжо не было. Чаму ж мы, адраджаючы праўдзівую гісторыю свайго краю, не называем галоўную прычыну заняпаду? Чаму не гаворым, што ж здарылася?

А здарылася тое, што здаралася ў гісторыі многіх народаў, якія трацілі сваю дзяржаўную незалежнасць, падпадалі пад нечуваны рэлігійна-культурны ўціск мацнейшага суседа і асіміляваліся. Пасля навекі праклятай люблінскай уніі (1569) ВКЛ як гаспадарства пачало няўхільна занепадаць і ўсё больш трацілі сваю самастойнасць, пакуль нарэшце ад яго аўтаномнасці ў складзе Рэчы Паспалітай засталіся толькі некаторыя намінальнасці. Што ж у гэтых умовах адбывацца з беларускім народам, з ягонай душой? Над ягонай душою чыніцца сапраўдны гвалт. Яго душу прымусова пераварочваюць на чужацкі лад. А іменна: "прымі іншую, нашу веру, а сваёй адрачыся; не прымеш — будзеш адрынуты, эканамічна і сацыяльна не падымешся. Перайдзі на іншую, не нашу мову, а сваёй адцурайся; не пяройдзеш — будзеш бязмоўны зусім. Вазьмі нашу культуру, нашы звычаі і традыцыі, а сваіх — усаромся і пазбудзься; не возьмеш — будзеш хамам, быдлам, цёмным мужыком, у людзі не выйдзеш. Забудзься на сваю ўласную гісторыю, выцерабі і вытры яе з памяці, прывыкай да той гісторыі, якую пішам мы; запомні, што мінулае гэтага краю заўсёды было нашым". І людзі патроху прывыкалі. І прывыклі. І перасталі свае беларускія гарады называць іх адвечнымі, зразумелымі, цудоўнымі імёнамі. Берасце (ад берас, берасцявых лясоў у наваколлі) — стала Бжэсцам-Брэстам, Гародня, ці Горадня (ад гарадзіць) — стала Гродна. Навагардак, ці Навагарадак (новы гарадок!) — ператварыўся ў Навагрудак (новы грудок? абсурд!). Этымалагічна празрыстыя старажытны Менск (ад Менка) перарабілі на Мінск (а сённяшнія бальшавікі думаюць, што, наадварот, назва Менск прысабачана палякамі). Мёры сталі Міёрамі, Шаркаўшчына — Шаркаўшчызнай, Каралеўшчына — Крулеўшчызнай і г.д., і г.д., і г.д. Гэтак жа панявечылі назвы тысяч вёсак, азёр, урочышчаў. Вось дзе было праклятае лёсу! Вялікае, страшнае праклятае! Тады ж, вядома, пачалося і вялікае супроцьстаянне гэтаму засіллю-гвалту, гэтаму здзеку, гэтаму вытраўленню ў душы народа таго, што было яе сутнасцю. І ў рэшце рэшт перамагла гістарычная справядлівасць. Не магла не перамагчы. Сёння ўжо ўвесь свет больш-менш ведае праўдзівую гісторыю Беларусі і разумее трагічны лёс беларускага народа. Вось толькі аднаго не можа зразумець: чаму да гэтага часу старажытныя беларускія гарады імянуюцца чужымі, прымусова навязанымі імёнамі: Брэст, Гродна, Навагрудак, Міёры, Мінск? Чаму не Берасце, Гародня, Навагарадак, Мёры, Менск?.. Зрэшты, прашу прабачэння: свет разумее і гэта.

1993

А МНЕ, БЕЛАРУСУ...

А мне, беларусу, якая розніца, хто сядзе мне на галаву: ці жандар, ці гандляр? Хто б ні сеў — усё роўна мне не будзе чым дыхаць, і я не буду мець магчымасці падаць голас, сказаць свае слова, заявіць свету, што я ёсць і што я не горшы, не дурнейшы за іншых. Калі і адрозніваюцца ад некаторых, дык не меншым розумам ці талентам, а тым, што ў мяне менш нахабства і цынізму, што я ўсё яшчэ веру ў людскую дабрыню і ў жыцці ўсё яшчэ кіруюся сумленнем. Кажу жандару: "У мяне ёсць мова, адвеку Богам дадзеная, паслухай, як яна хораша гучыць, можа, і самому захочацца загаварыць ёю". Не чуе маіх слоў жандар, не рэагуе ну ніяк, крычыць нешта сваё, як бы я і не казаў нічога. Як бы і наогул мяне няма тут. Кажу гандляру: "У мяне ёсць свая, адвеку Богам дадзеная мова, паслухай, як яна цудоўна гучыць, можа, самому захочацца загаварыць ёю..." Як гарохам аб сценку! Ніякага рэагавання! Як бы я і не сказаў нічога. Як бы і наогул мяне няма тут...

Дык чаму я павінен выбіраць, хто для мяне лепшы? І па чым вызначаць, каго выбраць? Па тым, хто ямчэй ўссядзецца?

1993

ГОЛАС НАСТАЎНІЦТВА

У 1992 годзе ў Маладзечне праходзіла канферэнцыя настаўнікаў, удзельнікі якой выказалі жаданне спаткацца са мною — не толькі як з літаратарам, але і як з дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларусі ад Маладзечаншчыны. Нядаўна я знайшоў сярод сваіх папер запіскі, зробленыя на канферэнцыі. З паметкай: голас настаўніцтва — голас Божы. Вось некаторыя асобныя ноткі з таго агульнага настаўніцкага хору.

"Настаўнікам трэба ўстанавіць зарплату хаця б на ўзроўні калгасных спецыялістаў — аграномаў, ветэрынараў, заатэхнікаў".

"У некаторых краінах СНД настаўнікам бясплатна перадаецца — праз пэўны час — жыллё, якое ім было выдзелена ў карыстанне дзяржавай. А ў нас? Чаму гэта не робіцца ў нас?"

"Састарэлыя настаўнікі-пенсіянеры — няшчасныя людзі, асабліва, калі адзінокія. Памрэ — няма за што пахаваць. Трэба стварыць спецыяльны настаўніцкі пахавальны фонд".

"Абураемся, чаму ў краіне няма прагрэсу, часам пануе застой. А таму, што стаіць школа. Школа не развіваецца. А школа — аснова асноў".

"Да ўлады ў нас дарваліся былыя троечнікі — вось у чым наша галоўная бяда, браткі мае!"

"Інтэлігенцыя ў нас апынулася яшчэ ў горшым становішчы, чым была. А без уздыму інтэлігенцыі нічога ў краіне мы не ўздымем".

"Вярхоўны Савет нічога не зрабіў, каб ліквідаваць таталітарную сістэму. Выбачайце, але наш Вярхоўны Савет — гэта здраднік народа".

"Давайце ўсталюем адну мову! Немагчыма ж плённа працаваць, калі ты — на адной мове, а тваё начальства — на іншай!"

"Я хадзіў у школу яшчэ пры польскай акупацыі, да 1939 года. У польскую, вядома, беларускіх школ тады ў нас не было. Дык я добра помню, як тады жыў вясковы настаўнік. За месячную зарплату, а яна была 600 злотых, ён мог купіць чатыры каровы! А цяпер за сваю зарплату настаўнік і аднаго каровінага хваста не купіць".

"Пад Маладзечнам імгненна паўстала "Царскае сяло" — дзесяткі двух- і трохпавярховых катэджаў, дакладней — палацаў. Гэта ж усё крадзенае, крадзенае, тавары! Усё за кошт нашых збераджэнняў, што ляснулі!"

Вось такі быў голас настаўніцтва. Сядзеў я перад імі, сумны, занатоўваў іх крык душы і думаў: няшчасная краіна, няшчасны народ, няшчасныя і яго асветнікі, яго інтэлігенцыя. Патрэбны карэнныя перамены ўсяго ладу жыцця. Замена аднаго зладзейства другім, яшчэ больш дзікім — гэта не выйсце.

1994

(Працяг будзе.)

ПАМЯЦЬ

Застаўся ў песнях

Далёка за поўнач. На лясной паляне ля вогнішча сядзяць турысты і слухаюць, як прыемным аксамітным барытонам спявае пад гітару невысокі хударлявы чорнавалосы хлопец:

Все леса, леса в Белоруссии
Да погода по-девченочьи капризная.
То озера, то болотца, словно бусины,
Там на ниточки реченочек нанизаны.

Яму з захапленнем падпяваюць. Адна песня змяняе другую — пра брызентавыя гарады, пра шляхі трох шлюпак, пра смак расстанняў, пра тое, як хочацца жыць і спяваць.

Такім запомніўся мне выканаўца сваіх паэтычных песень, турыст, інжынер, цудоўны чалавек Арык Круп, 60-годдзе з дня нараджэння якога адзначалася на сустрэчы сяброў у Мінскім палацы юнацтва. Больш як чвэрць стагоддзя яго няма з намі, але ва ўспамінах, цікавых сардэчных апавяданнях, у ягоных песнях паўстае, як жывы, гэты надзвычай добры, вясёлы, мудры, таленавіты чалавек.

На Мінскі завод імя Вавілава ён трапіў па размеркаванні пасля заканчэння інстытута. Літаральна адразу яго захапілі турысцкія паходы па Беларусі, прыроду якой ён палюбіў усім сэрцам. У нас, здаецца, не засталося ніводнага куточка, дзе б Арык не падарожнічаў. Шмат было запамінальнага. Аднойчы ў лесе наткнуліся на былы партызанскі лагер, нават удалося пабачыцца з удзельнікамі тых гістарычных падзей і пад уражаннем ад сустрэчы стварыць песню "Равеснікаў сляды". Менавіта тады вайна стала для яго "рэальнасцю ў жывых людзях".

Калісьці многія ў СССР чулі і спявалі лепшыя песні Арыка, толькі не заўсёды ведалі прозвішча аўтара. На першым злёце турысцка-патрыятычнай песні ў Брэсце Арык Круп выконваў сваю песню "Дзесяць зорак", якую вельмі ўважліва слухаў маршал Конеў, зняў фуражку і тут жа адзначыў: "Цудоўная песня!". Дарэчы, яе аўтар тады атрымаў дыплом другой ступені. А на другім злёце турысцкай песні ў Маскве песня "Сто дарог" была прызнана лепшай. Арык атрымаў грамату з рук славутай Аляксандры Пахмутавай. Талент самадзейнага аўтара цаніў і кампазітар Ігар Лучанок.

А якім інжынерам ён быў! Меў два аўтарскія пасведчанні на вынаходніцтвы! На ягоным стале засталася незакончаная праца над дысертацыяй... А песні складаў нават за кульманам, калі мяняў алоўкі на гітару. Натхненне, свежыя думкі, цікавыя тэмы чэрпаў з падарожжаў. Напярэдадні апошняга паходу яго запрасілі выканаць песню Юрыя Візбара на вершы Яраслава Смелякова ў новым дакументальным фільме "Жыццём і смерцю", якая заканчвалася такімі словамі: "Ухожу я, товарищи, сказочным Млечным путем..." Словы, на жаль, сталі прарочымі. У сакавіку 1971 года ў паходзе па Усходніх Саянах на перавале Піхта ўся група беларускіх турыстаў — дзевяць чалавек, у іх ліку і Арык Круп, — трапіла пад снежныя лавіны і загінула.

За свае 33 гады жыцця ён стварыў 90 песень. Многія ў той памятны вечар гучалі ў выкананні моладзі ды пасівелых сяброў юбіляра. Часам падпявала перапоўненая зала.

За сто кіламетраў ад Мінска, на беразе Нёмана, непадалёк ад вёскі Свержань, дзе калісьці любіў бываць Арык Круп, у дзень ягонага нараджэння ўжо больш як 25 гадоў збіраюцца турысты, барды і выкананнем ягоных песень ушаноўваюць памяць рамантыка, чый творчы талент працягвае жыць у музычна-вершаваных радках.

Вера КРОЗ

Ён паспеў шмат...

10 студзеня ў Беларускай акадэміі мастацтваў прайшла Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя "Семантыка і формы традыцыйных беларускіх народных мастацтваў ад старажытнасці да нашых часоў". Канферэнцыя была прысвечана памяці прафесара Міхася Хведаравіча Раманюка — чалавека, які шмат зрабіў для вывучэння нашай культурнай спадчыны, для асэнсавання мінуўшчыны ў кантэксце сённяшняга дня. Канферэнцыя ладзілася на базе навукова-даследчай лабараторыі, што была ўтворана яшчэ пры жыцці Раманюка для вывучэння народнага касцюма, арнаменту. На арганізацыю гэтай лабараторыі ў сценах БелАМ былі нават атрыманы грошы ад ЮНЕСКА. Дагэтуль стаіць пытанне, як тыя грошы найбольш рацыянальна скарыстаць...

У шэрагу дакладаў асвятляліся розныя бакі дзейнасці Міхася Раманюка — як рэдактара і заснавальніка часопіса "Мастацтва Беларусі", як даследчыка сучаснага мастацтва, як пачынальніка мемарыялізацыі мастацтва народнага касцюма ў энцыклапедычнай справе, увогуле як руплівца беларускай культуры. Іншыя выступленні датычылі канкрэтных праблем захавання і развіцця традыцыйнай культуры Беларусі. Напрыканцы адбыўся "круглы стол", дзе абмяркоўваўся лёс навуковай спадчыны Раманюка, ягоных унікальных калекцый і архіва. Выказалася пажаданне скарыстаць магчымасці як дзяржаўных, так і незалежных выдавецтваў, каб данесці да чытача ненадрукаваныя дагэтуль доследы Міхася Хведаравіча, каталог ягонай калекцыі. Удзельнікі канферэнцыі лічаць вартым утварыць Грамадскае аб'яднанне імя М.Х. Раманюка, а таксама надаць ягонае імя навукова-даследчай лабараторыі пры Беларускай акадэміі мастацтваў. Матэрыялы канферэнцыі будуць надрукаваныя ў зборніку.

П.В.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Вячаславу СТОМЕ з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Дазатары праўды

РОЗДУМ ПРАВІНЦЫЯЛА ПРА СУЧАСНУЮ НАШУ ПРОЗУ

НА ГЭТЫ РОЗДУМ падштурхнула і падахвоціла мяне нечаканая сустрэча ў Мінску са знанымі нашымі пісьменнікамі Генрыхам Далідовічам, Янкам Сіпаковым і Адольфам Варановічам. Асабіста мне ад іх нічога не трэба было, хоць і сам маю нейкае дачыненне да літаратуры. Вось ужо 30 год аддаў журналістыцы, ёсць нейкае больш-менш упэўненае адчуванне і веданне літаратурнай і гутарковай беларускай мовы, але каб самому пракладваць свой шлях у мастацкую творчасць? Побач, як кажуць, навідавоку ў мяне шмат год працавалі ў ёй добрыя знаёмцы і суразмоўцы Уладзіслаў Рубанаў — аднакурснік-журфакавец, выдатны знаўца роднай мовы, на жаль, рана пайшоўшы з жыцця, Мікола Воранаў, Леанід Калодзежны, той жа Адольф Варановіч, Марыя Філіповіч. Заўсёды рады быў сустрэчам з іншымі пісьменнікамі — сталымі і пачаткоўцамі, з уважлівасцю і зацікаўленасцю слухаў тое, пра што гаварылі і разважалі яны ў побыце, у звычайным жыцці і што потым вырысоўвалася дазіраванай, урэзанай праўдай гэтага жыцця ў літаратурных выданнях (як тады казалі, крытыка — не вышэй узроўню брыгадзіра).

Меркавалася, што нешта істотнае скранулася ў канцы 80-х — пачатку 90-х гадоў, калі здавалася: ну вось, нарэшце, большасць з нас зразумела незваротнасць перамен! Памятаю, як са старонак "Полымя" строгі і паважаны сярод пісьменнікаў літаратурны крытык Міхась Тычына ў 1992-ім узнёсла заявіў: "Стрэлка пісьменніцкага пошуку ў апошнія гады рушыла да адзнакі "Праўда", у тым ліку і ў жанры "малой прозы".

Пэўна, трошкі паспяшаўся з такой высновай крытык. У тым жа годзе Генрых Далідовіч скончыў раман "Заходнікі", які пазней вылучылі на атрыманне Дзяржаўнай прэміі. Дасведчаны чытач ведае і памятае, як доўга з "дапамогай" ужо цяперашніх дазатараў ПРАЎДЫ ён яе атрымоўваў.

Г. Далідовіч і сёння своеасаблівым шляхам ідзе да праўды жыцця. Напрыканцы леташняга года выйшла яго кніга апавяданняў "Жар кахання". Ацэньваць яе не бяруся, літаратурным вартасцям яе няхай даюць ацэнку чытачы і літаратурныя крытыкі. Проста хочацца шчыра парадавацца за пісьменніка з нагоды яго чарговай творчай удачы на шматпакутным шляху ў пошуку праўды. А вось радавацца за нашу цяперашнюю беларускую прозу ўвогуле штосьці замінае.

Нядаўна паспрабаваў выказацца на гэты конт на старонках "ЛіМа" крытык Алесь Бельскі ў артыкуле "Размаітасць фарбаў (Апавяданне-96: некалькі штрыхоў да партрэта жанру)". Варта, мусіць, прыслухацца да высноў, да якіх крытык прыйшоў: "Апавяданню, мусібыць, воляй лёсу суджана быць на галоўных пазіцыях літаратурнага працэсу, першаму па-мастацку перабудоўвацца, выжываць, распрацоўваць новыя радавішчы тэм, выходзіць на новыя прасцягі, а яшчэ — аператыўна выходзіць на дыялог з чытачом, нават змагацца за яго, бо ён, на вялікі жаль, сёння ў беларускага аўтара нешматлікі. Калі з леташніх "малых" рэчаў у актыве гісторыі літаратуры застанецца пяць ці дзесяць выдатных твораў, то год мінулы быў нямарны, а гэта значыць, што, не зважаючы ні на што, кожнаму з навелістаў трэба брацца за пяро і працаваць".

Вось такія ў нас цяпер сціплыя намеры (пяць-дзесяць важкіх твораў у год?!), не кажучы ўжо пра больш-менш вывераную дакладнасць, мэту таго, дзеля чаго і для каго яны напісаны.

Апавяданне — жанр, як кажуць, пад'ёмны, мабільны. З гэтай сваёй мабільнасцю яно здольнае разгарнуцца на старонках любой, нават невялічкай газеты — іх цяпер мноства і часам невядома, чым іх запоўніць. Толькі б не перашкаджалі, не накідвалі, як на коніка, аброць на пісьменніка, толькі б не выносілі скараспелых прыгавораў, а далі магчымасць служыць свайму асноўнаму прызначэнню.

А ці не такую ролю бярэ на сябе апошнім часам (што вельмі дзіўна!) пісьменнік Уладзімір Глушакоў. Працуе ён у часопісе "Беларуская думка". Скарыстаўшы гэтую трыбуну, даў ён нядаўна ў сваім артыкуле "Аракулы-дальтонікі" прачуханку не толькі нашым — Васілю Быкаву і Святлане Алексіевіч, але і расійскаму Віктару Астаф'еву. Усе мы людзі грэшныя, але ж не з такімі непрыхаванымі пагардай і сарказмам трэба лупцаваць сваіх калег па літаратурным цэху, ды яшчэ ў часопісе, які нават па сваёй назве павінен гарантаваць чытачу магчымасць выказвання і выяўлення (цяпер гэта ўжо бясспрэчна) размаітасці беларускай думкі. У. Глушакоў сцвярджае: "Я за ўвесь народ распінацца не буду — скажу пра сваіх землякоў-гарадчукоў, альшанцаў, хатамельцаў, тураўчан, да якіх выязджаю не госцем. Дык вось усе яны пераканаліся за гады вашага "дэмакратычнага" кіравання, што іх не выратуюць ніякія валютныя банкі і сусветныя суполкі з іхнімі гуманітарнымі падачкамі... Паляшук зразумеў, што спадзявацца заўсёды, якія б палітычныя вятры не дзьмулі, трэба толькі на сябе. Зрэшты, гэтаму правілу ён не змяняў ніколі. Таму ён сее жыта".

Зразумеў гэта апошняе (і далёка не ўсё яшчэ), спадар Глушакоў, не толькі паляшук. Шмат што яшчэ чалавеку трэба будзе зразумець, і перш за ўсё ў самім сабе. Варта толькі навучыцца, каб як след слухаць й прыслухоўвацца да чужога меркавання, нават тады, калі табе рэжа вуха ці падцягвае жывот.

Спашлюся на Святлану Алексіевіч, якую так недалюблівае У. Глушакоў. У маі яна дала інтэрв'ю газеце "Чырвоная змена" — "Я пішу гісторыю пачуццяў". Аказваецца, працуе над кнігай з крыху інтрыгуючай назвай "Цудоўны алень вечнага палявання". Нічога інтрыгуючага, аднак, у гэтым няма. Назва запазычана ў Аляксандра Грына, які некалі метафарычна выказаўся: "Каханне — гэта цудоўны алень вечнага палявання". І сама ж тлумачыць, чаму ўзялася за гэтую тэму. Яе ранейшыя кнігі былі пра тое, як людзі забівалі адзін аднаго, як яны паміралі, у што верылі, як заканчвалі самагубствам, калі былая вялікая краіна развальвалася. А зараз вось піша кнігу пра каханне — як кахалі мужчына і жанчына, дзе кожны расказвае сваю гісторыю.

Аднак лепей даць слова самой пісьменніцы: "Вы заўважалі, што раней людзі ўвесь час жылі, нібы на вуліцы, на заводзе, на працы. Вытворчыя раманы... Цяпер яны вяртаюцца да сябе, дадому, у сваё асабістае жыццё, да сваіх дзяцей. Павысіўся кошт уласнага жыцця. І для мяне вельмі важна зразумець чалавека ў гэтых адносінах. Зараз мы ўсе разам, і кожны ў адзіноце. Мы раўняемся на Еўропу. А Еўропа — гэта ўладкаваная краіна адзінокіх людзей. Там няма нашай агульнасці, калектыўнасці. Адзінота нам зусім не вядомая, а гэта ж дастаткова страшная рэч. Мы проста вымаўляем словы "Еўропа", "дэмакратыя", але ў нас яны не звязаны ні з якім вопытам. Гэтага вопыту няма ні ў нашых бацькоў, ні ў дзядоў, ні ў прадзедаў. Ёсць толькі ваеннае. Таму мы сумуем па чужым жыцці, цалкам не разумеючы яго, не ведаючы, што яго нельга перавезці сюды як швейцарскі або нямецкі шакалад. І мне цікава, як чалавек асвойвае гэту адзіноту, а яна непадзельная з гісторыяй, з развіццём цывілізацыі. Мне цікава жаданне чалавека стаць шчаслівым..."

Малюнак М. Гарэлавай.

І гэта пісьменніцы даецца, дарэчы, цяжка, што пацвярджае яшчэ адно інтэрв'ю — маскоўскай газеце "Известия". У яе запыталі: "Няпроста, напэўна, пісаць і казаць пра каханне, калі жыццё на Беларусі стала незвычайна складаным, палітыка ідзе не толькі папераздзе пачуццяў, але і розуму і нават здаровага сэнсу?" І вось што адказала на гэты конт С. Алексіевіч: "Гісторыя з журналістамі-шпіёнамі яшчэ раз даказала наша бяссілле. Інтэлігенцыя са сваёй работай проста не спраўляецца. Справа не ў Лукашэнку. Справа ў народзе, які падтрымлівае Лукашэнку. Мы, інтэлігенцыя, баімся ўлады. Народ баіцца хаосу без улады, што такое свабода — ён пакуль ведаць не ведае. У беларускага супраціўлення вялікі дэфіцыт людзей, накшталт Алеся Адамовіча, беларуса еўрапейскага ўзроўню. Сёння самае зневажальнае — наша пісьменніцкае бяссілле, а не тое, што дом Саюза пісьменнікаў забрала днямі Адміністрацыя прэзідэнта".

Спаслацца можна і на нялюбага У. Глушаковым знакамітага расійскага пісьменніка Віктара Астаф'ева. Чытаў нядаўна яго інтэрв'ю-перадрукоўку з расійскай газеты ў прэзідэнцкай "Советской Белоруссии", а крыху раней — артыкул у "Литературной газете". Як гэтага ні хацелася б калялітаратурным чыноўнікам, але вымушаны і яны прыслухоўвацца да разумных разваг чалавека, які пабачыў і нацярпеўся ў гэтым жыцці зашмат.

"Працэсы, якія зараз адбываюцца, спыніць нельга. Перавыберуць прэзідэнта, зменіцца ўлада, а працэс літаратурны, як воз, будзе ісці ўгору. І ў гэтым працэсе, у гэтай барацьбе народзіцца літаратура, нам яшчэ невядомая, — разважае ў артыкуле В. Астаф'еў. — Маё пакаленне павінна ўжо неўзабаве адцвісці, саступіць дарогу і, галоўнае, не заступаць, не тармазіць літаратурны працэс. Шляхі літаратуры заўсёды былі складанымі, яны не заўсёды паддаваліся розуму — гэта і ёсць тайна творчасці, тайна ўсяго. Грамадства павінна праяўляць цярплівасць да творчых людзей і калі не дапамагаць, дык хоць бы не перашкаджаць".

Бясспрэчна, пісьменнік, як ніхто іншы, здольны сёння паўплываць на надыход лепшага і больш змястоўнага нашага жыцця. Аднак спяшацца пісьменніку ў высновах і ацэнках не трэба, якое б гучнае ні было яго імя. І ў гэтым сэнсе не магу не згадаць Івана Шамякіна, як бы ні стрыножвала мяне колішняя вялікая павага да нашага знакамітага і тытулаванага пісьменніка. Вымушаны ўсё ж сказаць, што неяк не прываблівае мяне тое, што і як піша ён апошнім часам. Скараспела, сыравата, са спрошчанымі і надуманымі жыццёвымі канфліктамі, досыць схематычнай і не надта пераканаўчай абмалёўкай характараў (узяць хаця б аповесць "Палеская мадонна"). Здаецца, усё гладка, але незразумела — каму, дзеля чаго? Канечне ж, ён абараняе агульначалавечыя каштоўнасці, аднак, відаць, замінаюць славутаму пісьменніку, як спартсмену ў трайным скачку, заступы... у палітыку.

Драматызм нашай цяперашняй жыццёвай сітуацыі — у раз'яднанасці людзей, у тым, што быццам бы і жывуць пад адным дахам, а не знаходзяць дарогі адзін да аднаго. Праўда, яны ўжо з недаверам сустракаюць і любое чарговае, так бы мовіць, міфалагічнае ачмурэнне, хто б ні падкідваў ім яго з чарговымі ідэалагічнымі залпамі альбо апрацоўкамі паасобку. І гэта добра — значыць, чалавек пачынае жыць сваёй галавой.

І ўсё-такі якой жа будзе наша новая проза? Самі пісьменнікі выказваюцца на гэты конт мала. Адно можна зноў спаслацца на Міхася Тычыну: "Здаровы рэалізм", які некалі так любіў у творах сучаснікаў Кузьма Чорны, надае мастацкую вагу апавяданням тых, хто толькі выходзіць на сцяжыну літаратуры, але ўжо мае што сказаць. Маладыя літаратары асабліва чулыя да новых з'яў у жыцці, якія яны пакуль што ў асноўным толькі фіксуюць, не паглыбляючыся асабліва ў псіхалагічны або сацыяльны сэнс і духоўную перспектыву. Адбываецца пакуль што чыста колькаснае напаўненне літаратуры прозаю жыцця. Да якіх змен прывядзе гэты ўсё больш шырокі працэс, сёння цяжка ўявіць. Магчыма, на змену традыцыйнаму рэалізму прыйдзе літаратура "кавалкаў жыцця" на заходні манер або "чорны раман". Калі, вядома, беларускае слова з яго глыбока паэтычнымі і гуманістычнымі патэнцыямі здолее вытрываць цяжар жорсткай праўды пра чалавека, якім ён убачыўся ў канцы другога стагоддзя".

Гэта выказванне літаратурнага крытыка пяцігадовай даўнасці ("Полымя", 1992, N 2). Цікава, што змянілася, перайначылася ў нашым літаратурным і проста жыцці за гэты час? Здаецца, мы знайшлі ўжо мерку годнаму чалавечаму слову і ведаем цану языкачосу і пустабрэху, увогуле разумеем і разбіраемся, чаго мы хочам — усе разам і кожны паасобку, хаця і марудна да гэтага крочым. Ці ёсць літаратурны герой цяперашняга часу, імя якога стала б хадзячай назвай? У пэўнай меры адказ дае ў згаданым вышэй артыкуле ў "ЛіМе" Г. Далідовіч: "Заходнікі" закончаны ў 1992 годзе і якраз радкамі з мемуараў Кураглядава: "Не ведаю, што і як будзе далей, але веру: перабудова не ўдасца. Як бы мяне не папікалі, усё ж лічу цвёрда: нам не абысціся без Гаспадара, Моцнай Рукі і Дысцыпліны..." Апошняе пяцігоддзе, на жаль, паказала, што кураглядавы ў нас па-ранейшаму і ў сіле, і ў цане, намагаюцца рэанімаваць нялепшае былое, разбураць наш нацыянальны і дзяржаўны суверэнітэт, гістарычную памяць і сімвалы, мову і культуру, а гэтым самым па-ранейшаму не дапускаць, каб лік шчырых, сумленных, г. зн. лепшых большаў, каб як мага меней было Асоб, бо не будзе іх — не будзе і народа, а без народа не будзе і дзяржавы. Па-іхняму мы былі і павінны быць толькі рабсілай нарыхтоўчай канторы. І ў нас інквізітаршчына мае спрыяльную глебу! Як выказнікі і выказальнікі, нават не тоячыся, ва ўсю спраўляюць злыдухаў наказ. А мы???"

Сумны адказ і сумныя высновы. Выходзіць, што зноўку чакаць трэба, пакуль і нейкія кураглядавы нажывуцца, наядуцца, нап'юцца.

Гладкапіс, лакіроўка — справа ў нашым жыцці ўжо, згадзіцеся, невыносна абрыдлая. Хаця ў палітыцы і пошуках лепшай долі будзе яшчэ шмат розных выкрунтасаў і смяхоцця, аднак яны, пісьменнікі, павінны заставацца людзьмі высокага гарту і ўсіх, каго можна, весці да гэтай мяжы: людзьмі звацца! Бо ў літаратурным творы высокай годнасці трапнае мастацкае і публіцыстычнае слова-параўнанне заўсёды было як найбольш дакладны, ёмкі і эканамічны сродак характарыстыкі чалавека.

Мікола МАРКЕВІЧ
г. Орша

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА
ЛіМ
ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Мікола ГІЛЬ — *намеснік галоўнага рэдактара*
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ — *першы намеснік галоўнага рэдактара,*
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП — *адказны сакратар*

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выяўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856.
Наклад 4843
Нумар падпісаны ў друк 22.1.1997 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 342/Г

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12